

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURİYELİLERİN
TÜRKİYE EKONOMİSİNE KATKILARI: BİR MAKRO
SOSYAL HESAPLAR MATRİSİ ANALİZİ**

İsmail ÇATAKLI

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Celal TAŞDOĞAN**

**DOKTORA TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

NİSAN 2023

**GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURİYELİLERİN TÜRKİYE
EKONOMİSİNE KATKILARI: BİR MAKRO SOSYAL HESAPLAR
MATRİSİ ANALİZİ**

İsmail ÇATAKLI

**DOKTORA TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

NİSAN 2023

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İsmail ÇATAKLI

17.04.2023

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Programı Doktora öğrencisi tarafından hazırlanan Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye Ekonomisine Katkıları: Bir Makro Sosyal Hesaplar Matrisi Analizi Başlıklı tez çalışması 13/04/ 2023 tarih ve 11:30 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

Kabul **Ret**

Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

☒☐

Prof. Dr. Müslime Narin
AHBV Üniversitesi

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

☒☐

Doç. Dr. Özgür Teoman
Hacettepe Üniversitesi

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

☒☐

Doç. Dr. İbrahim Yıldırım
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

☒☐

Dr. Öğt. Üy. Kürşat Tutar
AHBV Üniversitesi

Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum):

☒☐

Prof. Dr. Celal Taşdoğan
AHBV Üniversitesi

GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURİYELİLERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE
KATKILARI: BİR MAKRO SOSYAL HESAPLAR MATRİSİ ANALİZİ
(Doktora Tezi)

İsmail ÇATAKLI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Nisan 2023

ÖZET

Bu çalışma; 2011 yılı itibari ile Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar ve iç savaş nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan Suriyelilerin Geçici Koruma Statüsü altında Türkiye’de kaldıkları süre içinde ekonomiye katkılarını incelemektedir. Türkiye, Suriyelilere sorunun kaynağında çözümü ve gönüllü geri dönüş politikası ile uyumlu olarak kalıcı bir statü yerine Geçici Koruma Statüsü vermiştir. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin (GKAS) Türkiye’de bulundukları dönem içinde Türk Toplumunu ile uyum içinde yaşamaları kritik önemdedir. Nihai olarak gönüllü geri dönüş hedefi için gerekli çalışmalar yapılmakla birlikte bir taraftan da sosyal ve ekonomik uyum konusunda farkındalık çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmaların uzun dönemde her iki topluma da önemli katkılar sağlayacağını öngörmek mümkündür. Bununla birlikte GKAS’ın ekonomik uyum ve ilave katma değer potansiyellerini tespit etmek uzun vadeli hedefler açısından önemlidir. Çalışmada Türkiye’de GKAS’ın Türkiye ekonomisine katkıları bütüncül olarak incelenmektedir. Türkiye’de hali hazırda bulunan GKAS’ın mevcut sayısı itibari ile ekonomiye olan etkileri; hanehalkı, işgücü ve firmalar olarak ayrıştırılan değişkenler üzerinden incelenmektedir. GKAS’ın Türkiye ekonomisine etkilerinin bütüncül bir çerçevede incelenebilmesi için çalışmada hanehalkı, işgücü ve firma hesaplarını eş anlı olarak dikkate alan Makro Sosyal Hesaplar Matrisi (Makro-SHM) çerçevesi kullanılmıştır. Yöntem olarak SHM gelir çarpan analizi kullanan çalışmada, ekonomide dışsal şoklar ile yapılan transferlerin yaratacağı doğrudan transfer ve açık döngü etkilerinin ortaya çıkaracağı gelir artışları hesaplanmıştır. Sonuç olarak GKAS için yapılan doğrudan transferler işgücü dikkate alınarak yapıldığı takdirde ekonomiye olan pozitif etkilerin daha fazla olacağı ve gelecekte uygulanması muhtemel AB kaynaklı desteklerin bu çerçeve de düzenlenmesinin daha etkili olacağı düşünülmektedir. AB desteklerinin “gönüllü, güvenli ve onurlu geri dönüş politikası”nı akamete uğratmayacak şekilde planlanması da önemlidir.

BilimKodu : 111903
AnahtarKelimeler : Göç, Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler, Sosyal Hesaplar Matrisi, Gelir Çarpanı
SayfaAdedi : 148
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Celal TAŞDOĞAN

CONTRIBUTION OF SYRIANS UNDER TEMPORARY PROTECTION TO THE
TURKISH ECONOMY: A MACRO SOCIAL ACCOUNTS MATRIX ANALYSIS

(Ph. D. Thesis)

İsmail ÇATAKLI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

April 2023

ABSTRACT

This study examines the contribution of Syrian refugees, who have been subjected to forced migration due to internal turmoil and civil war in Syria since 2011, to the economy during their stay in Türkiye under the Temporary Protection Status. Türkiye has given Syrians Temporary Protection Status instead of permanent status in line with the solution at the source of the problem and voluntary return policy. It is critical for Syrians under Temporary Protection (SUTP) to live in harmony with the Turkish community during their stay in Türkiye. Ultimately, necessary studies are carried out for voluntary return; on the other hand, awareness studies are carried out on social and economic cohesion. It is possible that these studies will significantly contribute to both societies in the long run. However, determining the economic cohesion and added value potential of SUTP is considered necessary for long-term goals. In this study, the contributions of SUTP to the Turkish economy are examined holistically. The effects of the current number of SUTPs in Türkiye on the economy, households, labor force, and firms are analyzed based on variables. To examine the results of the SUTP on the Turkish economy in a holistic framework, a Macro Social Accounts Matrix (Macro-SAM) framework, which simultaneously considers the household, workforce, and firm statements, was used. In the study, which uses SAM income multiplier analysis as a method, the direct transfer to be created by transfers made with external shocks in the economy and the income increases to be revealed by the open loop effects are calculated. As a result, it is thought that if the direct transfers for the SUTP are made by considering the workforce, the positive impact on the economy will be more, and it will be more effective to organize the EU-sourced supports that are likely to be applied in the future. It is also essential that EU support is planned in a way that will not fail the "voluntary, safe, and honorable return policy."

Science Code : 111903
Key Words : Migration, Syrian Refugees, Social Accounting Matrix, Income Multiplier
Page Number : 148
Supervisor : Prof. Dr. Celal TAŞDOĞAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLoların LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
2. TEMEL KAVRAMLAR.....	7
2.1. Göç Tanımı ve Türleri	7
2.2. Göçmen Tanımı ve Türleri	9
2.3. Uluslararası Hukuka Göre Göçmenlerin Sınıflandırılması.....	12
2.4. Türk Hukukuna Göre Göçmenlerin Sınıflandırılması	14
2.4.1. Düzenli Göçmen	16
2.4.2. Düzensiz Göçmen.....	16
2.4.3. Uluslararası Koruma.....	17
2.4.3.1. Mülteci.....	18
2.4.3.2. Şartlı Mülteci	20
2.4.3.3. İkincil Koruma	21
2.4.4. Geçici Koruma.....	22
3. GÖÇ KURAMLARI	25
3.1. Mikro Ekonomik Teoriler.....	28
3.1.1. Neoklasik Mikro Teori	28
3.1.2. Değer-Beklenti Teoremi	29
3.1.3. Yeni İşgücü Göçü Ekonomisi.....	30

	Sayfa
3.2. Makroekonomik Teoriler.....	31
3.2.1. Klasik Makro Teori	31
3.2.2. Neoklasik Makro Ekonomik Teori	32
3.2.3. Keynesyen Teori.....	32
3.2.4. İkili İşgücü Piyasası Teorisi.....	33
3.3. Sosyo-Ekonomik Teoriler.....	34
3.3.1. Kümülatif Nedensellik.....	34
3.3.2. Kurumsal Teori.....	37
3.3.3. Dünya Sistemleri Teorisi	38
4. ÜLKELERİN GÖÇ DENEYİMLERİ VE EKONOMİK ETKİLERİ	43
4.1. ABD.....	43
4.2. Almanya.....	50
4.3. Lübnan	56
4.4. İsrail	61
4.5. Kolombiya	65
5. SURİYELİ GÖÇÜ	69
5.1. Suriye’de İç Savaş	70
5.2. Suriye Göç Hareketleri	71
5.2.1. Suriyeli İç Göçü.....	71
5.2.2. Suriye’den Komşu Ülkelere Göç.....	72
5.2.3. Avrupa’ya Göç.....	73
5.2.4. Amerika Birleşik Devletlerine Göç	75
5.3. Türkiye’ye Göç.....	76
5.3.1. İç Savaş Öncesi Türkiye – Suriye İlişkileri	76
5.3.2. Türkiye’nin Suriyelilere Yönelik Politikası.....	77
5.3.2.1. Geri Göndermeme İlkesi – Açık Kapı Politikası.....	77

	Sayfa
5.3.2.2. Kronolojik Analiz/Dağılım.....	81
5.3.2.3. Coğrafi Analiz/Dağılım.....	82
5.3.2.4. Demoğrafik Analiz/Dağılım.....	86
5.3.2.5. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Tanınan Eğitim İmkânları.....	86
5.3.2.6. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Tanınan Ekonomik İmkânlar.....	88
5.3.2.7. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Uygulanan Kısıtlamalar	92
5.3.2.8. Göçü Kaynağında Önleme - Gönüllü Geri Dönüş	94
6. AMPİRİK UYGULAMA	101
6.1. Sosyal Hesaplar Matrisi.....	102
6.2. Gelir Çarpan Analiz Yöntemi.....	106
6.3. Yöntem	111
6.4. Analiz Sonuçları	116
7. SONUÇ	125
KAYNAKLAR	131
ÖZGEÇMİŞ	147

TABLoların LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 5.1. Suriyelilerin Geldikleri Suriye Kentlerine Göre Dağılımları (%)	83
Tablo 5.2. Türkiye'de Bulunan Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımları (Kişi)	85
Tablo 6.1. Sosyal Hesaplar Matrisi ana Hesap Tanımları.....	105
Tablo 6.2. SHM'de Yer Alan İçsel ve Dışsal Hesapların Tanımlanması	106
Tablo 6.3. Analizde Kullanılan Makro SHM Platformu.....	115
Tablo 6.4. Senaryo 1 İçin Toplulaştırılmış Gelir Çarpan Sonuçları	116
Tablo 6.5. Üretim Faaliyetleri ve Mal Talebindeki Gelir Artışının Etkileri	116
Tablo 6.6. Senaryo 2 İçin Toplulaştırılmış Gelir Çarpan Sonuçları	119
Tablo 6.7. T.C. Vatandaşı ve GKAS Hanehalkı Gelirlerindeki Artışın Etkileri...	119
Tablo 6.8. Senaryo 3 İçin Toplulaştırılmış Gelir Çarpan Sonuçları	121
Tablo 6.9. T.C. Vatandaşı ve GKAS İşgücü Gelirlerindeki Artışın Etkileri	121

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Disiplinlere Göre Göç Teorilerinin Sınıflandırılması	27
Şekil 5.1. 2020 Sonunda Çatışma ve Şiddet Nedeniyle Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin En Fazla Olduğu İlk 20 Ülke (Milyon)	72
Şekil 5.2. Suriye'den Göç Hareketlerinin Güzergâhı ve Dağılımı	73
Şekil 5.3. 2020 İtibari ile Suriyelilere Ev Sahipliği Yapan Ülkeler (Kişi)	74
Şekil 5.4. En Fazla Mülteci (yeniden) Yerleştiren Ülkeler (2005-2020)(Bin Kişi).....	75
Şekil 5.5. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Suriyeli Mülteciler (Kişi).....	76
Şekil 5.6. Yıllara Göre Türkiye'deki Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler (Kişi)	81
Şekil 5.7. 2019 Yılında Dünyadaki En Önemli 20 Göç Koridoru (Milyon Kişi).	82
Şekil 5.8. Türkiye'deki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı (İlk 10 İl)	85
Şekil 5.9. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların 2022 Yılı Nüfus Piramidi	86
Şekil 5.10. Yıllara Göre Türkiye'de Eğitime Erişimi Sağlanan ve Sağlanamayan Suriyeli Öğrenci Sayısı ve Oranları	88
Şekil 5.11. Yıllara Göre Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler İçin Verilen Süreli Çalışma İzinleri Sayısı (Kişi).....	90
Şekil 5.12. 2020 Yılı İtibari ile Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler'in Yoğun Olarak Yaşadığı İllerde Kurmuş Oldukları Şirketlerin Sayısı.....	91
Şekil 5.13. Sınır Ötesi Harekâtlarla Yerinde Kalması Sağlanan Suriyelilerin Sayısı	95
Şekil 5.14. Türkiye'nin Suriye'deki İstikrarsızlık ve Zorunlu Göç Dalgası Karşısında Almış Olduğu Önlemlerin Etkisi.....	96
Şekil 6.1. Göçün Makroekonomik Etkileri	112
Şekil 6.2. Üretim faaliyeti ve Mal Talebi Artışının T.C. Vatandaşı ve GKAS Nüfusa Etkileri.....	118
Şekil 6.3. T.C. Vatandaşı ve GKAS Hanehalkına Doğrudan Transferin Yarattığı Etkiler	120
Şekil 6.4. T.C. Vatandaşı ve GKAS İşgücüne Doğrudan Transferin Yarattığı Etkiler.....	122

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirketler
EUC	Avrupa Birliği Komisyonu
EUC	Avrupa Birliği Komisyonu
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Kurumu
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GCGF	Küresel İmtiyazlı Finansman Tesisi
GİB	Göç İdaresi Başkanlığı
GKAS	Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler
GKS	Geçici Koruma Statüsü
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IDMC	Ülke İçinde Yerinden Edilenleri İzleme Merkezi
IMF	Uluslararası Para Fonu
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
KKGD	Kamu Kesimi Genel Dengesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SHM	Sosyal Hesaplar Matrisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları

Kısaltmalar

Açıklamalar

TBMM

Türkiye Büyük Millet Meclisi

TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

YÖK

Yüksek Öğretim Kurumu

YÖS

Yabancı Öğrenci Sınavı

YUKK

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

İnsan; iki göç arasında bir göçmen,
doğumdan ölüme...

Göç insanlık tarihi kadar eskiye dayanan bir olgu olup, tarih boyunca milletler kıtlık, savaş, kuraklık gibi nedenlerle bulundukları yerlerden başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır (Mcneill, 1984: 3-4). Karpas (2015)'e göre göçler insanlık tarihini, hatta yaşayan mahlûkların, bitkilerin hayatını ve yeryüzüne dağılışını değiştiren en etkin olgudur. Dünya tarihi boyunca, hatta tarih ortaya çıkmadan evvel göçler daima var olmuştur. Bugün bildiğimiz Kuzey ve Güney Amerika, Avustralya gibi ülkeler göçler sayesinde oluşmuştur. Kısaca insanlık tarihi ile eşdeğer tutulabilecek göç kavramını, tarihi referanslar ile açıklamak çalışmanın kavram haritasının kolay anlaşılabilir olması açısından önemli görülmektedir.

Dinler tarihinde göçe ilk atıf; insanlığın ilk atası kabul edilen Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva'nın cennetten yeryüzüne gönderilmesi, bir tür göç hareketi olarak kabul edilmektedir (Çapcıoğlu vd., 2018: 598). Göçün; dinlerin ortaya çıkması, yayılması ve korunmasında işlevsel fonksiyona sahip olduğu kabul edilmektedir. Museviliğin gelişiminin Musa Peygamberin (bireysel) göçü ile başladığı ve sonrasında Arz-ı Mevud'a ulaşma kutsaliyeti, Yahudilerin tarihleri boyunca siyasi yapılanmalarını etkilemiş ve göçü teşvik edecek düzeyde önem arz etmiştir (Aydemir ve Şahin, 2017: 368). Hristiyanlık'ta İsa Peygamber ve kendisine inananların Kafername, Celile, Kudüs gibi şehirlere yaptığı seyahatler kutsal göç olarak kabul edilmiştir (Aydemir ve Şahin, 2017: 368). İslamiyet'te de Hz. Muhammed peygamber olduktan sonra karşılaştığı sert muhalefet ve kendisine inanlara yapılan sosyal ve ekonomik baskılar neticesinde Mekke'den Medine'ye göç, bir başka deyişle hicret etmiştir (Aydemir ve Şahin, 2017: 368-369).

Göç kavramına yönelik sosyo-ekonomik tepkiler incelendiğinde ise Birinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar insan hareketliliğine karşı herhangi bir kısıtlama olmadığını söylemek mümkündür. İngiltere, Fransa ve İspanya gibi Avrupalı sömürgeci devletler Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, Avustralya ve birçok Latin Amerika ülkesine gelerek bugün göçmenler ülkesi olarak adlandırdığımız ülkelerin oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Bahse konu ülkeler dönem Avrupası için refah sembolü olarak görülmüş ve göç için ilk (alternatif) rotayı

oluşturmuşlardır. 1845'te başlayan İrlanda patates kıtlığında ülkenin yarısından fazlası ve 19. yüzyıl din zulümlerinden kaçan Kıta Avrupa halkının önemli bir kısmı Kuzey Amerika kıtasına göç etmiştir (Junankar, 2016: 2-3). Dönemin büyük sömürgeci devletleri arasında sayılan İngiltere, Fransa ve Portekiz'in başta Hindistan ve Çin olmak üzere Asya ve Afrika ile göç ilişkileri olmuştur. Özellikle de İngiltere ve Amerika sanayi hamleleri göç rotalarını ve hacmini belirleyen önemli unsurlar olarak görülmüştür. Bir bakıma, o dönemde kurulan tarihsel bağlar bugünün Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasına yönelen göçün de temellerini oluşturmuştur (Junankar, 2016: 2-3).

Birinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemde göç hareketliliği kesintisiz akışını kaybetmeye başlamıştır. İki Dünya savaşı arasındaki buhran dönemi, İsrail'in kurulması (Filistin meselesi), yeni entegre Avrupa düzeni, planlı ekonomilerin yükselmesi ve soğuk savaş, Doğu Afrika ülkelerinin (sözde) bağımsızlıkları, Güney Afrika Sharpeville katliamı, 1973 Petrol Krizi ve stagflasyon, 1975 Vietnam Savaşı'nın sona ermesi, komünizmin düşüşü ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılması, Apartheid rejiminin sona ererek 1994 yılında Nelson Mandela'nın seçilmesi gibi ekonomik ve siyasi krizler; bir yandan pasaport ve vize kontrolleri ile insan hareketliliğinin devlet eliyle sınırlandırılmasında diğer yandan da yeni göç rotalarının belirlenmesinde etkili olmuştur (Junankar, 2016: 3-4).

Göç olgusu, (günümüzde) küreselleşme sürecinde kilit bir öneme sahiptir ve uluslararası politik düzenin kökten dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. Ekonomik nitelikli göçler yeni sanayileşmekte olan ülkelere doğru yönelmekte ve dünyada göç rotaları genel olarak değişme eğiliminde olsa da egemen devletlerin göç politikaları alanındaki etkisi halen büyük bir önem arz etmektedir (Castles ve Miller, 2008: 18). Suriye, Myanmar, Afganistan, Venezuela gibi ülkelerde yaşanan göç hareketlerine tanıklık edilen mevcut durumda milyonlarca insan başta komşu ülkeler olmak üzere yer değiştirmekte ve bu insan hareketliliğinin etkisi barındırdığı yoğun nüfus ve etkileri nedeniyle uluslararası boyut kazanmaktadır. Öyle ki, uluslararası göç akımlarının etkisinin Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) tahmin ettiği rakamlardan çok daha büyük olduğu öngörülmekte ve göçün sosyo-ekonomik boyutları ulusal ekonomilerin yeni politik müdahale alanı olarak belirlenmektedir. Hatta kimi durumlarda göç, küresel kamusal mal kapsamına dâhil edilerek Avrupa Birliği gibi

ulusüstü düzeyde bölgesel politika geliştirme seçeneklerini oluşturabilmektedir. (Castles ve Miller, 2008: 9).

Anadolu coğrafyası açısından bakıldığında; tarihi ve coğrafi konumu nedeni ile Türk boyları, Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve günümüzde yaşanan göçlere maruz kalmıştır (Karpas; 2015:24). Milattan Sonra (MS) 3-11. yüzyıllar arası Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru birçok göç hareketi gerçekleşmiştir. Çin ile yaşanan siyasi gerilimler politik, hayvancılık nedeniyle doğal kaynaklara olan bağımlılık ise ekonomik göçün belirleyicisi olmuş ve batıya doğru yer değiştirmeler toplumları etkilemiştir (Türker, 2021: 63; Czegledy, 2006: 61). Batıya doğru bu hareketlilik insanlık tarihinin bilinen en eski ve en büyük yer değiştirmesi olan Kavimler Göçü olarak adlandırılmaktadır (Ögel, 2016: 109). Ekonomik kaynak arayışı ile başlayan hareketlilik çeşitli toplumların etkileşimi ile yeni ulusların ortaya çıkması ve dönemin en önemli politik ve ekonomik gücü olan Roma İmparatorluğu'nun önce parçalanıp sonra yıkılmasıyla dünya siyasi haritasının yeniden çizilmesine neden olmuştur. İlk Çağ'ı sona erdirip Orta Çağ'ı başlatan Kavimler Göçü'yle yeni kültürler oluşmuş ve Avrupalıların ataları günümüz Avrupa'sının homojen yapısını ortaya çıkarmıştır (Roux, 2017: 300).

Osmanlı döneminde, savaşlar hariç 19. yüzyılda yaşanan ulus devlet oluşturma sürecinde kitlesel göçler görülmektedir. Dünya siyasi haritasının yeniden çizilmesine neden olan uluslaşma hareketinin Osmanlı İmparatorluğu'na etkisi, halk isyanlarının 19. yüzyıl boyunca sosyoekonomik ve siyasi yapılanmayı değiştirmesidir. 19. yüzyılın ortalarından sonuna kadar Osmanlı'nın Avrupa topraklarının ve nüfusunun yaklaşık dörtte üçünde yeni ulus devletler kurulmuş ve etnik ve dini bütünlük amaçlı göç dalgaları görülmüştür (Kale, 2015: 155). Osmanlı toprakları açısından bakıldığında, bu göçlerin en büyükleri 1856 yılında Kırım Savaşı ile Kırım ve Kafkaslar'dan İmparatorluğa gelen dört milyon (Karpas, 2013: 13), Balkan Savaşları ile Balkanlardan gelen bir milyondan fazla insanın göçmesidir (Özgür, 2012: 202).

Cumhuriyet Dönemi'nde ülke topraklarına doğru yaşanan yoğun ilk göç hareketi, 1922-1938 yılları arasında 384 bin kişinin gelmesi ile sonuçlanan Türk-Yunan nüfus mübadelesidir. Akabinde Yugoslavya ve Makedonya'dan 1924-1950 arasına yayılan ikinci önemli kitlesel göç olayı yaşanmıştır. 1984-1989 yıllarını

kapsayan ve 800 binden fazla Bulgar göçmeninin Türkiye'ye yerleşmesi ile sonuçlanan Bulgaristan göçü ise üçüncü yoğun nüfus hareketi olarak yerini almaktadır (Uzuner, 2021: 53-54).

Bunların dışında Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar başta komşu ülkeler olmak üzere diğer ülkelerde yaşanan savaş ve siyasi baskılar neticesinde;

- İkinci Dünya Savaşı sonrasında Nazi Almanyası saflarında savaşan Doğu Lejyonların (Özbek, Kırgız, Türkmen, Karakalpak, Çeçen, Kazak, Karaçay),
- Suriye'de 1945, 1951, 1953, 1967 yıllarında yaşanan siyasi kırılım mağdurlarının,
- 1979 İran İslam Devrimi ile çoğunluğu Azerbaycan Türkü olmak üzere Fars ve Kürtlerin,
- 1982'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (S.S.C.B.)'nin Afganistan'ı işgali ile Afganlar ve Özbek, Uygur, Kazak ve Kırgızlar gibi Türk kökenlilerin,
- 1988 Halepçe Katliamı ve 1991 Körfez Savaşı sonucunda Irak'tan gelenlerin,
- 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan gelenlerin,
- 1999 yılında Kosova'dan gelenlerin,
- 2001 yılında Makedonya'dan gelenlerin,
- 2011'den günümüze kadar Suriye'deki karışıklık ve iç savaş sebebiyle Suriyelilerin (GİB, 2019: 10-11).
- Son olarak ise 2022 yılında başlayan Rusya Ukrayna Savaşı sonrası Ukraynalıların ve Kırım Türklerinin Türkiye'ye göç ettiği görülmektedir

Özellikle GKAS ile birlikte Türkiye'nin güney ve batı bölgelerinde kalan ülkelerden de göç alındığı görülmektedir. Ekonomik adaletsizlik ve geri kalmışlığın dini, siyasi iç çekişmelere evrildiği ve bu krizlerin yarattığı bunalımlar, ülkelerin görece daha demokratik ve gelişmiş gördüğü batı ve kuzey yönlerine olan nüfus hareketliliğini artırmaktadır. Bu hareketlilikte sadece Suriye, Irak, İran gibi sınır komşulardan gelen sığınmacılar değil aynı zamanda Myanmar, Nijerya ve Angola gibi kıta ötesi bölgelerden gelen nüfus da dikkati çekmektedir.

Gerek dünyadan örnekler gerekse Türkiye tarihinden örneklerden de anlaşılacağı üzere, göç insanlık tarihi ile yaşıttır. Özellikle uluslararası göç, 20. Yüzyılın sömürgecilik ve kapitalizm modernitesinin ürünü değildir (Castles ve Miller, 2008: 7). Coğrafya, din, dil, renk ayırımı gözetmeksizin ticaret ve sermaye hareketliliğine insan hareketliliği eşlik etmiştir. (Castles ve Miller, 2008: 7). Dolayısıyla göç, insanlık tarihi ve devletlerin toplumsal, siyasi ve ekonomik şekillenmesi ve yönelimi açısından göz ardı edilemeyecek bir olgudur. Türkiye özelinde ise hem geçiş hem de hedef ülke olması nedeniyle göçün siyasete yön veren ekonomik boyutlarının incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu bağlamda çalışma; 2011 yılı itibari ile Suriye’de yaşanan iç karışıklıklar ve istikrarsızlık nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan Geçici Koruma Statüsü altında Türkiye’de yaşamak zorunda kalan Suriyelilerin, nihai amaç; Suriye’ye geri dönmeleri olsa da, Türkiye’de kaldıkları süre içinde yaratabilecekleri ekonomik katma değerin nasıl artırılabilceğini ve mevcut durumda ekonomiye katkılarını incelemeye çalışmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde göç ve göçmen kavramları açıklanmakta, uluslararası hukuk ve Türk Hukuku çerçevesinde göçmen tanımlarına yer verilmektedir. Özellikle, GKAS’e ilişkin literatürde sıklıkla hatalı kullanıma sahip “mülteci”, “sığınmacı” ve “geçici koruma statüsü” kavramları açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde göç kuramlarına yer verilerek çalışmanın sınırları ölçüsünde ekonomik ve sosyo-ekonomik kuramlar üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede mikro ve makro ekonomi temelli göç kuramları yanısıra sosyo ekonomik temelli kümülatif nedensellik, kurumsal teori ve dünya sistemleri teorisi incelenmektedir. Söz konusu bu teoriler göçün nedenlerini ve ekonomik etkilerini karşılaştırmalı olarak analiz etmesi bakımından önemlidir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde farklı ülkelerin göç yönetimi deneyimlerine değinilerek ABD, Almanya, İsrail, Lübnan ve Kolombiya olmak üzere literatürde sıklıkla atıf yapılan ülkelerin tecrübeleri ve uyguladıkları politikalar sunulmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise alışılagelen göç tecrübelerinden farklı olan GKAS’in durumları, göç koridorları, farklı ülkelere ve özellikle de Türkiye’ye yönelik göç akınının yarattığı etkiler incelenmektedir. GKAS’in en fazla barındığı ülke olan Türkiye’nin göç yönetim tecrübesi ve konuyla ilgili uygulamış olduğu

politikalara değinilerek, literatür açısından dikkate değır çalışmaların etkileri açıklanmaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümünde GKAS'ın ekonomiye etkileri konusunda bütüncül bir analiz aracı oluşturmak maksadıyla Makro Sosyal Hesaplar Matrisi metodolojisi ve hazırlanan matris çerçevesinde uygulanan gelir çarpan analizlerine yer verilmektedir. Ampirik uygulama kısmı içeren bu bölümde alternatif senaryolarla GKAS'ın ekonomiye etkileri mal talebi, üretim faaliyetleri, hanehalkı ve işgücü değışkenleri üzerinden incelenmektedir.

Çalışmanın son bölümünde ise tez çalışmasının sonuçları sunulmakta, elde edilen bulgular çerçevesinde GKAS'ın Türkiye ekonomisine daha fazla katkı yapabilmelerine imkân sağlayacak somut politika önerilerine yer verilmektedir.

2. TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Göç Tanımı ve Türleri

Ekonomik, siyasi veya toplumsal nedenlerle bireysel veya toplu olarak yer değiştirmeyi ifade eden göç kavramı hem göç alan ülkeyi ve geçiş yolu üzerindeki ülkeleri hem de göç veren ülkeyi etkilediği için sosyal bilimlerin alt dallarının birçoğu ile ilişkilidir. Bu sebeple literatüre bakıldığında göç konusunda çeşitli kriterlere göre birçok tanımla karşılaşmak mümkündür. Genel olarak göçü asıl yerinden, ulaşılmak istenilen yere hareket (Karpas, 2013: 71) olarak tanımlamak anlamlı olacaktır. Bu yer değiştirmenin göç olarak tanımlanabilmesi için etki yaratacak kadar anlamlı bir uzaklığın ve sürekliliğin de olması gerekmektedir (Erder, 2006: 65). Yine mesafe ve sürekliliğe ek olarak zaman kriteri de eklenerek yer değiştirmede en az altı aylık kalıcılık gerekmektedir (İçduygu, vd., 1998: 91). Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü ise göçü, bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası veya bulundukları ülke sınırları içerisinde süresine, yapısına ve nedenine bakılmaksızın yer değiştirdiği nüfus hareketi olarak tanımlamaktadır (IOM, 2022: 35-36).

Göç; sebebine bağlı olmaksızın yerleşilen ülkeyi ekonomik, kültürel ve siyasal açıdan etkilemektedir. Dolayısıyla bir göç hareketi neden ve sonuç birlikteliği ile ele alınmalıdır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250). Avrupa Birliği Komisyonu (EUC) tarafından 2017 yılında yayımlanan “Avrupa Birliği ve Göç Krizi” belgesine göre, göç olgusu başlıktan da anlaşılacağı üzere kriz olarak algılanmakta (European Commission, 2017:1) ve bugün yaşanan insani dramlara karşı kayıtsız kalarak yer değiştirenlere karşı “Kale Avrupası” politikası izlenmektedir.

Göç konusunda insani değerleri ön planda tutan Türkiye, göçmenlere karşı ılımlı bir politika uygulamaktadır. Türk hukuk sistemine bakıldığında, mevcut diğer ifadelerden farklı bir yaklaşımla göçün tanımlandığı görülmektedir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK) 3. maddesine göre göç; yabancıların, yasal yollarla ülkeye girişi, çıkışı ve Türkiye’de kalması anlamına gelen düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla ülkeye girişi, çıkışı ve Türkiye’de kalışı anlamına gelen düzensiz göçü ve uluslararası korumayı ifade

etmektedir.¹ Bu nedenle Türk hukuk sistemindeki tanımlar, göçmenlik statülerini düzenlenmekte ve statülerine göre göçmenlere tanınabilecek haklara yer vermektedir.

Göçün çeşitli disiplinleri ilgilendiren çok boyutlu bir olgu olması nedeni ile literatürde farklı göç tipolojileri bulunmaktadır. Faist (2003), bu göç tipolojilerini; alan (yerel–uluslararası), zaman (geçici–kalıcı), yasallık (yasal-yasadışı), sebep (gönüllü-zorunlu), boyut (bireysel-grup-kitlesel) kriterlerini baz alarak 5 kategoriye ayırmaktadır (Faist, 2003: 47). Petersen (1978)’in tipolojisine göre ise göç; ekolojik faktörlerin itme gücüyle oluşan “ilkel göç”; göçmenin göç etmese de yaşamını sürdürebildiği ve itici güçlere karşı son kararın kendisinde olduğu “zorla göç”, göç etmezse hayatını sürdürmesinin olumsuz etkileneceği “zorunlu göç”; göçmenin şahsi tercihiyle göç ettiği “serbest göç”; ulaşım imkanlarının da gelişmesiyle sık hale gelen ve toplu halde meydana gelen “kitlesel göç” şeklinde kategorileştirilmektedir (Petersen, 1978: 259-263). Bahsedilen tipolojilerde geçen kriterler ve mevcut gelişmeler dikkate alındığında güncel literatürde önemli göç türleri düzenli, düzensiz, gönüllü, zorunlu, iç, dış, mevsimlik, sürekli ve ilkel göç olarak ayrıştırılmaktadır.

Düzenli göç: Yasal prosedürlere uyularak yapılan göç eylemidir. Kişinin göç talebinin bulunması ve bu talebin hedef ülke tarafından kabul edilmesi yoluyla gerçekleşebileceği gibi, nüfus ve iş gücü eksikliğini gidermek isteyen bir ülkenin talebiyle de olabilmektedir (Çavuşoğlu, 2006: 2).

Düzensiz göç: Kişilerin yasal prosedürleri ihlal ederek gerçekleştirdikleri göç eylemidir. Göçmen kaçakçılığından, insan ticaretine, göçmenlerin kaçak olarak çalışması ya da zorla çalıştırılmasından, bir yabancının yasal yollarla girip vize süresi geçmesine rağmen bulunduğu ülkede kalmaya devam etmesine kadar kapsamı geniş bir kavramı ifade etmektedir (İhlamur, Gülfer ve Öner, 2018: 501-503).

Gönüllü göç: Bir zorunluluktan ziyade daha iyi hayat koşullarına ulaşma, farklı yerler görme gibi gerekçelerle, göçmenin özgür iradesiyle alınan göç etme kararına denmektedir (Dönmez Kara, 2015: 22).

Zorunlu göç: Savaş, kıtlık, siyasi baskı, doğal afet ve insan hakları ihlali gibi nedenlerle kişilerin ülkelerini terk etmek zorunda kalmaları sonucu gerçekleşmektedir (Somuncu, 2006: 2-3).

¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>, Erişim: 01.01.2023

İç göç: Kişinin ülke sınırları içerisinde yer değiştirmesi olarak adlandırılan göç türü kırsaldan kente, kentten kırsala veya kentler arasında gerçekleşebilmektedir. Yer değiştirmeler genellikle az gelişmiş yerlerden gelişmiş yerlere doğru olmaktadır (Özyakışır, 2013: 7-8).

Dış göç: Uluslararası bir sınırın geçilmesiyle gerçekleşmektedir. Göçmen tarafından yaşam kalitesini arttırma, savaş, kıtlık, doğal afet gibi sebeplerle gönüllü veya zorunlu olarak uluslararası sınır geçilebilmektedir (Şahin, 2010: 57).

Mevsimlik göç: Birey veya toplulukların yılın belli dönemlerinde yaşadıkları yerden başka bir yere çalışmak, gezmek ve dinlenmek amacıyla gitmeleridir. Mevsimlik göçlerde süre, göçün niteliğini belirleyen unsur olmaktadır (Sağlam, 2006: 34).

Sürekli göç: Birey veya toplulukların siyasal, toplumsal, ekonomik veya doğal nedenlerle yaşadıkları yeri geri dönmek üzere terk etmeleridir (Yalçın, 2021: 9).

İlkel (Basit) göç: Bireylerin kuraklık, kıtlık, çevreyle ilgili tabii etkenlerle baş edemeyip göç etmesine denmektedir. İtici faktörleri barındıran bu göç türüne “fiziki veya iklimsel göçte” denilebilmektedir (Hess vd., 1982: 505).

2.2. Göçmen Tanımı ve Türleri

Göçmene ilişkin tanım ve türlerin açıklanmaya çalışıldığı bu bölümde öncelikle evrensel olarak kabul edilmiş bir “göçmen” tanımının bulunmadığına dikkat çekmek ve literatürde çok sayıda tanımın bulunduğu vurgu yapmak anlamlı görünmektedir. Göçmen; sözlük anlamında yurdunu bırakıp başka bir ülkeye göçen kimse, aile veya topluluk olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Günlük kullanımda ise göçmen kavramı göç eden tüm kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Fakat bu yanlış kullanım, özellikle siyasi ve politik süreçte kavram kargaşasını da beraberinde getirmektedir. Temelde göçmenlik kavramı; göç kararının bireyin özgür iradesi ile alınması ve bireyin kişisel rahatlığını artırmak istemesi nedeniyle zorlayıcı bir unsur olmadan göç eden kişileri ifade etmektedir (GİB, 2022: 4-45).

Bahse konu kavram kargaşası özellikle mülteciler ve sığınmacılar açısından önem arz etmekte, farklı göçmen statülerine tanınan haklar birbirine karıştırılarak sığınmacıların göç ettikleri toplum tarafından onların kabul süreçlerine etki

etmektedir. Edwards (2016)'e göre göçmen; doğrudan ölüm tehdidi veya zulüm sebebiyle değil, iş bulma, eğitim, aile birleşimi gibi sebeplerle göç edenlerdir. Göçmenler mültecinin aksine, dönmek istediklerinde kendi ülkelerinin korumasından faydalanmaktadırlar. Göçmenlik statüsünün en önemli özelliği göçe zorlayacak bir unsurun olmamasıdır. Bir başka deyişle göçmen, mülteci statüsünde önemli bir şart olan zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için değil, yaşam standartlarını geliştirmek için göç edendir (Aktaş ve Öztekin, 2017: 221). Elbette mülteci içinde gittiği ülkenin ekonomik refah düzeyi önemlidir, ancak kendi ülkesindeki güvensizlik ortamı mülteci için daha önemlidir. Göçmen tanımında ise ekonomik refah düzeyi ön planda tutulmaktadır (Delen-Erdemir, 2013: 9).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Hakları İnceleme Komisyonu'na göre göçmen, yerleşmek amacıyla Türkiye'ye gelen ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını kazanmamış kimsedir (TBMM, 2010: 258). Göçmenlerin gittiği ülkede yerleşme niyetinin olması onları turistik, iş amaçlı ve sağlık sebebiyle seyahat edenlerden ayırt etmek için önemli bir husus olarak görülmektedir (Mani, 2009: 24).

Uluslararası ölçekte göçmen iki şekilde tanımlanmaktadır. Birincisi İngilizcesi "immigrant" olan "göç eden" kişi anlamındadır. İkincisi ise İngilizcesi "migrant" olan kişinin göç etme kararını bağımsız iradesiyle ve genellikle şahsına uygunluk kriterlerini dikkate alarak aldığı tüm durumları kapsamaktadır (IOM, 2019: 36-37).

Birleşmiş Milletler'e (BM) göre göçmen; göç hareketinin yasal statüsüne, göçü gerçekleştirenin gönüllü olup olmadığına, göçün nedenine, kalış süresine bakılmaksızın, bir devlet içinde ikamet ettiği yerin dışına hareket eden veya uluslararası bir sınırı geçen kişidir (IOM, 2009:22). Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü'ne göre ise göçmen, "kendi menşe ülkesinden ya da üçüncü bir ülkeden başka bir üye devletin topraklarına, en az 12 aylık bir süre için yerleşen kişiler" olarak tanımlanmaktadır (European Union, 2007). AB'ye özgü göçü tanımlayan bu ifadede AB sınırları içinde göç hareketlerinin serbest olmasına ve kişilerin çok sayıda göç edebilmesine vurgu yapılmaktadır.

Göçmenlerin yaşam standartlarını yükseltmek ve ekonomik kaygılar nedeni ile göç ettiğine vurgu yapıldığında göçlerin büyük kısmı emek göçü olarak

gerçekleşmekte ve göçmen işçinin kim olduğunu açıklamak uluslararası hukukta önem arz etmektedir. 18 Aralık 1990 tarihinde BM Genel Kurulu’nda Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme imzalanmış ve Sözleşmede göçmen işçi tanımına yer verilmiştir. 26.4.2011 tarihinde ve 4662 sayılı kanuna göre göçmen işçi; “vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı bir devlette ücret ödenen bir faaliyette çalıştırılacak, çalıştırılmakta olan veya çalıştırılmış olan kişi” olarak tanımlanmaktadır (TBMM, 2022a). Türkiye’nin 1978’de imzaladığı ve 1983 yılında yürürlüğe giren Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi de göçmen işçi kavramını kullanmaktadır. Sözleşmenin ilk maddesinde göçmen işçi, “Akit taraflardan biri tarafından ülkesinde ücretli bir iş görmek üzere oturmasına izin verilmiş olan diğer bir akit ülke yurttaşını” ifade etmektedir (TBMM, 2022b).

Bu kısımda dikkat çeken husus göçmen kavramının tanımı bakımından uluslararası düzenlemeler ile Türkiye’nin iç hukuku arasında farklılıkların bulunmasıdır. İç hukukta göçmenler hakkında ilk genel düzenleyici belge 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu’dur ve yerini 2006 yılında 5543 sayılı Kanun almıştır (GİB, 2022: 12-13). Bu Kanun madde 3 ile göçmeni, uluslararası literatürden farklı olarak, Türk soyuna mensup ve Türk kültürüne bağlı olarak yerleşmek amacıyla Türkiye’ye gelenler olarak tanımlamaktadır. Bir başka ifade ile Türk kültürüne bağlı Türk soylulardan yerleşmek amacıyla gelenler bu kapsama girmektedir. Buna ek olarak aynı kanunda göçmenler serbest, iskânlı, münferit ve toplu göçmen olarak sınıflandırılmaktadır.²

1990’lı yılların başlarına kadar, yabancılara ilişkin işlemlerde ise Pasaport Kanunu ve Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun uygulanmıştır. 1994 yılında çıkarılan “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in iç hukukumuzda uluslararası koruma alanındaki ilk düzenleyici belge olduğu görülmektedir (GİB, 2022a: 12-13).

² <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf>, Erişim: 07.03.2022

Son olarak, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesini coğrafi kısıtlama³ ile kabul etmesi ve madde 1 ile sadece Avrupa'dan sınırlarımıza gelenlere mülteci statüsü (TBMM, 2022c), diğerlerine ise 1994 Yönetmeliği ile sığınmacı, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile şartlı mülteci, ikincil koruma veya geçici koruma statüsü verdiğinin de bilinmesi gerekmektedir (GİB, 2022b).

1970'lerin sonunda İran'daki rejim değişikliği, 1980'lerin sonunda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle komşu ülkelerde yaşanan sosyal ve siyasi gelişmeler sonucunda ülkesini terk etmek zorunda kalan birçok birey Türkiye'ye sığınmak mecburiyetinde kalmıştır. Ayrıca, 1980'lerin ilk yıllarında Rus-Afgan savaşı nedeniyle Afganlar ve 1991 yılında iki defa Irak'tan Türkmenler ve Kürtler Türkiye'ye sığınma talebinde bulunmuştur. Daha sonraki yıllarda ise, Bosna'dan, Kosova'dan ve Rus-Çeçen savaşı nedeniyle çok sayıda yabancıların sığınma talebinde bulunduğu görülmüştür. Tüm bu gelişmeler, Türkiye'yi "geçiş ülkesi- hedef ülke-kaynak ülke" haline getiren yoğun bir talebin oluşmasına neden olmaktadır (Barkın, 2014: 351-352).

2.3. Uluslararası Hukuka Göre Göçmenlerin Sınıflandırılması

Göçmenlerle ilgili uluslararası mevzuat genel olarak mülteci ve sığınmacı kapsamında değerlendirilmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) de mülteci kavramının göçmen kavramından farklı olduğunu, mültecilerin uluslararası hukuk tarafından korunduğunu ifade etmektedir (BMMYK, 2022). Dünya barışının sağlanması, insan haklarının korunması ve ülkeler arasındaki diyalogların sürdürülmesi açısından korunmaya ihtiyaç duyanların net bir şekilde ifade edilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda ilk olarak göçmenleri, mültecilerden ayırt etmek için ekonomik ve çevresel göçmen tanımı literatüre girmiştir. Çevresel göçmen çevresel değişikliklerin olumsuz etkilerinden dolayı yaşam alanlarını geçici ve/ya kalıcı olarak bırakarak başka coğrafyalara hareket edenleri tanımlamaktadır (IOM, 2019: 17). Ekonomik göçmen ise, yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla veya istihdam amacıyla kendi ülkesinden ayrılan kişi olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2019: 29).

³ Sözleşmeye coğrafi kısıtlama konulmasındaki temel amaç; Türkiye'nin "göçmen deposu" haline gelmesini önlemek, ülkeye yerleşecek kişiler bakımından seçici davranmak, iltica amaçlı gelişlere karşı kamu düzenini korumak, ulusal ve demografik ahengi bozmamaktır (Fakılı, 2021). Dolayısıyla Türkiye'nin coğrafi kısıtlama ile Sözleşmeyi kabul etmesi ve günümüze değin bunu sürdürme nedeni doğrudan güvenlik kaygıları ile bağlantılıdır (Barkın, 352).

IOM mülteciyi de facto, dolaşım halinde ve yerinde mülteciler olarak tanımlamaktadır. De facto mülteciler; 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ve bu Sözleşmeye ek 1967 Protokolüne göre mülteci olarak tanınmayıp, vatandaşı olduğu ülkeye, herhangi bir vatandaşlığı yoksa ikamet yerine dönemeyen veya geçerli sebeplerle dönmek istemeyen kişilerdir (IOM, 2019: 21). Dolaşım halindeki mülteciler; doğrudan zulüm görebilecekleri ülkeye gönderilmemelerine rağmen, sığınma talepleri reddedilen ve sığınma arayışı içerisinde olan kişilerdir (IOM, 2019: 24). Yerinde mülteciler; ülkelerinden ayrıldıklarında mülteci olmayan ancak ülkesindeki şartların sonradan değişmesi ile bulundukları ülkede mülteci statüsü kazanan kişilerdir (IOM, 2019: 100).

Uluslararası alanda mülteci hukuku kaynakları arasında mültecilik statüsünün belirlenmesi ve tanımı konusunda yapılan ilk çalışma 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve ona ek olarak 1967’de imzalanan protokoldür (Bulut vd., 2016: 4). 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi madde 1/A/2’de mülteciyi;

“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için ülkesinin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlamaktadır (Resmi Gazete, 1961). Sözleşme madde 1/B/1-a’da “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesi ile “tarihe sınırlandırma” getirirken, aynı ifade “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” veya “Avrupa’da veya bir başka yerde meydana gelen olaylar” anlamında kullanılarak “coğrafyaya sınırlandırma” getirmektedir (Resmi Gazete, 1961).

Sığınmacı ve mülteci kavramı çoğunlukla birbiri yerine kullanılmakta ve/ya birbiri ile karıştırılmaktadır. Benzer amacın sürecini ve sonunu ifade eden bu kavramlardan sığınmacı; mülteci statüsü almak için başvurmuş ve bu başvurunun ilgili devlet veya BMMYK tarafından kabulünü bekleyen kişi, tabiri caizse “mülteci aday” olarak ayrılmaktadır (Aktaş ve Öztekin, 2017: 225). Uluslararası Göç Örgütü

de sığınmacı kavramının süreç boyutuna vurgu yapmakta ve bu kişiler hakkında olumsuz bir karar çıkması durumunda sığınılan ülkede kanunsuz kalma ortaya çıktığı için ilgili ülke tarafından sınır dışı edilebilirliğine dikkat çekmektedir (IOM, 2009: 74).

2.4. Türk Hukukuna Göre Göçmenlerin Sınıflandırılması

Göçe yüklenen anlamlar ve göçmenlere ilişkin sınıflamalar ülkeden ülkeye değişmekte ve toplumsal koşullar belirleyici olmaktadır. Türk hukukunda yer alan kavramlar da Türkiye'nin yaşamış olduğu göç tecrübelerini ve yönetsel gereksinimlerini yansıtmaktadır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan imparatorluklar ve kurulan ulus devletler neticesinde Avrupa'da büyük bir göç dalgası meydana gelmiştir. Türkiye için Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan göç dalgası sebebiyle 1934 tarihinde 2510 sayılı İskân Kanunu yürürlüğe sokulmuştur. 1990'lara kadar İskân Kanunu ile göç yönetiminde yürürlükte olan diğer kanunlar; 1928 tarihli ve 1312 sayılı Vatandaşlık Kanunu, 1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve yine 1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'dur (GİB, 2019: 71).

Türkiye'nin, mülteci hukuku alanında ilk kapsamlı çalışma olan 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1961 yılında Avrupa dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmeme coğrafi çekincesi dışında, 1967 Protokolünü imzalayarak Cenevre Sözleşmesinin zaman kısıtını 1968 yılına çekmiştir (Eroğlu ve Taşkiran, 2002: 113). İltica alanındaki en önemli uluslararası sözleşmeyi imzalamasına rağmen 1990'lı yılların başında artan göç hareketleri ve dağınık halde bulunan mevzuatın yetersiz olduğu düşünülerek 1994 yılında, "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" (1994 Yönetmeliği) yürürlüğe konulmuştur (GİB, 2019: 74). Bu yönetmelik ile Avrupa dışından gelenlere geçici sığınma hakkı verilmiş ve sığınma hakkı elde edenlerin üçüncü ülkelere yerleştirilmesi gündeme gelmiştir. Bir diğer deyişle, Avrupa dışından gelenlere geçici oturma izni verilmiştir (Kirişçi, 2014: 14).

1994 Yönetmeliğinin önemi; Türkiye'de göç ve sığınma politikalarının kurumsallaşmaya başlamasıdır. 1991 başlarında Irak'tan toplu sığınmacı akınlarının

yaşanmasıyla Türk makamları ülkeye gelen göç ve sığınma akışları konusunda daha bilinçli hale gelmiş ve bu yeni düzenlemeyi uygulamaya koymuştur (İçduygu ve Aksel, 2012: 40). Bu Yönetmeliğin amacı; 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokollerine uygun olarak, Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek için Türkiye'de ikamet izni talep eden münferit yabancılar ile topluca sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen nüfus hareketlerinde uygulanacak usul ve esaslar ile yetkili makamları belirlemektir (Resmi Gazete, 2006).

Türkiye'nin son zamanlarda hem göçmen alan hem de göçmen gönderen ülkeler arasında geçiş görevi görmesi ve Avrupa Birliği'ne uyum süreci; göçü Türkiye için önemli ve resmi bir konu yapmaktadır. Bu kapsamda göçle ilgili Avrupa Birliği uyum hedefi;

- Vize rejimi,
- Sınır kontrollerinin sağlanması,
- Geri kabul anlaşmasının imzalanması,
- 1951 Sözleşmesine konan coğrafi çekincenin kaldırılması (İçduygu ve Aksel, 2012: 13) başlıklarını ele almaktadır.

Bu başlıklar doğrultusunda 2013 yılında ulusal düzeyde mülteci hukuku alanında ilk kanun olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çıkarılmıştır. 2014 yılında yürürlüğe giren Kanun ile mültecilerle alakalı kapsamlı bir yasal çerçeve meydana getirilmiştir (Anaran, 2020: 22). YUKK, ülkesinin korumasından yararlanamayan veya korku nedeniyle yararlanmak istemeyen ve kendi ülkesinin dışında bulunan kişiler için mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma şeklinde statüler belirlemektedir (Nurdoğan, vd., 2016: 226). Kanun, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolündeki mülteci tanımını değiştirmeyerek, zamanla meydana gelecek sığınmacılık olaylarını kapsamaya, bir anlamda Sözleşme ve Protokol'den kaynaklanabilecek hukuki boşluğu doldurmaya yöneliktir (Dost, 2014: 44-45).

YUKK ile mülteci ve göçmen haklarının yasal çerçevesi uluslararası standartlara uygun hale getirilmiştir (European Commission, 2014: 18). Kanunla getirilen en önemli değişikliklerden birisi geri gönderilmeme ilkesidir. Geri gönderilmeme ilkesi uluslararası hukuk alanında mülteci ve sığınmacılara tanınan en

önemli koruma biçimlerinden (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1024). Bu ilke sığınmacı ve mültecilerin ırk, din, toplumsal gruba mensubiyeti ve siyasi düşünceleri sebebiyle özgürlüğü ve yaşama hakkı tehlikede olduğu için ülkesine gönderilmesini önlemektedir (Taneri, 2012: 45).

2.4.1. Düzenli Göçmen

Düzenli göçmen, yasalara uygun olarak göç eylemini gerçekleştiren kişi olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkeye, o ülkenin kurallarına uygun olarak giren ve yine o ülkede yürürlükteki kurallara uygun olarak kalanlar düzenli göçmen olarak kabul edilmektedirler. Devletler, topraklarına gelen turist, iş insanı gibi yabancılara vize rejimlerine dayanarak belirli bir süre⁴ kalma hakkı vermektedir. Yabancıların vize veya vize muafiyetinin tanıdığı süreden daha fazla kalmak istemesi (yerleşme amacı) durumunda ikamet iznine başvurması gerekmektedir (Alakuş, 2018: 8). İşte bu noktada YUKK Türkiye’de düzenli göç alanında bürokratik işlemlerin azaltılarak tutarlı ve güvene dayalı bir göç yönetimi oluşturmak amacıyla yürürlüğe girmiştir (GİB, 2022a).

YUKK düzenli göç tanımına dayanarak; vizesi veya vize muafiyeti olanlar, ikamet izni⁵ ve çalışma izni sahipleri ve vatansız kişi kimlik belgesi gibi yasal yollarla Türkiye’ye giren, Türkiye’de kalan ve Türkiye’den çıkan yabancılar düzenli göçmen kabul edilmektedir. İskân Kanunu kapsamında Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup Türkiye’de iskân edilen göçmenler de düzenli göçmen statüsünde değerlendirilmektedir (GİB, 2019: 34).

2.4.2. Düzensiz Göçmen

YUKK’un tanımlar başlığı altında düzensiz göç, yasadışı yollarla Türkiye’ye girişi, Türkiye’de kalışı ve izinsiz olarak çalışmayı ifade etmektedir (GİB, 2022a). Düzensiz göçmen ise; yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali ve vize süresinin sona ermesi sebebiyle bulunduğu ülkede hukuki statüden yoksun kişi şeklinde tanımlanmaktadır (GİB, 2022a: 42).

⁴ 6458 sayılı YUKK’ın madde 19’a göre “vizenin veya vize muafiyetinin tanıdığı süreden veya 90 günden fazla kalacak yabancıların ikamet izni almaları zorunludur”

⁵ İkamet izin türleri; 6458 sayılı YUKK madde 30’a göre kısa dönem, aile, öğrenci, uzun dönem, insani ve insan ticareti mağduru ikamet izinlerinden oluşmaktadır.

Düzensiz göç, ne zaman nereye yöneleceği bilinemeyen, göç edenin sosyoekonomik ve demografik özelliklerinin pek çok anlamda ve her an değişkenlik gösterebildiği göç türüdür (Şanlıöz, 2016: 140). Düzensiz göçmenler birçok risk ve problemi barındırmakta, bu problemler için özel (uyum) politikalar oluşturmayı gerektirmekte (Çağlar ve Onay, 2015: 34) ve bu nedenlerle de ülkeler açısından maliyeti oldukça yüksek olmaktadır (Çoştan, 2020: 17).

Bireylerin, düzensiz göçmen olarak adlandırılmasına sebep olan üç faktör bulunmaktadır. Birincisi ülkeye giriş ve çıkışta kullandıkları yöntem yani yasa dışı geçilmesi, ikincisi bulunulan ülkenin vize ve ikamet kurallarına uymama, üçüncüsü ise bulundukları ülkenin çalışma şartlarına uymamadır (Yılmaz, 2014: 1689). Bu bağlamda ülkeye düzenli göçmen olarak giriş yapıp düzensiz göçmen statüsüne geçebilen birçok göçmen bulunabildiğine dikkat çekmek anlamlı olacaktır. Düzensiz göçmenler vatandaşı olduğu ülkede yeterli refah seviyesi ve güvenlik ortamının olmaması sebebiyle daha müreffeh ve güvenli ülkelere giriş yapmaktadırlar (Alakuş, 2018: 82). Fakat iradi olarak ekonomik sebeplerle yapılan bu göç türünde tespit edilen düzensiz göçmenler sınır dışı edilmektedirler (Çağlayan, 2009: 43).

Düzensiz göç olgusu ve onun aktörü olan düzensiz göçmen kaynak ülke, hedef ülke ve transit ülkeyi ilgilendiren bir kavramdır. Hedef ülkeler için düzensiz göçmen ülkeye yasadışı yollarla gelen veya yasal olarak gelip çıkması gereken sürede ülkeden çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkeyi terk ederken yasal prosedürlere uymadan ülkeden çıkan kişileri kapsamaktadır. Transit ülke içinse; kaynak ülkeden hedef ülkeye ulaşmak için transit ülkeye yasadışı yollarla girip çıkan kişiyi ifade etmektedir (GİB, 2022a).

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla özellikle Avrupa'ya doğru yapılan düzensiz göçlerin üzerinde doğal bir köprü olması nedeniyle transit ülke konumundadır. Ayrıca, özellikle son dönemlerde etrafındaki ülkelerde yaşanan iktisadi, toplumsal ve siyasi olaylar nedeniyle düzensiz göçmenler bakımından hedef ülke konumuna gelmiştir.

2.4.3. Uluslararası Koruma

Günümüzde uluslararası koruma kavramı, sadece mültecilere ilişkin olmayıp, sığınmacı ve vatansız kişilerle, insancıl hukuk çerçevesinde de koruma altına alınması gereken kişileri de kapsayarak genişletilmiştir (Altınsoy, 2015: 42). BMYK

Tüzüğü madde 8'e göre; uluslararası korumanın amacı, kişilere sığınma hakkı arama, mülteci olma ve bir ülkeye kabul süresince geri gönderilmeme, yardımda bulunma, fiziksel güvenlik için düzenlemeler yapma, gönüllü geri dönmeyi teşvik etme ve yeniden yerleştirme konusunda destek olmaktır.⁶

Özellikle son yıllarda dünyanın büyük bölümünde yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, zorunlu göç hareketlerinin artmasına neden olmuş ve göç etmek zorunda kalan insanların, uluslararası nitelikli koruma çabası hız kazanmıştır. Devletler, bu sorunun çözümü adına çeşitli sözleşme, bildiri ve belgeler hazırlayarak uluslararası koruma sistemi adı verilen evrensel bir oluşumu meydana getirmişlerdir (Totan, 2019: 64). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 14/1'de de herkesin zulüm karşısında başka ülkelere sığınma ve bu ülkelerde sığınmacı işlemi görme hakkı bulunduğu ifade edilerek uluslararası korumanın temel insan hakları arasında yer aldığı kabul edilmektedir (HSK, 2023).

Türkiye, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine ve 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olmasına rağmen uzun bir süre uluslararası korumaya dair yasal düzenlemeler yeterli seviyede olmamıştır. 1994 Yönetmeliği çıkartılarak uluslararası koruma alanında önemli bir adım atılmıştır (Turan, 2019: 44-45). Bu yönetmelikte 1951 Sözleşmesine taraf olunurken coğrafi kısıtlama korunmuş ve Avrupa'dan haklı zulüm korkusuyla gelenlere mülteci, diğer gelenlere ise sığınmacı statüsü verilmiştir (Resmi Gazete, 2006).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma olarak üç tane uluslararası koruma statüsü öngörülmektedir (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1034).

2.4.3.1. Mülteci

Mülteci statüsüne ilişkin en önemli belge olan 1951 Cenevre Sözleşmesi, her ülkenin kendi yükümlülüklerini sınırlandıracak şekilde Sözleşmeye katılmasına imkân sağlamıştır. Dolayısıyla tarih ve coğrafi kısıtlama imkânının kabul edilmesiyle birçok ülkenin katılımı sağlanmıştır (Çiçekli, 2003: 131). Türkiye'de yabancılar hukukunda mültecilerle ilgili 1951 Sözleşmesinden sonra şekillenmeye başlayan

⁶ http://madde14.org/index.php?title=Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_M%C3%BCltecilerY_%C3%BCKsek_Komiserli%C4%9Fi_T%C3%BCz%C3%BC%C4%9F%C3%BC, Erişim: 03.07.2022.

yasal düzenlemeler, coğrafi kısıtlama şartı ve taraf olunan sözleşmeler çerçevesinde devam etmektedir (Ekşi, 2014: 45-46).

Türkiye’de kısıtlamalarla birlikte ilk mülteci tanımı 1994 Yönetmeliği ile yapılmış ve YUKK’da da aynı şekilde benimsenmiştir (Totan, 2019: 66). Yapılan bu tanım, 1951 Sözleşmesinde geçen mülteci tanımıyla aynı ifadeleri içermektedir. Türkiye açısından mülteci statüsü verilmesi için gereken şartlar; *Avrupa*’da meydana gelen olaylarda,

- Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti ve siyasi düşünceleri sebebiyle zulüm korkusu ve zulüm korkusunun haklı sebeplere dayanması,
- Kişinin vatandaşı olduğu veya önceden ikamet ettiği ülkenin dışında bulunması,
- Kişinin vatandaşı olduğu ülkenin veya vatansız ise önceden ikamet ettiği ülkenin korumasından yararlanamıyor olması veya korku nedeniyle yararlanmak istememesi nedeniyle başvuruda bulunması gerekmektedir (Arıkan, 2018: 19-20).

Sığınmacı, 1994 Yönetmeliği madde 3 ile İltica ve Göç Mevzuatında “*kendi ülkesinin dışında bulunan, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmekten haklı nedenlerle kaygı duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle geri dönmek istemeyen yabancı*” (GİB, 2022b ve GİB, 2022c) olarak tanımlanmaktadır. Mültecilik statüsü ile aynı şartlara sahip olan sığınmacıya resmi otorite tarafından henüz mültecilik statüsü verilmemiştir (Barkın, 2014: 335).

Sığınmacı, henüz başvuru yapmamış veya başvurusu hakkında cevap bekleyen kişidir. Başvuru sonucunda ilgili kişinin mülteci olmasına karar verilirse, bu kişi en başından mülteci olarak kabul edilmektedir. Yani, sığınmacıya mülteci statüsü verilmesi açıklama ve duyurma mahiyetindedir (Barkın, 2014: 335). Olumsuz bir karar çıkması halinde bu kişiler bulundukları ülkeyi terk etmek durumunda kalmaktadır. Kendilerine insani ve diğer gerekçelerle ülkede kalma izni verilmemişse ilgili ülke makamlarınca sınır dışı edilebilmektedirler (Çiçekli, 2009: 49).

Sığınmacı ve mültecilik kavramlarına farklı açılardan yaklaşılarak tanımlar getirilmiştir. Mülteci olmak hukuki bir statünün kazanılmasını ifade ederken; sığınmacının kısa süreli barınmayı nitelediği belirtilmektedir (Odman, 1995: 189). Mülteci, hukuken tanınmış bir statüyü, sığınmacı ise mülteci başvurusu değerlendirilirken geçici olarak korunanları ifade etmektedir (Çiçekli, 2014: 246). Bu açıdan Türk hukukunda, Avrupa dışından gelip güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar geçici ikamet eden kişileri de kapsamaktadır (Ekşi, 2011: 55).

Mülteci statüsü sahibi olmak için başvuran sığınmacılar herhangi bir uluslararası koruma statüsü sahibi olabilmektedirler. Bu kişilere YUKK’da “başvuru sahibi” denilmektedir (Doğan, 2017: 140). Günlük hayatta ülkemize gelip sığınma başvurusu yapan herkese mülteci denilse de mültecilik statüsü ulusal ve uluslararası alanda özel bir alanı ifade etmektedir (Arıkan, 2018: 16-17). Bununla birlikte; sığınmacı olan bir yabancıнын uluslararası hukukta mültecilik şartlarını taşıdığıнын anlaşılması üzerine mülteci statüsüne hak kazanırken, Türkiye yabancılar hukukunda sığınmacının hukuken mülteci statüsü kazanması mümkün değildir (Çiçekli, 2014: 250-251).

2.4.3.2. Şartlı mülteci

1951 Sözleşmesi’yle Avrupa’da yaşanan olaylar sebebiyle ülkemize gelen yabancılar için tanınan mültecilik statüsü, meydana getirilerek aynı zamanda birçok tartışmaya sebep olmaktadır (Asar, 2017: 191). Avrupa dışından gelenlerin statüsünün ne olacağı tartışılarak; 1994 Yönetmeliğiyle Avrupa’dan gelen yabancılar için mülteci, Avrupa dışından gelenler için sığınmacı statüsü öngörülmektedir (Ekşi, 2016: 48). Türkiye’nin Cenevre Sözleşmesi’ndeki coğrafi kısıtlama şartı nedeniyle Avrupa dışından gelenlere sığınmacı statüsü verilmesi ortaya kavram kargaşasını çıkarmıştır. Bu sıkıntıya YUKK ile son verilerek şartlı mülteci kavramı içi doldurularak uluslararası hukukta yerini almıştır (GİB, 2022a: 22-23).

Uluslararası hukukta mülteci-sığınmacı ayrımı Türk hukukunda değişime uğrayarak farklı bir nitelik kazanmıştır (Çiçekli, 2003: 130). YUKK’a göre, Avrupa dışından gelmesi ve güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmasına izin verilmesi unsurlarıyla şartlı mülteci mülteciden ayrılmaktadır.

Güvenli üçüncü ülkeden ne anlaşılması gerektiği YUKK madde 74/2’de belirtilmektedir. Kanuna göre;

- “Kişilerin hayatının veya hürriyetinin, ırkı, dini, toplumsal gruba mensubiyeti ve siyasi düşünceleri nedeniyle tehdit altında olmaması,
- Kişilerin işkenceye, onur kırıcı veya insanlık dışı muameleye maruz kalacağı ülkeye gönderilmemesi ilkesinin uygulanıyor olması,
- Kişilerin mülteci statüsü talep etme ve mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda Sözleşmeye göre uluslararası korumadan yararlanabilmesi,

Kişilerin ciddi zarar görme riskinin olmaması şartlarını taşıyan ülke güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilir”

Uluslararası mülteci hukukunda sığınmacının gerekli şartları taşıması halinde mülteci statüsü kazanması mümkün iken, Türkiye yabancılar hukukunda şartlı mültecinin mülteci statüsü kazanması mümkün gözükmemektedir (Çiçekli, 2003: 130). Buradaki temel amacın, son yıllarda hedef ülke konumuna gelen Türkiye’yi, olası bir mülteci akınından korumak veya şartlı mültecileri ülkede geçici olarak kabul etmek olarak düşünülmektedir (Totan, 2019: 68).

2.4.3.3. İkincil koruma

İkincil koruma kavramı literatürde tamamlayıcı koruma olarak da bilinmektedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda mülteci ve şartlı mülteci statüsüne girmeyen yabancılara, AB Vasıf Yönergesi’ne benzer şekilde ikincil koruma statüsü düzenlenmiştir (Kaya, 2017: 80). Kanundan önceki dönemde 1994 Yönetmeliği’nde ülkesine geri gönderildiğinde ağır insan hakkı ihlallerine uğrayacaklar için herhangi bir hüküm bulunmadığı için mülteci ve şartlı mülteci dışında kalanların statülerinin ne olacağı bilinmemektedir (Öztürk, 2015: 402). Bu nedenle ilgili yabancılar için de 1951 Sözleşmesi 33. maddede geçen geri gönderme yasağı güvence sağlamaktadır (Ekşi, 2014: 52-53).

YUKK madde 63’e göre; “mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu

tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.” Ayrıca bu koruma türü bireysel olarak tanınmakta olup kitlesel olarak sınırlarımıza gelen yabancılara uygulanmamaktadır (Doğan, 2017: 147).

İkincil korumayı mülteci ve şartlı mülteci statülerinden ayıran hususlar; dar ve geniş kapsamlı yönüyle değerlendirilebilir. Dar yönü; haklı nedenlere dayanan zulüm korkusunun kriter olarak öngörülmemesi ve koruma gerektiren ihlallerin, temelinde uluslararası insan hakları sözleşmelerinde geçen “yaşama hakkı” ve “işkence yasağının” yer almasıdır. Geniş kapsamlı yönü ise; ırk, din, toplumsal gruba mensubiyet ve siyasi görüş gibi sebeplerin gerekliliğinin olmamasıdır (Öztürk, 2015: 403). Bu kapsamda Türk hukukuna ikincil koruma gibi ayrı bir statü getirilmesi, coğrafi kısıtlamanın kaldırılması yönünde yapılan baskıların absorbe edilebilmesi amacıyla (Turan, 2019: 55).

2.4.4. Geçici Koruma

Sınırlarımıza topluca gelen mülteci ve sığınmacı hareketlerine karşı 1994 Yönetmeliği yürürlüğe girmiş, ancak geçici koruma olarak adlandırılmamıştır (Ekşi, 2014: 55). Geçici koruma herhangi bir uluslararası metinde tanımlanmamıştır. Bu statüdeki temel argüman kitlesel akındır ve özellikle Yugoslavya ve Kosova krizleri bu statünün şekillenmesinde etkili olmuştur (Öztürk, 2017: 201). Geçici korumanın bir acil durum müdahale aracı olduğu, kısa süreli ve olağanüstü bir koruma sağladığı sıklıkla belirtilmektedir. Geçici koruma kitlesel akın durumunda, bireysel mülteci statüsünün uygulanamadığı, devletlerin kısa süreli olarak sağladığı acil bir koruma türüdür (Totan, 2019: 69).

Türkiye AB’ye katılım doğrultusunda 2001 yılında imzaladığı Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yer alan hususların hayata geçirilmesi için “İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı’nı oluşturmuş ve ilk defa geçici koruma müessesine yer verilmiş ve bununla ilgili düzenlemelerin yapılmasına vurgu yapılmıştır (Dalboy, 2020: 39).

Geçici korumayla ilgili hükümler Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun 91 inci maddesinde geçmektedir. Kanunun 91/1 maddesinde, “*ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak*

amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma” sağlanabileceği düzenlenmiştir. Uluslararası koruma statüleri bireysel olarak verilirken, geçici koruma statüsü kitlesel akınlar sonucunda verilmekle birlikte Suriye vatandaşlarının durumunu yasal zemine oturtmak için oluşturulan bir korumayı ifade etmektedir (Çelikel ve Gelgel, 2017: 170).

Ayrıca Kanunun 91/2 maddesine göre, 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. Yönetmeliğe göre geçici koruma, “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma” olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2014: md. 3). Yine Yönetmelikte geçici madde 1’e göre, “28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınmaktadırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre zarfında, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz” (Resmi Gazete, 2014).

3. GÖÇ KURAMLARI

Bilindiği üzere göç birden çok disiplini ilgilendiren ve hakkında çok sayıda kuram geliştirilen bir olgudur. Sosyal bilimler çerçevesinden bakıldığında ekonomi, siyaset, çalışma ilişkileri, uluslararası ilişkiler, hukuk, tarih ve coğrafya, sosyoloji ve psikoloji, dil bilimi başta olmak üzere alt disiplinlere bölünmeden bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Oysaki mevcut göç literatürü hukuki tanım, kavramlar, toplumsal ve uluslararası ilişkiler alanında yoğunlaşarak antropoloji, demografi, iktisat, coğrafya, tarih, hukuk, siyaset bilimi ve sosyoloji ağırlıklıdır (Jansen, 1969:60).

Antropoloji; kültürel değişim ve kültürel kimliğe göçün ne şekilde etki ettiği, demografi; göçmenler ile yerel halkın ne kadar süre içerisinde birbirine uyum sağladıkları, iktisat; göç etme eğilim ve etkilerini nelerin açıkladığı, coğrafya; göçün sosyo-mekânsal kalıplarını neyin açıkladığı, tarih; göç etme nedeni, süreci, sonucu gibi durumlar ile göç arasındaki ilişkinin zamanla ne şekilde seyrettiği, hukuk; hukukun göçü nasıl etkilediği, siyaset bilimi; devletlerin göçü kontrol etmekte neden zorlandıkları; sosyoloji ise bütünleşme ve dışlanmayı neyin açıkladığı sorularına ağırlık vermektedir (Brettell ve Hollifield, 2000: 4).

Küresel entegrasyonunun yoğunlaştığı ve hızlandığı 2000 sonrası süreçte ise ulus devletlerin ve ulusal ekonomilerin göçle ilgili güncel temel sorunu; göçün yönetilebilirliği ve sürdürülebilirliği konularında güncel politika geliştirmeyi gerektirmektedir. Özellikle göçün yarattığı ve yaratacağı sosyo-ekonomik problemler kimi durumlarda kriz olarak nitelendirilmekte ve kitlesel yer değiştirmenin yoğunluğu, süresi ve miktarına göre politikalar geliştirilmektedir (Erat, 2017: 203-204)

Son dönemlerde ise doğu ve güney sınırlarında yaşanan yoğun yer değiştirmeler nedeniyle Türkiye’de göç sorunu, yönetsel ve sürdürülebilirlik boyutu ile ele alınmaya başlanmıştır. Konu ile ilgili literatür incelemelerinde göçün sosyolojik ve demografik etkileri, hukuksal boyutu ve siyasi boyutu derinlemesine incelenmektedir. Fakat bu çalışmaların tamamlayıcısı olan ekonomik boyutun, Türkiye özelinde sınırlı düzeyde ele alındığı görülmektedir. Bunun temel nedenleri arasında Türkiye’de son döneme kadar göçmen sayısının sınırlı olması ve dolayısıyla ekonomiye hissedilir ölçüde yük getirmemesi, göç olgusunun geçici olarak

değerlendirilmesi ve en önemlisi analiz için gerekli verilerin sınırlı olması sayılabilmektedir. Bu çalışma, konu ile ilgili eksiklik olduğu düşünülen ekonomi alanına katkı yapmayı planlamaktadır. Dolayısıyla ilgili bölümde göç hakkındaki ekonomik kuramlara yer verilmektedir.

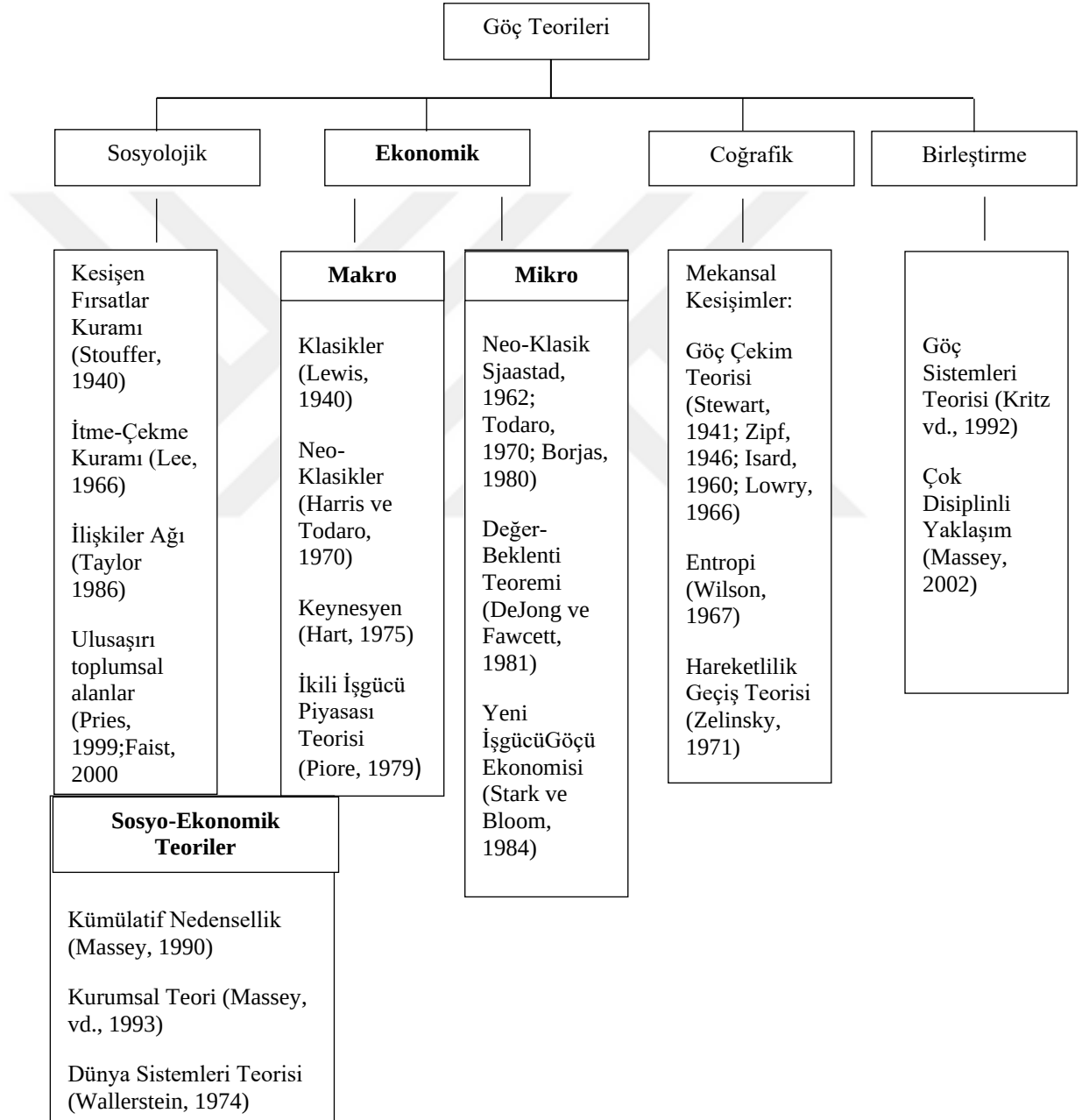
Göç literatüründeki ekonomik kuramlar emek göçü kavramına odaklanarak bu göç türüne dönemin egemen iktisadi görüşleri ışığında makro ve mikro düzeyde açıklama getirmeye çalışmaktadır. Buna ek olarak yakın dönemde küresel düzeyde yaşanan sosyal ve ekonomik yapıdaki değişimlerin göç ile ilişkisini açıklayan sosyoekonomik temelli kuramlar da bulunmaktadır. Bu çalışmada kuramlar ekonominin analiz birimleri dikkate alınarak mikro, makro ve sosyoekonomik (küresel) kuramlar altbaşlıkları ile incelenmektedir. Kuramların göç yönetimi ve politikaları konusundaki söylemlerine de çalışma kapsamında yer verilmektedir.

Günümüzde göç kuramlarına ilişkin temel tespitler göçün disiplinler arası bir kavram olduğu, her disiplinin kuramlara kendi açısından bir açıklama getirdiği ve herkes tarafından kabul gören bir göç kuramının bulunmadığıdır (Sayın, 2010: 31). Tarihsel olarak göç kuramlarının gelişimine baktığımızda literatürde göçe yönelik ilk kuramsal çalışmanın 1885-1889 yıllarında Ravenstein tarafından yapıldığı görülmektedir. Bahse konu ve sonrasındaki kuramsal çalışmalarda göçe ilişkin basit ve temel olarak kabul edilebilecek soruların yanıtlarının arandığı anlaşılmaktadır. Göç kuramları insanlar neden göç eder, göç etme kararı nasıl alınır, kimler daha çok göç etmeye meyillidir, kişinin göç etmesine pozitif veya negatif etki eden şeyler var mıdır gibi soruların yanıtlarını içermektedir (Tutar, 2021: 45).

Göçü açıklamak için ortaya atılan kuramların belli bir bölge veya ülkenin kendi şartlarına göre geliştirildiği düşünülmekte (Özyakışır, 2013: 44-45) ve içinde bulunan dönemin şartlarının önem arz ettiği bilinmektedir. Bu durum, göç kavramlarında olduğu gibi kuramların da “*sui generis*” olmasına neden olmaktadır.

Sui generis bir yapı ve birden fazla disiplinin ilgi alanına girmesi nedeniyle kuramların kategorize edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Literatürde göç kuramları analiz birimi, zaman ve disiplinler gibi farklı ölçütlere göre sınıflandırılmaktadır. Faist (2010), analiz düzeylerine göre yapılan göç teorileri sınıflandırmalarını makro, mikro ve mezo (orta) olarak sınıflandırılmaktadır. Yakın döneme ilişkin göç olaylarının ele alındığı teorilerde (küresel düzeyde) sosyal ve ekonomik (toplumsal)

yapının ağırlıklı olarak kullanıldığı makro düzeyli analizlerin yapıldığı dikkati çekmektedir. Mikro düzeyli göç analizi ülke veya bölge bazında kişileri göçe iten unsurlara odaklanmaktadır. Orta düzey analiz ise kişiler, topluluklar, aileler gibi sosyal ağa sahip yapılar ile ülkeler arasındaki ilişkilerin ağırlıklı olduğu göç teorilerini kapsamaktadır (Faist, 2010: 146). Bu çalışmada yararlanılan sınıflandırma türü ise disiplinlere göre yapılan sınıflandırma biçimi Şekil 3.1’de özetlenmektedir.

Şekil 3.1. Disiplinlere Göre Göç Teorilerinin Sınıflandırılması

Kaynak: Bijak, 2006: 19

Şekil 3.1’de sosyolojik, ekonomik, coğrafik, birleştirme başlıkları altında göç kuramları ayrıştırılırken sosyo-ekonomik temelli teorilere de yer verilmektedir.

Bu çalışma kapsamında ekonomi temelli göç teorileri incelendiğinden göç teorilerine yönelik ekonomik yaklaşım üç temel soru üzerine inşa edilmektedir. İlk soru ülkeler arası göç hareketlerinin yönü, boyutu ve kompozisyonunu hangi koşulların belirlediğidir. İkinci soru göçmenlerin göç ettikleri ülkeye nasıl uyum sağlamakta olduğudur. Üçüncü soru, göçün köken ve hedef ülkelerin ekonomilerine ne tür etkileri bulunduğuna ilişkindir. Dolayısıyla çalışmada ekonomik temelli göç kuramları, mikro ve makroekonomik temelli yaklaşımlar ile sosyo-ekonomik temelli yaklaşımlar kapsamında değerlendirilmektedir.

3.1. Mikro Ekonomik Teoriler

3.1.1. Neoklasik Mikro Teori

Neoklasik model göçü makro ve mikro düzeyde birbirini tamamlayıcı şekilde açıklamaya çalışmaktadır. Modele göre göçün olabilmesi için öncelikle ülkeler arasında farklılıklar olması gerekmektedir. Bahse konu farklılıkları baz alarak rasyonel bireyler fayda ve maliyet analizi yapmakta ve net getiri onlar için pozitifse göç etmeye karar vermektedirler.⁷

Mikro teori içerisinde fayda maliyet analizinin muhteviyatı zamanla değişim göstermiştir. İlk dönemlerde fayda ve maliyet hesaplamaları somut, doğrudan ve niceliksel değerler üzerinden yapılırken zaman içerisinde özellikle işgücünün homojen olmadığının kabulü ile beşeri sermaye gibi soyut, dolaylı ve niteliksel değerler de dâhil edilerek yapılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler ışığında Sjaastad (1962)’ın katkılarıyla uluslararası göç insan sermayesine yapılan bir yatırım biçimi olarak tanımlanmıştır (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 21-22). Bu bağlamda insanlar neden göç eder sorusunun yanıtı insanların emeklerinin karşılığında daha yüksek ücret elde etmek ve daha üretken olmaktır.

Öte yandan bu getirinin en yüksek olabilmesi için seyahat etmenin maddi maliyetlerini, göç ederken ve iş ararken hayatlarını idame ettirmeleri için gerekli

⁷Ravenstein (1889)’in çalışmasını yaptığı döneme bakıldığında (1885-1899) Birleşik Krallık’ta sanayileşme ve kentleşmenin hızla geliştiği bir döneme denk gelmesi dikkat çekicidir. Ravenstein’in teorisinin temelinde, insanların rasyonel davranarak gelirlerini maksimize edecek şekilde göç ettiği kabul edilmektedir (Wickramasinghe ve Wimalaratana, 2016: 21).

masrafları, yeni bir dil ve kültür öğrenme çabasını, yeni bir işgücü piyasasına uyum sağlamada yaşanan zorluk ve eski bağları kesip yenilerini kurmanın psikolojik maliyetlerinin hesaba katılması gerekmektedir (Massey vd, 1993: 434). Bu çerçevede göçün hem ekonomik hem de psikolojik tüm maliyetlerinin dikkate alınması gerekmekte iken psikolojik maliyet (ve getirilerin) ölçülmesi çok zor görünmektedir. Bununla birlikte bireysel özellikler (beşerî sermayenin yüksek olması), sosyal koşullar veya teknoloji göçe net dönüşleri arttırmakta ve uluslararası göç olasılığını yükseltmektedir. Bu bağlamda bireyin beşerî sermayesi yüksekse gideceği ülkeye daha kolay uyum sağlayacağı ve daha kolay göç edeceği sonucu çıkarılmaktadır.

Teori, göçe emek piyasaları odaklı gelir (fayda) maksimizasyonuna yönelik açıklama getirmektedir. Bu bağlamda sadece gelir farkı ve iş bulma sorununa odaklanarak bugünkü göçleri ve uygulanabilecek politikaları açıklamada yetersiz kalmaktadır (Haas, 2010: 230-232). Teoriye göre ülkeler göç maliyet ve faydalarını hesaplamaya etki eden faktörleri etkilemek kaydı ile göçü kontrol edebilmektedir (Massey vd, 1993: 435), ancak devletlerin uluslararası göçü sınırlandırıp kontrol edemeyeceği çok sayıda dışsal faktör ve mekanizma bulunmaktadır (Öner, 2018: 33).

3.1.2. Değer-Beklenti Teoremi

Değer-beklenti teoremi esasında göçün sebepleri üzerindeki çevresel faktörleri inceleyen ve ona açıklık getirmeye çalışan bir teoridir. Ancak mikroekonomik düzeyde karar çerçevesinin bir genellemesini yapması (fayda maksimizasyonu kavramını genişletmesi) açısından önem arz etmektedir. Değer-beklenti teoremine göre, göç motivasyonunu “bazı amaçlara verilen değer ile seçilen bir davranışın bu amaçlara ulaşmayı sağlamasının algılanan olasılığının birleştirilmesinin bir fonksiyonu olarak tanımlamakla birlikte amaçları; rahatlık, varlık, statü, uyarma, otonomi, bağımlı olma, etik gibi değerler ve hedefler şeklinde sıralamaktadır (Hunter, 2005: 279). Bu bakış açısıyla bireysel göç motivasyonu (MM) şu şekilde tanımlar:

$$MM = \sum_i P_i \cdot E_i$$

P_i değerleri, göçün tercih edilen sonuçlarına ve E_i - potansiyel bir göçmen tarafından tutulan ve bu nedenle öznel olasılıklar olarak yorumlanabilecek göç yoluyla

gerçekleşmelerine ilişkin 'beklentileri' ifade etmektedir. i indeksi, bir bireyin "değerlerini" veya "arzularını", yani karar verme probleminin çeşitli boyutlarını ifade etmektedir. Sunulan teori çok kapsamlıdır ve göç bağlamında insan kararlarının farklı yönlerini (i 'nin farklı değerleri), yalnızca ekonomik olanlarla (işsizlik, ücretler) sınırlı değil, aynı zamanda potansiyel olarak sosyal ve psikolojik alanları da (daha iyi bir iklime sahip daha az stres oluşturuıcı ortamlar gibi) kapsamaktadır.

3.1.3. Yeni İşgücü Göçü Ekonomisi

1980'li yıllarda Stark ve Bloom tarafından Neoklasik teorisinin varsayımlarının ve sonuçlarına bir tür meydan okuma olarak yeni bir göç ekonomisi teorisi ortaya atılmıştır. Bu yeni yaklaşımda göç kararı sadece birey tarafından beklenen gelirini maksimize etmek amacıyla değil, hanehalkı tarafından gelirlerine ilişkin riskleri minimize etmek amacı ile verilmektedir (Massey vd, 1993: 436). Bu bağlamda göç hanelerin gelirine ilişkin riskleri yönetmelerini etkileyen finansal piyasalardaki aksaklıklardan kaynaklanmaktadır ve bu bakış açısıyla göç bir “risk çeşitlendirme” aracıdır. Bu teoride göçmen havalalarının ev sahibi ülkedeki rolünün ve göreceli gelirin (gelir dağılımının) önemine vurgu yapılarak göç açıklanmaktadır.

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde tarım sektörü ağırlıktadır ve bu sektörde ağırlıklı olarak geleneksel yöntemler kullanılmaktadır. Bu nedenle halkın geçim kaynağı iklim, doğal afet vb. koşullardan fazlasıyla etkilenmektedir. Hanehalkının çoğunluğunun tarımsal üretime bağlı olması nedeni ile riskin zarar verebilirliği yüksek olmakta ve bu nedenle gelir çeşitlendirmesi önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerde tarım sigortaları, vadeli işlem piyasaları, işsizlik sigortaları gibi finansal ürünler ve piyasalar aracılığıyla insanlar gelirlerine ilişkin riskleri minimize edebilmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelere finansal piyasaların gelişmemiş olması nedeni ile kişilere beklenen düzeyde yardımcı olamamaktadır. Bu noktada göçün yeni ekonomistleri Neoklasiklerin aksine ülkeler arasında ücret farkının olmadığı durumlarda bile insanların riskleri çeşitlendirmek amacıyla göç edebileceği savunulmaktadır (Massey vd, 1993: 437). Ücret farkının olduğu durumlarda, bahse konu fark kapansa dahi, göçün piyasa başarısızlıkları nedeni ile devam edebileceğine dikkat çekilmektedirler.

Göçün yeni ekonomisine göre, hanehalkı kararı üzerinde gelirdeki beklenen kazancın mutlak etkisinden ziyade göreceli etkisi etkili olmaktadır (Massey, 1993:

438). Yoksul hanelerin yerel gelir fırsatlarını kısıtlayan piyasa başarısızlıkları, görelî gelir kazanımları çok etkileyen bir yol olarak, göçün çekiciliğini arttırabilmektedir. Bu noktada hükümetler gelir dağılımını etkileyen politikalar ile göç kararına etki etmektedir. Hükümetin uyguladığı bir yüksek ortalama gelir üreten politikadan nispeten yoksul haneler pay alamıyorsa göç artacak, nispeten zengin haneler pay alamıyorsa göç azalacaktır. Bu çerçevede göç politikasına ilişkin olarak hükümetlerin sadece işgücü piyasaları aracılığıyla değil, aynı zamanda finans, bankacılık sektörü ve sermaye piyasalarını etkileyerek politika uygulayabilmekte ve bu bağlamda işsizlik sigortasının göçü önemli ölçüde etkileyebileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, doğrudan gelir dağılımına yönelik ya da gelir dağılımına etki eden politikaların da (hanelerin görelî yoksunluğunu değiştirerek) göç kararını etkileyeceğini vurgulanmaktadır (Massey vd, 1993: 438-440). Bu bakış açısında, devletlere, gerçekte sahip olduklarına oranla daha fazla önem atfedildiği de düşünülmektedir (Öner vd., 2012: 34).

3.2. Makroekonomik Teoriler

3.2.1. Klasik Makro Teori

Ekonomik göç teorileri (uluslararası) emek göçüne odaklanmakta ve işgücü piyasalarının dinamikleri üzerinden göçün nedenlerini, güzergâhını ve sonuçlarını açıklamaya çalışmaktadır. Klasik makroekonomik model kısa vadeli klasik statik denge modelinin katı varsayımları altında reel ücretlerdeki bölgesel farklılıkların göçe neden olacağını ifade etmektedir. Tam rekabet koşulları altında kar maksimizasyonu, işgücünün homojen olması, üretimde ölçeğe göre sabit getirilerin olması, piyasalarda ve her ekonomik birimin tam bilgiye sahip olması, (dışa) kapalı ekonomi, tam istihdam, ücretlerin ve fiyatların esnek olması ve göç maliyetlerinin sıfır olması klasik iktisadi düşüncenin temel varsayımlarıdır. Bu varsayımlar çerçevesinde göç hareketi reel ücretin düşük olduğu ülkeden yüksek olduğu ülkeye yapılmakta ve göç alan ülkede reel çıktı artmaktadır. Bunun sonucunda fiyatlarda düşüş yaşanırken parasal ücretlerde fiyatlardan daha büyük oranda düşüş yaşanmaktadır (Hart, 1975: 127-130).

Literatüre klasik göç yaklaşımı Lewis'in (1954) çalışmaları ile dâhil edilmiştir. Teorideki temel vurgu sermayeye oranla fazla işgücü arzı olan ülkelerde düşük bir denge piyasa ücreti, sermayeye kıyasla sınırlı işgücü arzı olan ülkelerde ise

yüksek bir piyasa ücreti olduğudur (Lewis, 1954: 139-191). Yani, uluslararası göçün temel nedeni; işgücünün arz ve talebindeki coğrafi farklılıklara bağlı olarak, ücretlerin düşük olduğu ülkelere yüksek olduğu ülkelere doğru hareket etmesidir. Kısaca faktör hareketliliği ile sermaye bakımından fakir olan ülkelere işgücü arzı düşerek ücretler yükselmekte ve optimum denge durumu ortaya çıkmaktadır (Öner, 2018: 32).

3.2.2. Neoklasik Makro Ekonomik Teori

Neoklasik makroekonomik model, Öner (2018)'in ve Harris ve Todaro (1970)'nin belirttiği gibi göçü (kırsal ve kentsel) işgücü piyasalarının yapısal koşullarına odaklanarak açıklamaktadır (Öner, 2018: 33). Bu teoride göçün dengeye ulaşılır ulaşılmaz sona erecek olan bir dengesizlik hareketi olduğu vurgulanmaktadır. Uluslararası farklılıklar birbirine ters yönlü sermaye ve emek hareketi meydana getirerek göçe neden olan farklı ücret düzeyinin yakınsamasını sağlamaktadır. Neoklasikler, Klasiklerden farklı olarak göçün maliyeti olduğunu kabul etmekte ve bu nedenle denge ücret düzeyinin eşitlenmek yerine yakınsamakta olduğunu kabul etmektedirler (Harris ve Todaro, 1970: 129). Harris ve Todaro (1970)'ya göre göç ücretlerdeki farklılıklardan değil, menşe ve hedef ülkelere beklenen gelirlerdeki farklılıkların bir sonucudur (Öner, 2018: 33)

3.2.3. Keynesyen Teori

Jennisen (2004) ücretlerdeki değil, işsizlikteki farklılıkların ortadan kaldırılması yoluyla, ekonomik dengeye yönelik göç kaynaklı işgücü piyasası düzenlemeleri hakkında alternatif bir Keynesyen görüşün olduğuna işaret etmektedir. Keynesyen görüşte, klasik görüşten farklı olarak işgücü arz fonksiyonu reel ücrete değil nominal ücrete bağlıdır. Nominal ücretler ise asgari ücret ve gayri iradi işsizlik nedeniyle aşağı yönlü esnek değildir. Bir ülkede gayri iradi işsizlik söz konusu ise insanlar reel ücreti artırmak ve iş aramak için başka ülkelere göç edebilmektedirler. Katılık yaklaşımının sonucu olarak göç alan ülkede, göç sonrasında işgücü arz fazlası ortaya çıkmakta ve bu işsizlik için bir baskı oluşturmaktadır. Analizlerinde göçün maliyetini ve tasarrufu da göz önüne alan Keynes, göç hakkında Klasikler kadar keskin bir sonuca varmamaktadır. Çünkü tasarruf fonksiyonu belirsizlik yaratmakta ve piyasalarda tam istihdam olmaması nedeniyle göçün maliyeti düşebilmektedir.

Klasiklerden diğerk önemli bir farklılık da, işgücünün homojen olmadığı ve tam bilgi varsayımının olmaması nedeniyle bilgiye daha kolay erişebilen vasıflı işgücünün vasıfsızlardan daha çok göç etme eğiliminde olmasıdır (Hart, 1975: 131-137). Bu açıdan, kimler göç eder sorusuna ve günümüzde yaygın literatür tartışması yaratan beyin göçüne daha detaylı bir açıklama getirmektedir

3.2.4. İkili İşgücü Piyasası Teorisi

Piore (1978) tarafından ortaya konan bu teorideki temel varsayım, hedef ülkelerde göçmen işgücüne olan sürekli talebin gelişmiş ekonomilerin yapısal bir özelliğı olduğudur. Bu özellikler; yapısal enflasyon, motivasyonel sorunlar, ekonomik ikilik ve işgücü arzının demografisidir. Bu teori, uluslararası göçü menşee ülkelerdeki itici faktörlerle değil, hedef ülkelerdeki çekici faktörlerle açıklamaktadır (Öner, 2018: 33).

İkili işgücü piyasası teorisi, gelişmiş ülke ekonomileri için göçmen emeğinin gerekli olduğuna vurgu yapmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki göçmenlere olan sürekli talep çekici bir faktör olarak ele alınmakta ve bu talebin nedenleri açıklanmaktadır. İstihdam ve ücret kavramlarının mutlak anlamından ziyade sosyal anlamı üzerinden göçe açıklama getirilmektedir. Buna göre ücret yalnızca emeğin fiyatı değil, aynı zamanda çalışanın mesleki ve sosyal hiyerarşideki konumunu da temsil eden bir ölçüdür. Hiyerarşinin en altında işgücü kıtlığı varsa, girişimciler yerel işgücünü çekmek için ücretleri yükseltmek yerine daha yüksek bir sosyal statü özlemi olmayan göçmen işçileri işe almayı tercih etmektedir. Eğer en alt basamaktaki ücretler yükseltirirse mesleki hiyerarşiyi korumak için tüm sektörde orantılı ücret artışları gerekecek ve nihayetinde yapısal bir enflasyona yol açacaktır (Bijak, 2006: 10). Öte yandan göçmen işçilerin sayıca artması vasıfsız işlerdeki ücretleri düşürmektedir; ancak göçmenlerin azalması o işlerdeki ücretleri artırmamaktadır (Massey vd, 1993: 440).

Herhangi bir hiyerarşinin her zaman olması gerekmektedir ve motivasyon sorunu kaçınılmazdır. Yerli halk arasında genellikle kadınlar ve gençler tarafından yapılan bu işler ülke geliştikçe kadının statüsü ve eğitim imkânlarının artması ile onları kariyer planlamasına itmekte ve bu işleri yapılabilmesi için göçmenlere daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum genç ve kadın göçmen emeğine olan artan talebi de açıklamaktadır (Massey vd., 1993: 440).

Teorinin göç politikası konusunda önemli bir çıkarımı bulunmaktadır. Hükümetlerin, ücretlerde veya istihdam oranlarında küçük değişiklikler üreten politikalar yoluyla uluslararası göçü etkilemesi pek olası değildir. Göçmenler, yapısal olarak modern, post-endüstriyel ekonomilerde yerleşik bir işgücü talep etmektedirler ve bu talebi etkilemek ekonomik organizasyonda büyük değişiklikler gerektirmektedir (Massey vd., 1993: 441).

3.3. Sosyo-Ekonomik Teoriler

3.3.1. Kümülatif Nedensellik

Göç toplumsal bir olgu olduğu için sosyo-ekonomik gelişmelere paralel ilerlemesi sıkça dile getirilmektedir. Ekonomik ve siyasi olaylar da daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi zaman ve mekânla değişim süreci göstermektedir. Özellikle iklim, savaş ve iç huzursuzluklar, finansal kriz, açlık gibi entegre dünya da etkisi hızla hissedilen küresel olaylar, bir anlamda göçü zorunlu kılmaktadır. Koloniyel dönemdeki köle ticareti bir yana ağırlıklı olarak göç nedeni aynı gibi görünse de, dürtü, karar ve uyum ve sürdürülme sürecinde bir anlamda gönüllü yer değiştirme halini almaktadır. Bu uyarlanma süreci kümülatif nedensellik teorisinin inceleme alanını oluşturmaktadır. Teori; gerçekleşen göç hareketlerinin, henüz gerçekleşmemiş olanlara etkisi (Tutar, 2021: 68) üzerinden, göçün değişmekte olan nedenlerini açıklamaktadır. Teoriye göre göç çeşitli geri bildirim mekanizmaları aracılığıyla hem göç veren hem de göç alan ülkelerde kurumsal ve sosyoekonomik değişime katkıda bulunmaktadır. Bu durumda müteakip göç kararlarının alındığı sosyal koşullar her göç akımıyla birlikte değişmekte ve yeni göç hareketlerini daha olası hale getirmektedir (Massey vd., 1993: 450). Diğer bir deyişle, sosyal koşullar her yeni göç hareketiyle değiştiği için neden-sonuç ilişkisi kümülatif hale gelmektedir (Öner, 2018: 41). Massey vd. (1993)'e göre, göç tarafından yaratılan bu kümülatif eğilimden etkilenen 6 sosyoekonomik faktör bulunmaktadır. Bunlar; gelir dağılımı, toprak dağılımı, tarımın örgütlenmesi, kültür, beşeri sermayenin bölgesel dağılımı ve işin sosyal (statüsel) anlamıdır.

Göç ve gelir dağılımı; insanlar sadece mutlak gelirlerini arttırmak veya risklerini çeşitlendirmek için değil, aynı zamanda referans gruplarındaki diğer hanelere göre gelirlerini iyileştirmek için de göç etmek istemektedir. Bir hanenin göreceli yoksunluk duygusu arttıkça göç etme motivasyonu artmaktadır. Bir bölgede

göç öncesinde insanlar belirli geçim kaynaklarına ve benzer gelir dağılımına sahiptir; ancak göç ile birlikte kazanılan işçi dövizleri gelir dağılımını değiştirmektedir. İlk göç edenler yüksek göç maliyetine katlanabilen kişiler olduğu için genellikle yerel gelir hiyerarşisinin orta ve üst aralıklarında yer almaktadır ve bu kesimin gelirinin daha da artması gelir dağılımının daha alt basamağında yer alan aileleri görece daha yoksun hissettirmekte ve motivasyonlarını artırıp göçe teşvik etmektedir (Massey vd., 1993: 451).

Göç ve arazi dağılımı; kırsal toplumlardan gelen göçmenlerin önemli bir harcama hedefi arazi satın almaktır. Bahse konu arazi mevcut dönemde yatırım yerine emeklilik geliri olarak ya da göçmenlerin kendi ülkelerinde bir prestij aracı olarak satın alınmakta ve genellikle nadasa bırakılmaktadır. Arazinin bu şekilde kullanıl(ma)ması bir yandan tarımsal işgücüne olan talebi azaltmakta, diğer yandan yurtdışında işçileşme ve döviz üzerinden ücret elde etme hevesini artırarak göç için baskı yaratmaktadır. Göç edildikçe göçmenler daha fazla arazi satın alarak üretimden daha fazla arazinin çekilmesine neden olmakta ve nihayetinde göçü artırıcı etki yaratmaktadır (Massey vd., 1993: 452).

Göç ve tarımsal örgütlenme; kırsal kesimde göçmen üyeye sahip haneler göçmenler sayesinde kaliteli tohum, makine vb tarımda verimliliği artırabilecek teknolojik girdilere kolaylıkla erişebilmektedir. Bu nedenle göçmen haneler, göçmen olmayan hanelere kıyasla daha az emek girdisine ihtiyaç duymakta ve tarımdaki işgücü talebini azaltmakta ve göçe meyilli bir nüfus yaratmaktadır. Başka deyişle ne kadar çok göç olursa tarımın kapitalizasyonu o kadar büyük olmakta ve tarım emeğinin göçe dönüşmesi artmaktadır (Massey vd., 1993: 452).

Göç ve kültür; göç arttıkça, toplumda yaygınlaştıkça göç etmenin kültürel olarak normalleştirilmesi ve meşrulaştırılmasını açıklamaktadır. Göçmenlerin kendileri arasında gelişmiş bir endüstriyel ekonomideki deneyim, zevkleri ve motivasyonları değiştirmektedir (Piore, 1978). Bu, hem kişi üzerinde çok sayıda göç etme eğilimini hem de topluluk bazında göç etme eğilimini arttırmaktadır. Gençler arasında gelir ve statülerini yükseltecek bir unsura dönüşmekte ve göç etmeyenler tembellik ve girişimci olmamakla hatta istenmemekle itham edilebilmektedir (Reichert, 1982).

Göç ve beşerî sermayenin bölgesel dağılımı; göçün ilk zamanlarda nispeten iyi eğitilmiş, vasıflı ve yüksek motivasyonlu insanlardan oluştuğu belirtilmektedir. Bu nedenle (sürekli) göç, insan sermayesinin gönderen bölgelerde tükenmesine alıcı bölgelerde birikmesine yol açmaktadır ki, bu durumda gönderici ülkelerde üretkenlik düşerken, alıcı ülkelerde üretkenlik artmaktadır. Bu nedenle zaman içinde insan sermayesinin birikimi göç alan bölgelerdeki ekonomik büyümeyi güçlendirirken, gönderen ülkelerdeki eşzamanlı tükenme ekonomik durgunlukları şiddetlendirmekte ve göçe elverişli zemin oluşturmaktadır (Massey vd., 1993: 453). Başka bir ifade ile ülkeler arasındaki makas böylelikle daha çok açılmakta ve göçe teşvik artmaktadır.

Göç ve işin sosyal anlamı; göç alan ülkelerde, göçmenler belirli mesleklerde yoğun olarak istihdam edildiğinde yerli halk tarafından kültürel olarak “göçmen işleri” olarak damgalanmakta ve yerli işçiler göçmen işçilere olan yapısal talebi güçlendirerek bu işlerde çalışmakta isteksiz davranmaktadırlar. Otomotiv endüstrisinde olduğu gibi otomotiv sektöründeki iş, ABD için yerli iş iken Almanya için göçmen işidir. Yani damgalama işin özelliğinden değil göçmenlerin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır (Massey vd., 1993: 453). Hatta damgalama topluma o kadar işlemektedir ki, ekonomik durgunluk dönemlerinde, göçmenler gittiğinde bile yerli halk bu işlerde çalışmayı istememektedir.

Uluslararası göçü dinamik terimlerle kümülatif bir süreç olarak görmenin politika için bazı önermeleri bulunmaktadır. Göçle birlikte gönderen ve alan ülkelerdeki meydana gelen sosyal, kültürel ve ekonomik değişiklikler hükümetin erişiminin dışında alanlar olduğundan insan hareketliliğinin kontrol ve düzenlemesini zorlaştırmaktadır. Örnek vermek gerekirse, *“bazı ailelerin göç sayesinde gelirlerini büyük ölçüde arttırdıklarını görmek, düşük gelirli ailelerin görece olarak kendilerini yoksun hissetmelerine neden olmakta ve bunların bazılarını da göç etmeye yönlendirmektedir. Bu durum gelir eşitsizliğini daha da arttırmakta ve göçmen olmayanlar arasındaki görece yoksunluk hissi ilerlemektedir. Bu da daha çok aileyi göçe yönlendirmekte ve bu süreç böyle devam etmektedir”* (Massey vd., 1993: 451-452). Göçe dâhil olan hanelerin gelirlerinin hem mutlak hem de göreceli olarak yeniden dağıtılmasının yanı sıra toprak ve sermayenin yeniden dağıtılmasını içermektedir. Bu süreçler nihayetinde sosyal hiyerarşide değişikliklerle sonuçlanmaktadır (Massey vd., 1993: 451–454). Sonuçlardan biri olarak, geri dönen göçmenlerin genellikle

hareketsiz nüfustan daha fazla beşerî sermayeye sahip olmaları nedeniyle, göçmen olmayan grup giderek toplumda ayrıcalıklı bir konuma ulaşmayı arzulamaktadır.

3.3.2. Kurumsal Teori

1990'lı yıllardaki göç dinamiklerini yansıtan kurumsal teorinin temel vurgusu, göç akışlarının (bir kez) başladıktan sonra hükümetler tarafından kontrol edilemediği üzerinedir. Göçün başlaması ile göçmenlere yardımcı olmak üzere (hem yasal hem yasadışı) çeşitli organizasyonlar ortaya çıkmakta, bu organizasyonlar göç sürecini kolaylaştırarak göçün her geçen gün artmasına teşvik oluşturmaktadır. Bu organizasyonlar işe alım, danışmanlık ve çeşitli bürokratik düzenlemelerde göçmenlere destek olmayı sektör hale getiren yasal kurumlar, sığınmacılara destek olmak amacıyla kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları ve yasadışı göçmenleri hedef alan göçmen kaçakçıları gibi çeşitli şekillerde faaliyet göstermekte ve göçmen ağırları gibi göçmenler için göç maliyetlerini minimize etmektedirler (Massey vd., 1993: 451).

Teori, politika önerisi olarak hükümetlerin kontrolündeki zorluğun nedenine dikkat çekerek göç sürecini açıklamaya çalışmaktadır. Bahse konu organizasyonlar zaman içerisinde göç akışları ile birlikte birbirini besleyerek kurumsallaşmakta; otonom hale gelerek devletin göç yönetimindeki katı kurallarının uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Kurumsallaşma bir nevi göç endüstrisi yaratmaktadır (Tsegai, 2007:308). Birey ve devlet arasındaki bağımsız konumu ve göçü arttırmadaki rolü nedeniyle teorisyenler tarafından göç kararını etkileyen bir aktör olarak ele alınmaktadır. Kurumsallaşmanın oluşmasıyla göç, başlangıçta neden olan faktörlerden bağımsız olarak kendi kendini devam ettiren ve engellenmesi zorlaşan bir sürece dönüşmektedir (Massey vd., 1993: 451). Bahse konu kurumsallaşma ortaya çıktığında (bu oluşumdan sonra) devletin güvenlik kontrollerini arttırması ve katı göç politikalarına başvurusu (göç endüstrisinde) karaborsanın genişlemesine ve bu sektörde çalışan kurumların fiyatlarının artması ile faaliyetlerine devam etmesine neden olmaktadır (Abadan-Unat, 2017: 66). Başka bir ifade ile uygulanmak istenen katı politikalar göçü engellemek yerine göç endüstrisindeki kurumlar için göçü daha karlı hale getirerek bu sektörün büyümesine neden olmaktadır. Bu da hükümetler için politika uygulamanın daha da zorlaşabilmesi anlamına gelmektedir.

3.3.3. Dünya Sistemleri Teorisi

İlgili teori, uluslararası göçün ülkeler arasındaki eşitsizliklere bir yanıt olduğunu farklı bir yaklaşımla desteklemektedir. Teori göçün temel nedeni, kabaca, küresel ekonomideki ekonomik ve siyasi gücün eşit olmayan dağılımı ve zengin ülkelerin çeşitli şekillerde fakir ülkeleri sömürerek (zenginlik) farkını daha da derinleştirmesi olarak açıklamaktadır (Sassen, 1988). Teoriye göre ülkeler arasındaki farklılık ücret oranları veya istihdam değil pazar yaratma dinamiklerinden ve küresel ekonominin yapısından kaynaklanmaktadır. Uluslararası göç, gelişmekte olan dünyada kapitalist piyasa oluşumunun doğal bir sonucudur. Küresel ekonominin sanayileşememiş bölgelere nüfuzu uluslararası hareket için katalizör görevi üstlenmektedir. Küresel şehirler geliştikçe kapitalizm daha fazla yayılmakta ve bu süreç uluslararası işgücü hareketliliği için aynı anda itme ve çekme faktörü yaratarak, çift yönlü bir ilişki ortaya çıkmaktadır (Sassen, 1988).

Wallerstein'in (1974) dünya sistemleri teorisi uluslararası göçün nedenini on altıncı yüzyıldan beri gelişen ve genişleyen dünya piyasasının yapısına bağlamaktadır. Kapitalizmin, kapitalist olmayan toplumlara nüfuz etmesinin yurtdışına göç etmeye meyilli bir nüfus yarattığını öne sürmektedirler. Yatırım ve küreselleşmeye kaçınılmaz olarak bir ulaşım ve iletişim altyapısının kurulması eşlik etmekte ve emeğin uluslararası hareketi genellikle malların ve sermayenin uluslararası hareketini ters yönde takip etmektedir (Massey vd, 1993: 445).

Wallerstein (1974), tarımdaki kapitalist üretimle başlayan ve sanayi devrimine evrilen İngiliz birikim sürecini anlattığı eserinde göç olgusunu, tarihsel sömürgeci kolonyal ilişkilerin bir şekilde devamı olarak yorumlamaktadır. Tarihsel sömürgeciliğin günümüz karşılığı olan neokolonyal hükümetler ve modern uzantıları olan çok uluslu şirketler (ÇUŞ); toprak, hammadde, ucuz işgücü, yeni pazar arayışı ile dünya ekonomisinin yoksul ve/ya kolonileştirilebilecek bölgelerine girmektedirler.

Bu girişin birkaç farklı yöntemi/etkisi bulunmaktadır. İlk olarak ÇUŞ, geleneksel yöntemlerle yapılan geçimlik tarım ekonomisine sahip ülkelerde mevcut tarımsal kaynaklardan en yüksek karı elde etmek ve küresel piyasalarda rekabet edebilmek için üretim ilişkilerini değiştirmektedirler. Bu değişim, tarımda makinalaşma ve plantasyon da denilen geniş mülkiyet hakkını ve küçük tarımsal

üreticilerin mülksüzleşmesini içeren kapitalist tarımsal üretimine geçiş ile sağlanmaktadır. Bu ilkel birikim süreci ve yatırımlar ile ekonomik üretim ilişkilerine bağlı olarak toplumsal yapı da değişmektedir. Değişimin sonucunda geçimlik tarım üreticilerinin hayatta kalabilmesi için “para kazanma” ihtiyacı ortaya çıkmakta ve makinalı tarım nedeniyle tarımdaki istihdam olanakları azaldığı için kent merkezlerine göçmesi gereken yığınlar birikmektedir. Böylelikle, yerel tarım topluluklarına bağlılığı zayıflamış, topraktan yerinden edilmiş hareketli bir vasıfsız işgücünün yaratılmasına neden olmaktadır.

İkinci olarak ÇUŞ, hammadde ihtiyacı için bu ülkelere girdiğinde, ülkeleri ücretli emeğe dayanan endüstriyel yöntemler ile tanıştırmakta ve geleneksel sosyoekonomik örgütlenme biçimini değiştirmektedirler. Emek piyasasında bireycilik, özel kazanç ve toplumsal değişim dinamikleri öne çıkmakta ve emeğin coğrafi hareketliliğini teşvik etmektedirler. Üçüncü olarak çekirdek kapitalist ülkelerden firmalar, sanayileşmesini tamamlayamamış ekonomilerde kurulan serbest bölge ve “özel ihracat bölgelerine” fabrikaları kurarak, yatırım avantajlarından yararlanmaktadırlar. Bu bölgelerdeki fabrika işçilerine olan talep yerel emek piyasalarını güçlendirmekte ve geleneksel üretim ilişkilerini zayıflatmaktadır. İlgili piyasalarda faaliyet gösteren sanayi kollarının çoğu ucuz kadın emeğine dayalı sektörlerden oluşmaktadır. Bu yöntemle bir yandan işgücünün feminizasyonunu (kadınları endüstriyel çalışma ve modern tüketim içinde sosyalleştirme) sağlanarak erkekler için iş fırsatlarını kısıtlamakta ve işgücü piyasası parçalanmakta, diğer yandan ise ucuz işgücü ve düşürülen üretim maliyetleri ile karlılık ve rekabet artırılmaktadır. Öte yandan bu fabrikadaki işler zor ve düşük ücretli olduğu için kadınlar birkaç yıl gibi kısa sürelerde bu çalışma koşullarına dayanabilmekte sonrasında daha iyi fırsatlar için göç etmektedirler. Başka bir ifade ile bu tür yatırımlar köylü ekonomisini bozmakta, erkeğe iş imkânı sağlamamakta ve kadına da ihtiyaçlarını karşılayacak ömür boyu geliri garanti etmemektedir. Sonuç sosyal ve ekonomik olarak kökünden sökülmiş ve göçe meyilli nüfusun yaratılması olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen bu itici faktörler eş zamanlı olarak gelişmiş ülkelerdeki çekici faktörleri arttırmaktadır. Pazara nüfuz etme süreciyle yerinden edilen insanların çoğu önce şehirlere taşınarak marjinalleşmekte ve

ötekileştirilerek çarpık şehirleşmelere yol açmakta, ardından, sermayenin merkezlerine yani yurtdışına hareket etmektedir. Ekonomik küreselleşmeyi yönlendiren yabancı yatırım, yapısal özellikleri göçmen işgücü için güçlü bir talep yaratan az sayıda küresel kentten yönetilmektedir. Ticaret ve yatırımlar ile kurulan bağlar insanların hareket maliyetini azaltarak onları göçe teşvik etmekte ve günümüzde süreç beslenme ve yaşamının ötesinde bir hal almaktadır. Kitle iletişim ve reklam endüstrisinin katkısıyla tüketici alışkanlıkları üretim biçimine göre değiştirilmekte ve ülkeler arasında ideolojik ve kültürel ağlar oluşturulmaktadır.

Dünya ekonomisi bankacılık, finans, yönetim, profesyonel hizmetler ve yüksek teknoloji üretiminin yoğunlaştığı nispeten az sayıdaki (küresel) şehir merkezinden yönetilmektedir. Bu küresel şehirlerde, büyük bir servet ve yüksek vasıflı işgücü yoğunlaşmakta ve vasıfsız hizmetler için güçlü bir talep yaratmaktadır. Aynı zamanda ağır sanayi üretiminin yurtdışına kayması; elektronik, bilgisayar, telekomünikasyonda yüksek teknoloji imalatın büyümesi; sağlık ve eğitim gibi hizmet sektörlerinin genişlemesi de ikili/parçalı/bölünmüş işgücü piyasasını yaratmaktadır. Bu durumda yeterli vasfı olmayan küresel şehir halkı, meslek hiyerarşisinin en altındaki düşük ücretli işleri yapmaya direnerek göçmenler için güçlü talep yaratmaktadır. Eş zamanlı olarak iyi vasıflı halk ve göçmenler mesleki dağılımın üst kademesindeki kazançlı işleri beslemekte ve gelir/servet eşitsizliğinin yoğunlaşması, göçmenlerin karşılamaya en çok istekli olduğu hizmetlere olan talebi artırmaktadır. Başka bir ifade ile her vasıflı göçmen kendiyi birlikte vasıfsız da talep yaratmaktadır. Bu nedenle dünya sistemleri teorisi, uluslararası göçün genişleyen küresel pazarın politik ve ekonomik örgütlenmesini takip ettiğini söylemektedir.

Teorinin göç politikalarına ilişkin tespitleri piyasa ekonomisinin küreselleşmesinden kaynaklandığı için, hükümetlerin göç oranlarını etkilemenin yolu, şirketlerin denizaşırı yatırım faaliyetlerini düzenlemek ve uluslararası sermaye ve mal akışlarını kontrol etmekten geçmektedir. Bununla birlikte bu tür politikaların uygulanması pek olası değildir, çünkü bunların uygulanması uluslararası ticari anlaşmazlıkları kışkırtmakta, dünya ekonomik durgunluğunu riske atmakta ve onları engellemek için harekete geçirilebilecek önemli siyasi kaynaklarla çok uluslu firmaları düşmanlaştırma eğiliminde olmaktadır. Ayrıca kapitalist ülke

hükümetlerinin siyasi ve askeri müdahaleleri, yurtdışındaki yatırımları korumaya ve küresel pazarın genişlemesine sempati duyan yabancı hükümetleri desteklemeye yönelmekte ve mülteci hareketlerini tetiklemektedir (Massey vd., 1993: 447-448).

4. ÜLKELERİN GÖÇ DENEYİMLERİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

Göç kuramları sınıflandırmasında yer alan mikro düzey kuramlar; bireyin refahını artırmak amacıyla göç ettiğini ve ücretin göç hareketlerinin yönü ve hacmi üzerinde belirleyici olduğunu, makro düzey kuramlar; piyasalar ile göçün karşılıklı neden sonuç ilişkisini, yakın döneme ait sosyoekonomik teoriler ise küresel düzeyde sosyal ve ekonomik düzeyde yaşanan gelişmelerin göçe etkisini açıklamaktadır. Kuramların günümüz için de geçerli olan en önemli çıkarımı; başlayan bir göç hareketinin bir şekilde sürekli olarak devam etmesidir.

Her ne kadar politika bağlamında göçün yönetimi ve durdurulması konusunda hükümetlerin işgücü piyasaları başta olmak üzere çeşitli piyasalar, gelir dağılımı politikaları ve bizzat göç politikaları ile müdahale edebilmesi mümkün olsa da piyasalardaki ve uluslararası düzendeki bazı unsurlar devletlerin kontrol alanı dışında olduğu için hedeflenen politikalar gerçekleşmeyebilmektedir.

Bu nedenle çalışmanın bu kısmında ülkelerin yaşadığı önemli göç tecrübelerine yer verilerek göçün etkileri ve göç yönetimi konusunda farklılaşmalar ve farklı sonuçlar incelenmektedir. Bu çerçevede ABD, Almanya, Lübnan, İsrail, Kolombiya gibi ülkelerin yaşamış oldukları kitlesel göç deneyimlerine yer verilmektedir. Bahsi geçen ülkeler göç literatüründe yer alan ve farklı deneyimleri ile örnek kabul edilen ülkeler olarak öne çıkmaktadır.

4.1. ABD

Ünlü tarihçi Oscar Handlin, ABD'deki göçmenlerin tarihini yazmayı planlarken çalışmalarını derinleştirdiğinde göçmenlerin Amerika'nın tarihine eşdeğer olduğunu keşfettiğini ifade etmiştir (Handlin, 1973: 3). Çalışma, göçmenlerin ekonomik katkılarını; açık ara göçten en fazla faydalanan ABD üzerinden açıklarken "ABD'nin ekonomik büyümesinin tarihi bir çok yönden göçmenler tarihidir." (Koser, 2007: 10). ifadesinden esinlenmektedir.

ABD, dünya genelinde en fazla etnik çeşitliliğe sahip ülke olarak bilinmektedir. ABD'deki heterojenliğin temel unsurunun ise uluslararası göç hareketi olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkeler ABD'yi bu konuda takip etmiş olsalar da ABD çok uzun zaman önce göçmenlerin ilgi odağı olmuştur (Şan ve Haşlak, 2014: 32). Amerikalıların tümü

(yerli halkların dikkate değer istisnası dışında) kendilerinin ya da atalarının başka bir yerden geldiklerini bilmekte ve çoğu, ulusun nesilden nesile göçmenlerin alın teri, ustalığı ve hırsı üzerine kurulduğu gerçeğini kabul etmektedir (Ciment ve Radzilowski, 2014: 19).

ABD, 40 milyondan fazla göçmenle, dünyanın en fazla göçmen alan ülkesidir (Borjas, 2016: 24). ABD nüfusu 320 Milyondur ve her yıl 1 milyon kişiyi yasal göçmen olarak kabul etmektedir. Yıllık göç oranı %0.3'e tekabül etmekte ve (Borjas, 2016: 32) göçmenler günümüzde toplam nüfusun %13,3'ünü oluşturmaktadır (Borjas, 2016: 44). Buna ek olarak ABD'ye gelen göçmenlerin ulusal kökeninde bir kayma olduğu görülmektedir. Kıtaya, Batı ve Kuzey Avrupa ülkeleri ile başlayan hareketlilik zamanla tüm dünyaya yayılmıştır. Kendisi de Kübalı bir göçmen olan Borjas (2016) ABD'ye gelen göçmen gruplarından herhangi birinin sayıca baskın olmadığına dikkat çekmektedir. ABD, 1789'da kuruluşundan bu yana neredeyse sürekli göç almakta olsa da özellikle nüfusu yeniden yapılandıran üç büyük gönüllü uluslararası göç dalgası olmuştur: Bunlar; 1840'larda ve 1850'lerde, 1890'ların sonundan "1. Dünya Savaşı"na ve 1965'te Amerikan göçmenlik kanunundaki değişikliklerden sonraki yıllarda meydana gelmiştir.

(Gerber, 2011)'e göre göçmenler, tarih boyunca öncelikle ekonomik bir varlık olarak anlaşılmıştır. Göçmen çiftçiler, sadece iç kesimlerin nüfusuna yardım etmekle kalmamış, aynı zamanda ekonomide göçmen ücretli emek için doymak bilmez bir iştah açmıştır. İlk iki göç dalgası, ABD'nin kırsal, tarım toplumundan kentsel, endüstriyel bir topluma geçişinin ortasında gelmiştir. Göçmenler, bu geçişin gerçekleşmesini sağlayan ucuz iş gücü rezervlerini sağlamışlar ve yerel kalkınmaya büyük katkıda bulunmuşlardır. Bahse konu yüzyıldan itibaren İrlandalı hendek kazıcısı, Polonyalı çelik işçisi, Slovak kömür madencisi, Yahudi tekstil işçisi ve İtalyan inşaat işçisinin görüntüleri Amerikan hafızasında yer almaktadır. Hayal gücünde daha az temsil edilen, ancak özellikle Batı Amerika'da önemli olan, Meksikalı tarım işçisi, Japon pazar çiftçisi ve Çinli demiryolu inşaat işçisidir, ancak insan sayısı tarihsel geçmişte hiçbir zaman Avrupalıların sayısına eşit olmamıştır (Gerber, 2011: 2-3).

Göçmenler, 1850'lerden 1929 Büyük Buhrana kadar ABD'nin bir endüstriyel güç olarak yükselişine damga vurmuştur (Koser, 2007: 3). İmalat sanayiinin

yükselişinde göçmenlerin rolünü gösteren belki de en sembolik gerçek, 1914'te Ford Motor Şirketindeki işgücünün %75'inin göçmenlerden oluşmasıdır (Borjas, 2016: 35). Bahse konu dönemdeki nüfus hareketlerinin yeni kıta üzerinde çarpıcı etkileri olmuştur. O yıllarda göçün ABD'nin gelişiminde katkıda bulunmasını sağlayan fenomenler olarak yerli işçileri yoksullaştırmadan sanayinin genişlemesine izin veren bir işgücünün gelişi; tüketim kapasitesi büyümeye devam ederken üretim maliyetlerinin düşebileceği gerçeği; her yeni grubun kendinden öncekilerin seviyesini yukarıya ittiği bir sosyal sistemin olağanüstü akışkanlığıdır (Handlin, 1973: 4).

Günümüzde yapılan yeni araştırmalar ise göçün uzun vadeli etkilerini ele alarak bugün 1850 ile 1920 arasında daha fazla göç alan ABD eyaletlerinin daha yüksek ortalama gelire, daha az yoksulluğa ve daha düşük işsizliğe sahip olduğuna dikkat çekmektedir. London School of Economics'ten Sandra Segueira liderliğindeki ekibin yaptığı araştırmaya göre bu dönemde ortalama bir göç oranına sahip bir bölge, göçmenlere ev sahipliği yapmayan bir bölgeden yüzde 13 daha fazla kişi başı gelire sahiptir. Araştırma bunun temel nedeninin, göçmenlerin, daha fazla üretim tesisi kurulması ve mevcut tesislerin gelişmesine katkı sağlamaları olduğuna dikkat çekmektedir (Jacobs, 2019).

ABD'deki göçmenler, eğitim yelpazesinin her iki ucunda da yoğunlaşmıştır. Günümüzde 6 ABD işçisinden biri göçmendir ve belirli mesleklerde ABD işgücünün ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedirler. 2019'da ABD iş gücünün %17'sini 28,5 milyon göçmen işçi oluşturmakta ve göçmenlerin meslekteki tüm işçilere oranı; tarımda %41, temizlikte %31, bilgisayarda ve matematikte %25, inşaat ve maden çıkarmada %25 ve sağlık destek mesleklerinde %21 olmaktadır (American Immigration Council, 2022).

Göçün etkisinin olumlu olduğunu savunanlar, göçmenlerin düşük ücretli işlere girme istekliliğine, birçok göçmenin gösterdiği yüksek hırs seviyelerine ve düzenli bir işgücü arzına sahip olmanın getirdiği esnekliğe işaret etmektedir. Ayrıca göçmenlerin sermaye yatırımlarının getirisini artırdığı, diğer ücretler üzerinde minimum bir etkiye sahip olduğu, girişimciliklerinin iş yarattığı ve emeklerinin bir ülkenin uluslararası sektörlerde rekabetçi kalmasını sağlayabileceği de tartışılmaktadır (Koser, 2007: 91).

ABD'deki göçmenlik tartışmaları, göçmenlerin özellikle ücret seviyeleri üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Ortaya çıkan fikir birliğine göre, göçmenlerin işgücü piyasasındaki olumsuz etkileri, benzer / aynı işleri yapan, başka bir deyişle iş için göçmenlerle doğrudan rekabet içinde olan ev sahibi işgücü üzerinedir. Diğer taraftan da bu etkinin, ABD firmalarının daha yüksek kârlılığına yaradığı ve göçmenlerle iş için rekabet etmeyenlerin ücretleri üzerinde olumlu etkilere neden olarak yeni denge oluşturduğu ileri sürülmektedir (Koser, 2007: 94). Göçün Ekonomik ve Mali Sonuçları çalışmasında ABD ekonomisinin rekabetçi kalmak ve ekonomik büyümeyi sürdürebilmek için göçmenlere olan ihtiyaca dikkat çekilmekte ve göçmenlerin 2016 yılında ABD GSYH'na 2 trilyon dolar katkı yaptığı belirtilmektedir (Fwd.us, 2020). Bu noktada Amerika Göç Kurulu, göçmenlerin sadece üretici değil tüketiciler olarak da ABD ekonomisine 1 trilyon dolardan fazla katkı yaptığına da vurgu yapmaktadır (American Immigration Council, 2022).

Göçmenler, kendileri ve çocukları için yeni fırsatlar yaratmak için evlerini terk etme riskini göze almaya hazır insanlar olarak toplumun en dinamik ve girişimci üyeleri arasında yer almaktadır. Andrew Carnegie, çelik sektöründe; Adolphus Busch, bira üretiminde; Samuel Goldwyn film sektöründe ve Helena Rubenstein kozmetik sanayiinde önde gelen üreticiler olarak ABD'deki girişimci ve başarılı göçmenleri temsil etmektedir. Kodak, Atlantic Records, RCA, NBC, Google, Intel, Hotmail, Sun Microsoft, Yahoo ve eBay, göçmenler tarafından kurulan veya göçmenlerle birlikte ortaklaşa kurulan firmalardır (Koser, 2007: 10). ABD'deki bu göçmen girişimcilerin GSYH'ya katkıları da ihmal edilecek düzeyde değildir. On milyarlarca dolarlık ticari gelir elde etmektedirler. 3,2 milyon göçmen işletme sahibi 2019'da ABD'de kendi hesabına çalışan tüm kişilerin %22'sini oluşturmuş ve 86,3 milyar dolarlık işletme geliri elde etmiştir (American Immigration Council, 2022).

Etnik çeşitlilik aynı zamanda ABD'li tüketicilere sunulan ürün yelpazesini de genişleterek süreçte onlara ek kazançlar sağlamaktadır. Faydaların önemli bir kısmı da göçmenler ve yerliler arasındaki tamamlayıcılıktan kaynaklanmaktadır. *“Göçün toplam etkisinin ne olacağını bilmiyoruz. Bilgisizliğimiz (cehaletimiz) kısmen, mevcut çalışmaların tüm olası sosyal etkilerin küçük bir alt kümesini incelemesinden kaynaklanmaktadır. Ancak daha da önemlisi, sosyal ve kültürel etkiyi tutarlı bir*

dolar ve sent ölçüsüne dönüştürmenin bir yolu bulunmamaktadır.” (Borjas, 2016: 31).

Göç, insanlık tarihinin sürekli ve etkili bir özelliği olmuştur. Dünya ekonomisinin büyümesini ve çeşitlenmesini desteklemiş; devletlerin ve toplumların evrimine katkıda bulunmuş, birçok kültür ve medeniyeti zenginleştirmiştir. Göç Amerika'yı değiştirmiştir; ama, aynı zamanda göçmenleri de değiştirmiştir (Handlin, 1973: 4). ABD'nin bu başarısı “eritme potası” olarak bilinen asimilasyon süreci ile yakından ilişkilidir. ABD'nin yapılanması, farklı ülkelerden gelen göçmenlerin eseri olup Amerikan değerleri zemininde uzlaşma kültürünün olmasının bir sonucudur (Şan ve Hoşlak, 2014: 36). Uzlaşma kültürü göçmenler ve ev sahibi toplum arasında çift yönlü bir diyalogu gerektirmektedir. Oscar Handlin (1973) tabiri ile Amerika'yı yaratan ve hatta bizzat Amerika'nın kendisi olan göçmenlerden Amerikan toplumu ile yüzde yüz bütünleşme ve asimile olma durumu, Amerika'ya gelen göçmenlerin bu ülkeye aidiyetlerini ispatlayacakları bir iyi niyet göstergesi olarak algılanmaktadır. Bu algı yirminci yüzyılın başlarında da Başkan Theodore Roosevelt'in göçmenlerin Amerikan toplumunun en önemli gücü olduğunu savunurken göçmenlerden haklı beklentileri olduğuna ilişkin vurgusunda da somut bir şekilde ifade edilmektedir (Şan ve Hoşlak, 2014: 32). Borjas (2016), eritme potasının göçmenlerin kendi çıkarlarına olduğu takdirde verimli bir şekilde çalıştığına dikkat çekmektedir. Borjas'a göre asimilasyon süreci kısmen göçmen ailelerin yaptığı seçimler sonucudur ve bu aileler bir dizi kısıtlama, kurum ve koşul altında en faydalı yolu seçmektedirler (Borjas, 2016: 99).

ABD'ye ilk kitlesel göçler; daha öncesinde kitlesel olarak Kıta'ya göçüp yeni fiziki koşullara uyum sağlamak zorunda oldukları ıssız yerlerde biriken ve/ya istilacı ya da ithal köle gibi tanımların kapsamına giren göçmenlerle başlamaktadır. Bu eski ve yoğun tarihle uyumlu olarak, insanlar ABD'nin yaşamına eski sakinlerinkine eşit bir statüde girmesi, on dokuzuncu yüzyıl göçünün eşsiz niteliğidir. Göçmenler kendi yöntemlerini topluma dayatamamış; ama kurulmuş olanlara uymak zorunda da kalmamışlardır (Handlin, 1973: 5). Günümüz teknolojisi, göçmenlerin toplumla entegrasyon süreçlerinin muhteşemliğini değiştirmekte ve göçmenlerin Amerikan kültürünün çeşitli yönlerini benimsemedeki seçiciliğini yansıtan asimilasyon yerine

dahil etme anlamına gelen “incorporation” kavramını tercih etmektedir (Ciment ve Radzilowski, 2014: 20).

Bu çalışmada ideolojik tartışmalardan ziyade göçmenlerin topluma adapte olmasına önem verildiği için kapsayıcı bir kavram olarak “uyum süreci” ifadesi tercih edildiğinden ABD’de göçmenlerin uyum sürecini kolaylaştıran unsurların açıklanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Huntington (2004), ilk olarak Amerikan değerleri ile uyum göstermeyenlerin ülkelerine döndüklerine ve herhangi bir göçmen toplumunun kendi dillerinin çoğunlukta olduğu bir dil ve kültür ortamını hiçbir eyalet ve şehirde sağlayamadıklarına da dikkat çekmektedir. Bu, Amerika Göç Kurulu’nda belirtildiği üzere, ABD’nin düzenli göçmen politikasında ülke çeşitliliğini önemseyerek sağlanmaktadır. Bu amaçla bir ülkeden gelen göçmen grubun, bir mali yılda ABD’ye göç eden toplam insan sayısının %7’sini aşamaması, göçmen sayısının az olduğu ülkelerden piyango sistemi ile çeşitlilik vizesi verilerek göçün teşvik edilmesi kriterleri uygulanmaktadır. Böylelikle hem baskın bir kültürün oluşumu, hem de kitlesel göçlerin engellenmesi hedeflenmektedir (American Immigration Council, 2022).

İkinci unsur, göçmenlerin ABD’nin kurumsal gelişiminde önemli rol oynamasıdır. ABD eski Başkanı Kennedy ABD’nin bir göçmenler topluluğu olarak milletleştirdiği gerçeğine vurgu yaparken ABD’nin ilk göçmenlerinin (İngilizler) Amerikan kurumlarının temel esaslarını belirlediğini ifade etmiştir (Kennedy, 1964:11). Örneğin, ABD’de çok aktif hale gelen yeni sendika grevlerini kırmak ve örgütlenmesini önlemek için göçmen işçiler sıklıkla kullanılmıştır. Ancak İngiltere, İskoçya, İrlanda gibi sendikalaşmanın ABD’den daha gelişmiş olduğu ülkelere gelen göçmenlerin istihdamının ağırlıklı olduğu sektörlerde süreç daha iyi çalışma koşulları ve daha yüksek ücretlere yönelik daha fazla sendika baskısı ile sonuçlanmıştır (Bodvarsson ve Berg, 2013:146-148).

Huntington göçmenleri ve göçmenlerin ABD’ye olan katkısını “*Amerika’yı küresel meselelerde büyük bir güç yapmaya destek olan milyonlarca adanmış, enerjik, yetenekli, hırslı insan ile karşılıklı gelişme sözleri*” ile ifade etmektedir (Huntington, 2004: 330). Örneğin, Arnold Schwarzenegger ve Pulitzer ödüllü gazeteci Jose Antonio Vargas’ın ABD’ye geldiklerinden bu yana kendilerini

geliştirmek için gösterdiği çaba “beşeri sermayeye yatırım” olarak adlandırılmaktadır (Borjas, 2016: 72). Ayrıca göçmen çocuklarının tüm beklentilerin ötesinde başarılı olduğuna dair sayısız hikaye bulunmaktadır. Hikayeler genellikle göçmen deneyiminin başarılarında oynadığı kilit role atıfta bulunmaktadır (Borjas, 2016: 90).

Yüksek vasıflı göçün inovasyonu hızlandırdığı şüphesiz bir gerçektir. 2010 yılında Fortune 500 şirketlerinin yüzde 40'ından fazlasının göçmenler veya göçmenlerin çocukları tarafından kurulduğu bilinmektedir. 2011'de en iyi üniversitelerden alınan patentlerin dörtte üçü yabancı doğumlu bir mucide aittir ve göçmenler Nobel Ödüllerinin kimyada %33, ekonomide %26, fizikte ve tıpta %34'lük kısmına sahiptir (Borjas, 2016: 128-129). Benzer şekilde 1992'de Komünist rejimin çöküşünün teşvikiyle ülkesini terk ederek ABD'ye gelen Sovyet matematikçilerden Dr. Reshetikhin ve Harvard'ta matematik profesörü olan Dr. Diaconis'in iş birliğinin (Borjas, 2016: 137) ABD bilim camiasına matematiksel olarak hesaplanamayan katkısı gözler önündedir.

Ekonomist Richard Easterlin'e göre (1980) Amerika'ya olan göçün büyüklüğünün insanlık tarihinde karşılığı bulunmamaktadır. ABD son 200 yılda çok göç almıştır ve almaya devam etmektedir (Bodvarsson ve Berg, 2013: 375). ABD'nin büyük ekonomisi ve yüksek yaşam standartları daha da fazla göçmeni çekmekte ve 40 milyonluk büyük göçmen nüfusu hem yasal hem de kaçak göçmenlerin iş bulmasını ve sosyal uyumunu kolaylaştırmaktadır. Ancak bu durum ABD'nin tüm göçmenleri daima memnuniyetle karşıladığı veya bundan sonra da karşılamaya devam edeceği anlamına gelmemektedir. ABD için göç politikası siyasi arenada her zaman bir tartışma konusu olmaktadır. Göç politikasında net bir yön olmaması, küresel ekonominin karmaşıklığından kaynaklanan bir sorun olagelmektedir. Göç, ABD ekonomisinin öyle bir parçası haline gelmiştir ki hem destekçilerinin hem de karşıtlarının feragat etmek istemeyeceği önemli çıkarları bulunmaktadır. Tartışmaların uzlaşmayla sonuçlanacağına dair belirti olmasa da göçmen akışları devam etmektedir. 2008 krizi ile bir miktar azalmış gibi olsa da tarih, ceteris paribus, ekonomik durgunlukların göçü yalnızca geçici olarak azalttığını göstermektedir.

4.2. Almanya

Almanya 40 yılı aşkın süredir açık ara en geniş göçmen ve mülteci akınına sahip AB ülkesidir (Zimmermann, vd., 2007: 3). Kendisini “göç ülkesi” yerine “tarihsel bir ulus” olarak adlandırmayı (Castles ve Miller; 2008: 316) tercih eden Alman toplumunun göçle tanışması dini motivasyonlu Otuz yıl Savaşları (1618-1648) ile başlamış olsa da, 1871 yılında birleşik ulus devlet refleksi göstererek bugünkü Almanya topraklarında kurulan İmparatorluk Almanya’sı, Nazi Almanya’sı, Bölünmüş Almanya ve Yeniden Birleşmiş Almanya karakterlerini ve sosyoekonomik gelişmelerini yansıtan bir göç politikası belirlemiş; göç yönetim anlayışını ve organizasyonunu değişime uyarlamıştır (Coşkun, 2021: 95).

Günümüzde Almanya göçten ekonomik olarak fayda elde eden “cam tavan”a sahip ülke olarak betimlenmektedir. Ülke, yüksek vasıflı işgücünü ülkesine çekmek amaçlı politikalar uygulamakta, fakat ABD, Birleşik Krallık, Kanada ve Avustralya gibi ülkeleri nihai hedef olarak seçen yüksek vasıflı işçiler için kabul almadan önceki transit ülkesi konumunda kalmaktadır. Bu bakımdan hızlı teknolojik ilerleme sonucunda Almanya yapısal işsizlik ve kalifiye işçi sıkıntısı çekmektedir (Zimmermann, vd., 2007: 3). İş gücü piyasasına ilişkin bahse konu problemler ve 2017 yılı seçimlerinde göçmen karşıtlığı söylemlerin kritik rolü göz önünde tutulduğunda Almanya’nın göçten hedeflediği ölçüde yararlanamadığı düşünülmektedir.

Bu tespiti daha açık ifade edebilmek için çalışmada İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirilen, göç kavram ve teorilerinde yeni bir dönemi başlatan “misafir işçi sistemi” modeli ile hükümet tarafından organize edilip başarısı tartışmalı olan “devlet destekli göç” dönemi incelenmektedir.

Haug (2000)’e göre İkinci Dünya Savaşı ile başlayan ve 1973-74 Petrol Krizi ile son bulan ve bir daha uygulanmayan misafir işçi programında dikkate değer bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki ev sahibi ülkenin ekonomik konjonktürünün göçmenlere bakış açısını şekillendirmedeki önemidir. Ev sahibi ülke göçmen işçileri ekonominin genişleme dönemi boyunca kullanabileceği yedek işgücü rezervi olarak görmektedir. 1966-67 yıllarında yaşanan kısa süreli durgunluk ve hemen sonrası dönemde Almanların politika değişimi buna somut bir örnektir. Ayrıca konu göç olduğunda ekonomik ve siyasi faktörleri birbirinden net bir biçimde ayırmanın zor

olduğuna da dikkat edilmelidir. Almanya'nın misafir işçi sistemini 1973 petrol krizinin ilk haftalarında durdurma kararı, ekonomik konjonktür gereği gibi görünse de ülkenin siyasi itibar maliyetini minimize etmek için meşru ve mücbir bir sebep olagelmıştır.

İkinci olarak başarısızlığa bağlı politika öğreniminin göç yönetimi de önemlidir. Alman tarihinde misafir/mevsimlik işçi programları Prusya ve Weimar Almanyası dönemlerinde de uygulanmıştır. Ancak ilgili dönemde göçmenlerin kalıcı olmasına ilişkin sadece bekâr erkeklerin işe alınması, tek mevsim çalışabilme ve rotasyon zorunluluğu gibi katı politikalar da kararlılıkla uygulanmıştır. Sonraki dönemlerde bahse konu politikalar gevşetilmiş ve göçmenlerin kalıcı olması kolaylaştırılmıştır. 1973 yılı itibarıyla ise işe alım programları yasaklanarak 1990'lı yıllarda proje bazlı işe alım gibi istisnai programlar aracılığı ile uygulanmıştır. Dolayısıyla son dönemde göçmenlerin kalıcı olmamasına ilişkin hükümlerin takip edildiği söylenebilmektedir. Örneğin AB genelinde uygulanan Mavi Kart⁸ uygulaması istatistiklere göre Almanya en fazla kart veren ülkedir. Ancak uygulama göçmenler için kalıcı yerleşim fırsatına açık değildir (Sönmez ve İncekara, 2019: 85-100).

Buna bağlı ve üçüncü olarak göçmen politikalarına uzun vadeli ve geniş kapsamlı olarak bakılması gerekmektedir. Batı Alman yetkilileri, 1955'te İtalya ile ilk misafir işçi alımı anlaşmasını imzaladıklarında, geçici olarak yabancı işçi alımının, Federal Cumhuriyeti çeşitli etnik yapılardan oluşan büyük ölçekli bir göçmen ülkesine dönüştürebileceği ihtimalini göz önünde bulundurmamışlardır (Ellerman, 2021: 136). Gelenlerin "ekonomik olarak gerekli oldukları süre boyunca" kalacakları ve işleri bittiğinde geri dönecekleri düşüncesi ile program başlatılmıştır. Ancak, 2010 yılında göçmenler Alman nüfusunun %13'ü işgücünün %10'una ulaşmıştır. Ayrıca, göçmenler de geçici olduklarını varsayarak talepkar olmamışlar ve dolayısıyla Cumhuriyet'te, uyum ve entegrasyona yönelik bir göç politikası inşa etme gereksinimi duyulmamıştır. Böyle bir işleyişte, 1973 yılına kadar açık kapı politikası uygulanarak AB göç tarihinde göçmenlerin sorun olarak görülmediği tek dönem yaşanmıştır (Tepealtı, 2020: 70).

⁸ Alman hukukuna göre kalıcı yerleşim izni almak, kişi için işsiz kaldıktan sonra düşük vasıflı işlerde çalışabilme ve ağır ceza gerektiren suç işlese bile ülkede kalma hakkına sahip olmak anlamına gelmektedir. Ancak Mavi Kart Yönergesi genel kural olarak kişinin işini kaybetmesinin ardından en fazla üç ay daha ülkede kalmasına müsaade etmektedir (Sönmez ve İncekara, 2019).

1973'teki petrol krizi "misafir işçi" programını sonlandırmış; ancak göç "aile birleşmesi" ile devam etmiştir (Bodvarsson ve Berg, 2013: 435). Bu bağlamda Castles ve Miller (2018) *"misafir işçi sistemlerini" tasarlayan siyasetçiler kendi ülke veya başka bir ülke tarihi üzerinden göç sürecini inceleydiler, emek göçü hareketlerini bir musluk gibi kolayca açıp kapatacaklarına dair safça bir düşünceye sahip olmazlardı. İşçi hareketlerinin neredeyse her zaman aile birleşmesi ve yerleşimi ile sonuçlanacağını tahmin edebilirlerdi* diyerek sert bir biçimde eleştirmektedir (Castles ve Miller; 2008: 318).

Haug (2000)'e göre ülkedeki tüm kurumların göçe bakış açısında yeknesaklığın sağlanması ve ortak politika oluşturulması gerekmektedir. Kurumlararası bu uyumun önemi Almanya örneğinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda misafir işçi programına Alman hükümeti tarafından nasıl karar verildiği, göçmenlerin kalıcılığına ilişkin çözüm önerileri ve misafir işçi programının nasıl sonlandırıldığı gibi hususların perde arkasına bakmak anlamlı olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında diğer Avrupa devletleri gibi Almanya da kendisini ekonomik kalkınma için büyük bir engele dönüşme tehdidinde bulunan düşük nitelikli iş gücü sıkıntısıyla karşı karşıya kalmıştır (Zimmermann vd., 2007: 9). Talep edilen vasıfsız iş gücü için Fransa ve Birleşik Krallık eski sömürgelerini kullanırken, Almanya, Avusturya ve İskandinav ülkeleri Güney Avrupa, Akdeniz ve Türkiye'den işçi alımına yönelmiştir (Bodvarsson ve Berg, 2013: 434). Ekonomik yeniden yapılanma dinamikleri tarafından zorlanan Almanya, 1950'lerin ortalarında Alman-İtalyan işe alım anlaşmasını imzalayarak göç tarihinin ikinci aşamasına girmiş ve ardından hedefli bir işgücü seçimi ve işe alım konusunda büyük çaba sarf etmiştir (Zimmermann vd., 2007: 16).

Ekonomik motivasyonlu, ama bir siyasi hamle olan bu devlet destekli göç dönemi, Batı ile kopmuş diplomatik ve ekonomik ilişkilerini yeniden inşa etme niyetinde olan bir hükümet ile verimli bir zemine düşen yurtdışından gelen diplomatik baskılara tepkisel ve büyük ölçüde yanlış düşünülmüş bir yanıt olarak değerlendirilmektedir (Ellerman, 2021: 141).

Rhein-Zeitung (1954)'te belirtildiği üzere işe alım anlaşması teklifi ilk olarak İtalya'dan gelmiş ve Almanya tarafından reddedilmiştir. Ancak bir yıl sonra ikili ticaret anlaşmaları kapsamında konu kabinenin gündemine yeniden alınmıştır. İş

gücü piyasasına etkileri bağlamında Çalışma Bakanlığı ve Federal Çalışma Ajansı bu fikre karşı çıkarken müzakereler sırasında Çalışma Bakanı Anton Storch, bakanlığının işe alım konusunu değerlendirmeye istekli olduğunu ama yalnızca *"kendi yedeklerimizden karşılanamayacak bir işçi talebinin ortaya çıkması gerektiğini"* dile getirmiştir. Buna karşılık, diplomatik açıdan daha açık olan ekonomi ve dışişleri bakanlıkları tarafından ülkenin Avrupa ticaret ve diplomatik ağlarına yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmanın bir yolu olarak işe alımları memnuniyetle karşılamıştır. Almanya'nın "ekonomik mucizesi"nin babası olan Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard, İtalya'nın büyüyen ticaret açığının piyasa liberalleşmesine bir tehdit, Avrupa ekonomik iş birliği süreci için bir tehlike oluşturduğu düşüncesiyle işe alım anlaşmasına destek vermiştir ve bu ikilemin tek çaresinin Almanya için İtalyan işçileri işe almak olduğunu iddia etmiştir. Dışişleri Bakanlığı da iki ülke arasındaki diplomatik ekonomik iş birliğini gözeterek destek vermiştir. Öne sürülen yurt içi işsizlik kabul edilebilir seviyeye düştüğünde diplomatik baskılar, 1955'te İtalyan işçileri işe alım ile sonuçlanmıştır. 1960'larda bile iş gücü piyasasındaki talebin devamlılığı aşikâr iken yetkililer geçici ve geri döndürülebilir hedefleri doğrultusunda politika geliştirmek konusunda isteksiz davranmışlardır (Ellerman, 2021: 137).

Almanya'nın 1960'ların başında onayladığı Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile yaptığı anlaşmalar gibi, Türkiye ile yapılan 1964 anlaşması da, Berlin Duvarı'nın Alman işçilerinin Doğu-Batı göçünü kesmesinden sonra artan iş gücü kıtlığına bir yanıt niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte, Türkiye anlaşması, Alman-İtalyan anlaşmasından farklı olarak, göçmenlik denetimi ile görevlendirilen içişleri görevlilerinin bir göçmen yerleşimi sürecinin önlenemez olduğunun farkına vardıkları bir zamanda imzalanmıştır. Alman İçişleri Bakanlığı tarafından Türkiye ile imzalanması planlanan anlaşma göçmen yerleşimini engelleme konusunda katı maddeler içerirken diğer bakanlıklar, önerilen aile birleşmesi değişikliğinin, hükümetin Almanya'nın yurtdışındaki imajını güçlendirme çabalarını engelleyeceğini öne sürerek gerekli uyarıları yapmışlardır (Triadafilopoulos ve Schönwalder, 2006:8). Siyasi izolasyonu fark eden İçişleri Bakanlığı uyarıları dikkate alarak ve 1964 tarihli Alman-Türk anlaşmasında azami kalış maddesi ve aile birleşimine ilişkin özel kısıtlamaları kaldırarak revize etmiş ve imzacı olmuştur.

İçişleri yetkilileri misafir işçi alımının uzun vadeli sonuçlarını 1961 gibi erken bir tarihte fark etmeye başlamış olsa da kabine göç kontrolü konusunda ortaya çıkan endişeleri iş gücü piyasasına ve dış politika zorunluluklarına tabi kılmaya karar vermiş ve İçişleri Bakanlığını izole etmiştir. Aile birleştirme haklarının Türk vatandaşlarına genişletilmesi kararında dış politika mülahazalarının merkeziliği, hükümetin diplomatik izolasyon eksikliğinin mükemmel bir örneğidir. İtibar maliyetlerine katlanmayı göze alamayan genç bir cumhuriyet için (Triadafilopoulos, 2013) işe alma politikası defalarca uluslararası topluluğa Batı Almanya'nın liberal normlara bağlılığına dair güvence vermek için tasarlanmış “dramaturjik bir eylem” olmuştur. (Fitzgerald ve Martín, 2014: 21). Politika öğrenmesinin olmaması nedeniyle, politikanın başlangıç noktasında göçmen kontrolü soruları çok az ilgi görmüştür. İçişleri yetkilileri göçmen yerleşimi riskinin farkına vardıklarında, endişeleri, politika belirlemeye egemen olan ekonomik ve diplomatik zorunlulukların üstesinden gelmek için yeterli ağırlık taşımamıştır (Ellerman, 2021: 146).

Almanya 1966-67 yıllarında kısa vadeli bir ekonomik durgunluk yaşamıştır. Bu süreçte işe alımlar bir süreliğine yasaklansa da, daha sonra göçmen sayıları katlanarak artmıştır. 1973 yılında yabancı nüfus dört milyona ulaşmıştır. 1973'ten itibaren Almanya'da Batı Avrupa ülkeleri gibi aktif göçmen işçi alımı dönemine son vererek göçü kısıtlayıcı yeni bir dönem başlamıştır. Ülkeler bir yandan sınırlarını yeni göçmen işçilere kapatmaya çalışırken bir yandan da göçmenlerin ülkelere geri dönmelerini teşvik edici politikalar üretmeye çalışmışlardır. Ancak bu konuda yapılan politikaların etkisiyle yalnız göçmen işçilerin %10'u ülkelere geri dönmüştür (Gençler, 2010: 175).

Devam eden süreçte göçmenlere aile birleşimi hakkı tanınmış, vatandaşlık ve sürekli çalışma izni alan göçmenler yanlarında ailelerini de getirmeye başlamıştır. Bu durum Avrupa ülkelerindeki göçmen sayısını daha da artırmıştır. Bununla birlikte, aile birleşimi hakkının tanınmasının belki de en olumsuz sonucu yaşadıkları Avrupa ülkelerinde göçmenlere yönelik toplumsal algının olumsuz yönde değişmesi olmuştur. Artık göçmenler yalnızca iş gücü ihtiyacını karşılamaya gelen bir kitle olarak değil, sosyal devletin imkânlarını kullanan, toplumdaki sosyal düzen ve refah açısından problem teşkil eden ve ülke sınırları için adeta tehdit oluşturan bir kitle olarak görülmeye başlanmıştır (Tepealtı, 2020: 72).

1970’li yıllarda, ülkenin birçok sanayi bölgesinde, kamu altyapı yatırımlarının yokluğunda, misafir işçi alımı ve aile birleşiminin aşırı kalabalık konut ve okullara yol açtığı görülmüş ve neticesinde bakanlıklar arasında göçmenlerin kalıcı yerleşimi konusunda bir fikir birliği ortaya çıkmıştır. Çözümüne yönelik tartışmalar göçmenlerin rotasyonu ya da entegrasyonu çerçevesinde gerçekleşmiş ve taraflarca fikir birliğine varılamamıştır. Kota uygulaması gibi iki taraf arasındaki çözüm önerileri de Almanya ve gönderen ülkeler arasındaki ilişkileri zedeleyebileceği düşüncesi ile diplomatik olarak kabul görmemiştir (Schönwalder, 2006: 259).

Wagner (1989)’e göre Kasım 1973’te kabine, işveren derneklerinin itirazlarına karşı, tüm işe alımların derhal durdurulmasına karar vermiştir. Diplomatik yetkililer, gelişmekte olan petrol krizini, bu önlemi gönderen ülkelere haklı göstermek için kullanmış ve böylece itibar maliyetlerinin empoze edilmesini önlemişlerdir. Bununla birlikte, önceki aylardaki kabine tartışmaları, işe alımın durdurulmasının yalnızca bir zaman meselesi haline geldiğini ve petrol krizinin hükümete diplomatik maliyetlerini azaltmak için hoş bir siyasi sermaye sağladığını göstermiştir. 1973’te misafir işçi programlarının kati surette durdurulmuş olması Almanya’ya göçün durduğu anlamına gelmemektedir. AB üyeliği kapsamında üye ülkeler arasında serbest dolaşım ilkesi benimsenmiş ve Almanya bu kez de AB içerisinde ekonomik olarak güçlü bir göç ülkesi olmuştur

Öte yandan 1989’da Berlin Duvarı’nın ve aynı dönemde SSCB’nin yıkılması Doğu Avrupa’da ve eski Sovyetler Birliği’nde yaşayan etnik Almanların ülkeye göç etmesine neden olmuştur. Bu kapsamda 15 yıllık bir süre içinde yaklaşık üç milyon etnik Alman ülkeye gelmiştir. Bu dönemdeki göçmenler mülteci ya da emek göçü olarak nitelendirilememekle birlikte, bu kitlesel göçün iş gücü piyasaları üzerinde emek arz şoku etkisi yaratmıştır. Arz şokunun yerli Alman işçiler üzerinde istihdamda olumsuz etkileri olmuş ancak ücret etkileri ihmal edilebilir düzeyde kalmıştır (Tümen, 2015:6).

Almanya, 1973-1981 yılları arasında ilk defa entegrasyonu bir politika olarak denemeye başlamıştır (Geißler, 2014:40-52). 2000’li yıllar itibariyle Almanya göçmenlere olan ihtiyacını kabul etmekte ve 2005 sonrası göçün uzun vadeli etkilerini yönetebilmek adına reformlar gerçekleştirmekte ve entegrasyon sürecini

yasalaştırmaktadır. Entegrasyon Almanya için Müslümanların topluma entegre edilmesi ile eş değer bir anlam taşımakta ve entegrasyona örnek olarak eğitimde din derslerinin getirilmesi, teolojinin Almanca fakültelerde okutulmaya başlanması ve İslam Konferansı gibi yenilikler getirilmiştir. 2016 yılına gelindiğinde göçmenleri uyum ve dil kurslarına zorlayabilmesi yasal hale getirilmiş ve göçmenler bu kurslara katılmadığında sosyal yardım alamama gibi yaptırımlara maruz kalmıştır (Hanewinkel ve Oltmer, 2017). Almanya’da yaşayan nüfusun beşte biri göçmendir ve bu büyüklük, uyumlu bir entegrasyonun Almanya’nın geleceği üzerinde önemini ortaya koymaktadır (Bulkan, 2018: 57).

4.3. Lübnan

Ortadoğu’nun en müreffeh devleti olarak anılan Lübnan, mevcut süreçte yanlış göç politikalarının yarattığı yıkımın etkilerini taşımaktadır. Ülkede, göç ile ülke yönetimi arasındaki birbirini besleyen ilişki ve göç deneyimlerinden doğru derslerin çıkarılarak etkin politikaların belirlenmesinin önemi konusunda dikkatle incelenmesi gereken bir vaka çalışmasıdır. Lübnan, 1950’li yıllarda işçi göçlerine ve Filistinli mültecilere ev sahipliği yapmış ve günümüzde ise dünyada kişi başı mülteci yoğunluğu en fazla olan ülke konumuna gelmiştir (Tınas, 2020: 13). Öte yandan Lübnan Suriyelilerin sığındığı ülkeler arasında en olumsuz koşullara sahip olduğu ülke olarak bilinmektedir (Pirinççi, 2018: 50).

Lübnan, 1941 yılında (Suriye’den) bağımsızlığını ilan etmiş; ancak çoklu güç paylaşımı modeli üzerine şekillendirdiği yönetim biçimi nedeniyle ülkede siyasal istikrar sağlanamamıştır (Ebrem, 2021: 2076). 1950 ve 60’lı yıllarda dönemin cazibe merkezi olan Lübnan’a yüzbinlerce Suriyeli işçi ve iş adamı giderek ülkedeki ekonomik fırsatlardan yararlanırken (Tınas, 2020: 17) 15 yıl süren (1974-1989) iç savaşın ardından günümüzde Arap Baharı, Suriye İç Savaşı, Mülteci Krizi, Beyrut Limanı’ndaki patlama ve Covid 19 salgını ile birlikte Lübnan ekonomisi çöküşün eşiğine gelmiş; ülkenin resmi para birimi 2020 yılı itibarıyla %85 değer kaybetmiş, gıda maliyetleri %404 artmış ve enerji, ilaç gibi temel ihtiyaçlarda kıtlıklar baş göstererek hem mültecilerin hem de Lübnan halkının sefalet yaşamasına neden olmuştur (UNHCR, 2018).

Başlangıçta Suriyeli mültecilere karşı olumlu sayılabilecek bir tavır içerisinde olsalar da mültecilere yönelik temel stratejinin göçmenlerin kalıcı olmaması ve hak

verilmemesi yönünde olduğunu söylemek mümkündür. Lübnan göç krizini derinden hissetmekte; ancak Lübnan hükümetinin siyasi çatışmaları, göç yönetimini askıda bırakarak, belirsiz, geçici ve uluslararası alanda kabul görmeyen politikalarla göç sürecini yönetmeye çalışmaktadır.

Lübnan, %30'u Şii, %30'u Sünni ve %35'i Hristiyanlardan oluşan mezhep gruplarının temsiline dayanan siyasi sistem ile yönetilmekte ve farklı demografik yapıların bir arada bulunması nedeniyle kırılğan bir dengeye sahiptir (Tinas, 202: 19). Ülkede 1975-89 yılları arasında yaşanan iç savaş bu kırılğan dengenin hem nedeni hem de sonucudur. Savaş sonrasında yeniden yapılanma ve kalkınma çalışmaları başkent Beyrut ile sınırlı kalmış ve çevre iller ile eşitsizliklere neden olmuştur. Halkın büyük çoğunluğu yoksulluk içinde ve insani yardıma muhtaç durumdadır (Beaujouan ve Rasheed, 2020: 38).

Suriye krizinin patlak vermesinden birkaç ay önce Lübnan hükümetine karşı halkın hoşnutsuzluğunun mevcut olduğuda bilinmektedir. Bu bağlamda Lübnan'da mezhep sisteminin sona ermesinin yanı sıra sosyal ve ekonomik reformlar çağrısında bulunan çeşitli protestolara tanık olunmuştur (Nachabe, 2020: 110). Lübnan ekonomisinin Suriyeli iş gücüne aşına bir geçmişi olsa da ülke bu büyüklükteki bir göçmen kitlesini içselleştirememiştir (Tinas, 2017: 5).

Lübnan gerek siyasi yapısının kırılğanlığı gerekse geçmişteki Filistinli mülteciler tecrübesi nedeniyle Suriye göçüne ilişkin sistematik bir politika izlememiştir (Pirinççi, 2018: 50). 1948-49 Arap-İsrail Savaşı başta olmak üzere yaşanan sorunlar nedeniyle geçici olarak Lübnan'a gelen Filistinliler hala ülkede bulunmaktadır. BM Filistinli Mültecilere Yardım Örgütü'ne (UNRWA) göre yaklaşık 500 bin Filistinli Mülteci 12 adet barınma merkezinde yaşamakta (BM, 2017) ve Lübnan siyasetini derinden etkilemektedir (Pirinççi, 2018: 49). Lübnan, ne 1951 tarihli Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin Sözleşmeye taraftır (Grandi vd., 2018:7) ne de konuyla ilgili kapsamlı bir yasal çerçeveye sahiptir (Tinas, 2020: 21). Suriyeli mültecilere yönelik ulusal bir politikanın yokluğunda Lübnan Devleti'nin bürokratik kurumları ve belediyeler mültecilerin girişine ve varlığına karşı birbirleriyle çelişen tepkiler göstermiştir (Tinas, 2017: 7). Lübnan hükümeti 2014'te ülkedeki Suriyeli mültecileri azaltmak için çalışmalar yaptığını açıklamıştır. Fakat mültecilerin yerleşimi ve yasal statüleri gibi konularda yapılan açıklamalarla kafa

karışıklığına sebep olmuştur. Lübnan belediyeleri, hükümetin Suriyeli mülteci yönetimi konusunda siyasi çıkmaz ve politika yetersizliği nedeniyle, ortaya çıkan sorunlara çözüm bulabilmek için otoriter uygulamalarla göç akışını yönetmek durumunda kalmıştır. Ağustos 2014'ten itibaren Lübnan'da en az 45 belediye, belediye polisi tarafından uygulanan mültecilerin sokağa çıkma yasaklarını yürürlüğe koymuş, hükümetin tepkisinin belirsizliği, Suriye'deki olaylara karşı tarafsızlık politikasını benimseyen Başbakan Necib Mikati'nin iktidara gelmesiyle otoriter uygulamalar daha da şiddetlenmiştir. Lübnan hükümeti mültecilerin entegrasyonunu reddetmekte ve Lübnan'ın bir sığınma ülkesi değil, bir transit geçiş ülkesi olduğunu defalarca vurgulamaktadır (Janmyr, 2016: 7).

Lübnan Hükümeti, mümkün olan her platformda “Lübnan'ın bir iltica ülkesi veya mülteciler için son bir durak yeri olmadığı” altını çizse de mevcut veriler aksini söylemektedir (Tınas, 2020: 16). Lübnan 5.5 milyon nüfusa sahip bir ülke iken 2011 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre ülkede 1,5 milyon Suriyeli olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle ülkede bulunan her 4 kişiden 1'i Suriye'den gelmiştir (Tınas, 2020: 18). Buna ek olarak ülkede yaklaşık 280 bin Filistinli 6 bin Iraklı mülteci bulunmaktadır (UNHCRa, 2019).

2012 yılında Baabda Deklarasyonu'nda da ifade edildiği gibi Lübnan, krizi kısa süreli düşündüğü için tarafsız kalma, ne mülteci akınını teşvik ne de engel olma politikası izlemeyi tercih etmiştir (Tınas, 2020: 24). 22 Mayıs 1991 yılında Lübnan ile Suriye arasında imzalanan “Kardeşlik, Koordinasyon ve İş birliği Anlaşması” sayesinde Lübnan'a girebilen Suriyeli mülteciler ülkedeki diğer yabancılara uygulanan iç hukukta aynı hükümlere tabi olmuşlardır. Bu anlaşmaya göre her iki ülkenin vatandaşlarına insanların ve malların serbest dolaşımı ile iş, ikamet ve ekonomik faaliyet özgürlüğü tanınmaktadır. “Lübnan'a giren Suriyeli mülteciler altı ay için yasal ikamet izni veren bir giriş damgası alacaklar, altı ayın sonunda ise bu giriş damgaları ücretsiz olarak yenilenebilecektir”. Lübnan hükümetinin ikili anlaşmaları sürdürme yönünde tepkisizlik politikası, Suriyeli mülteciler tarafından açık sınır politikası olarak algılanmış ve ülkeye gelen Suriyeli sayısı da hızla artmıştır (Bitkal, 2019: 88). Suriye ile Lübnan arasındaki tarihsel, ekonomik ve akrabalık bağlarının bulunması nedeniyle Suriyelilerin akrabaları tarafından

kolaylıkla misafir edilebilmesi, Lübnanlıların Suriyelilerin ucuz iş gücü olarak çalışmasına alışık olmaları ve en önemlisi Lübnanlıların krizin geçici olacağını düşünmesi çok sayıda Suriyeli'nin Lübnana gitmesine neden olmuştur (Tinas, 2020: 19).

Bu süreçte Lübnan Suriyelilerin kalıcı olmalarını önlemek amacıyla mülteci terimini kullanmayı reddetmiştir. Geçmişinde oldukça tartışmalı bir Filistinli mülteci deneyimine sahip olan Lübnan, uluslararası hukuk açısından daha az kalıcı bir statü ve daha az talepkar konumundaki yerinden edilmiş kişi (displaced person) terimini kullanmayı tercih etmiştir (Tinas, 2020: 22). Ayrıca Suriye'den kaçıp Lübnan'a sığınan mültecilerin kayıtları, Lübnan Hükümeti tarafından değil, BMMYK tarafından tutulmuştur (Ebrem, 2021: 2084).⁹ 2003 yılında imzalanan Mutabakat Zaptı (Memorandum of Understanding) ile BMMYK, Lübnan'da sığınmacıların kayıt altına alma ve mülteci statüsü verme konusunda yetkilendirilmiştir. Lübnan'ın kendisini bir sığınma ülkesi olarak görmediğini bu Mutabakat Zaptı ile doğrulamaktadır. Sığınmacının Lübnan dışında bir ülkede sığınma talebinde bulunan kişi anlamına geldiğini belirtmektedir. Mutabakat Zaptı, BMMYK tarafından tanınan mültecilerin altı aylık bir süre içinde (bir defaya mahsus olmak üzere) yeniden yerleştirilmesi beklentisine karşı BMMYK'nin koruma rolünü kabul etmektedir. Böylece, BMMYK'nin bireyi yeniden yerleştirmesi gerektiğinde, kayıtlı mültecilere 12 ay boyunca geçici bir dolaşım izni almaları sağlanmaktadır (Bitkal, 2019: 89).

İkinci olarak Suriyeli mülteciler için barınma merkezi kurmayı kabul etmemiştir ve bu politika sonucunda Suriyeli mültecilerin üçte birinden fazlası Bekaa, Akkar ve Baalbek-Hermel gibi Lübnan'ın ekonomik olarak geri kalmış bölgelerinde yaşamaktadırlar. Bu durum mevcutta yoksul olan bölgelere fazladan ekonomik yük oluşturmakta ve halkın yaşam koşullarını daha da ağırlaştırmaktadır. Nitekim bu bölgelerde yaşayan Lübnanlıların da ekonomik ve insani yardıma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bölgelerden ayrı olarak Beyrut ve Lübnan dağı bölgeleri de Suriyelilerin yaklaşık 4'te birine ev sahipliği yapmaktadır (Tinas, 2020: 20).

Lübnan'a sığınan Suriyelilerin temel ihtiyaçlarının önemli bir kısmı başta BMMYK olmak üzere uluslararası kuruluşlar ve STK'lar tarafından karşılanmakta

⁹Mayıs 2015'te Lübnan hükümetinin talebi üzerine BMMYK'nın Suriyelileri resmen kayıt altına almayı durdurması sebebiyle gerçek verileri yansıtmamaktadır. Resmi olmayan tahminler 1,5 milyondur.

olup Lübnan hükümeti lojistik kolaylaştırıcılık rolünü yerine getirmektedir (Pirinççi, 2018: 50). Ülke her yıl 1,5 milyar ABD doları miktarı uluslararası toplumdan dış yardım almaktadır (Beaujouan ve Rasheed, 2020: 40). Ülkenin stratejisi mültecilere yaşamı zor ve maliyetli hale getirerek göçü önlemektir. Mültecilerin ikamet belgelerini yenilemek önemli bir masraf iken hükümet ayrıca ikamet belgelerini yenilemenin bir koşulu olarak çalışmayacaklarını taahhüt etmelerini ve konut rehni sunmalarını istemektedir (Jagarnathsingh, 2016:13).

Lübnan'a Suriye'den yönelen göç dalgası beklenenden çok daha büyük ve uzun süreli olmuştur (Ebrem, 2021: 2083). 2014 yılı itibariyle Suriyelilerden kaynaklanan yerel kaygılar, daha çok ve yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır ve göçmen karşıtı politika yürüten hükümetler kurulmuştur. Bu durumda yeni hükümet gayrı resmi sınır geçiş noktalarını kontrol altına alarak yeni geçişleri engellemekte ve mevcut Suriyeliler için Lübnan'da kalmayı daha da zorlaştırmaktadır (Tinas, 2017: 7). Uluslararası kuruluşların raporları, şartlar normalleştiğinde Suriyelilerin çoğunluğunun öncelikli tercihinin ülkelerine dönmek olduğunu söylese de (Tinas, 2020: 29) Suriyeliler tüm zor koşullara rağmen ülkede kalmaya devam etmektedir.

Vohra (2019)'a göre Lübnan'daki siyasi, ekonomik ve etnik durum nedeniyle Suriyeli mülteciler sayıların ötesinde diğer ülkelerden farklı, derin, münferit bir mesele olarak görülmelidir. Lübnan bölgesel istikrarsızlıklar ile birlikte Suriye iç savaşından ticaret yollarının kapanması ve turizm gelirlerinin düşmesi gibi ülkelerle olan ilişkilerin bozulması ve ülkeye gelen çok sayıda mültecinin yarattığı sorunlar nedeniyle ekonomisinde önemli problemler yaşamıştır. Dünya Bankası çalışmaları 2012-2014 döneminde Suriye krizinin Lübnan ekonomisine yükünün 2,6 milyar dolar olduğunu ifade etmiştir (IMF, 2017:8). 2015 sonunda ise krizin Lübnan ekonomisine maliyeti 15,15 milyar dolar tutarında olmuştur (LCRP, 2018:8). Lübnan devletinin eğitim, sağlık, altyapı, çevre gibi tüm sektörleri Suriye mülteci krizinden olumsuz etkilenmiştir. IMF verilerine göre, Suriye'deki karışıklık ve belirsizlik nedeniyle Lübnan'da büyüme 2007-2010 yılları arasında %7,5'dan 2011 yılında %1,5'a gerilemiştir. Ayrıca 2011'in ilk yarısında ülkedeki bankacılık, inşaat ve turizm göstergeleri ile istihdamda %25 ve yıllık gelirde %20 oranında gerileme gerçekleşmiştir. Lübnan 2017 yılı ekonomik raporu, 2011 yılında 54 milyar dolar

olan kamu borçlarının yükselen bir seyirle her yıl arttığını ve 2017 yılında 80 milyar dolara ulaştığını göstermektedir. Ayrıca, dış ticaret açığının artması, yabancı yatırımların azalması da ekonomiyi derinden etkilemiştir (Hacıoğlu ve Saylan, 2014: 65-66). Bu bağlamda Suriyeli mültecilerin en somut etkisi mevcut iş olanakları, ücret düzeyi ve çalışma koşulları üzerinde görülmektedir. Suriye krizinden bu yana ülkedeki işgücü %50 oranında artmıştır. Toplam istihdamın %56 sını kayıtdışı sektör oluşturmakta ve bu sektörde yerliler ve Suriyeliler arasında ciddi rekabet bulunmaktadır. Bazı bölgelerde vasıfsız iş gücüne ödenen ücretlerin %50 oranında düştüğü tahmin edilmektedir. Resmi rakamlar Lübnan'da işsizliğin %10'unu açıklarken Mart 2018'de Cumhurbaşkanı Michel Aoun, ülkedeki işsizlik oranının %46'ya yükselmesinin ana nedeni olarak Suriyeli mültecileri işaret etmiştir (Beaujouan ve Rasheed, 2020: 43).

Eski Cumhurbaşkanı Mişel Süleyman, Suriyeli Mültecilerin varlığını Lübnan için varoluşsal bir kriz olarak tanımlamıştır (Tinas, 2020: 28). Ekonomik zarara vurgu yapan politikacılar, başta Dışişleri Bakanı Gebran Bassil olmak üzere, mültecilerin derhal Suriye'ye dönüşünü talep etmeye başlamıştır (Geha ve Talhouk, 2018: 2). Gebran Bassil daha da ileriye giderek ülkelerinde bulunan yabancıları nereden geliyorlarsa gelsinler bir işgalci olarak nitelendirmiş ve Suriyeli mültecilere “evinize dönün” çağrısı yapmıştır. Mevcut Cumhurbaşkanı Mişel Aun ise Suriyelilerin ülkelerine geri gönderilmesini ve Suriyede güvenli bölgeler oluşturulmasını ısrarla savunan Hristiyan siyasi akımların en üst düzey sözcülüğünü yapmaktadır (Tinas, 2020: 28).

4.4. İsrail

Tarihsel sürece genel olarak bakıldığında ve ABD ile yakın ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda İsrail'in göçten fonksiyonel olarak faydalanabilen bir ülke olduğu söylenebilir. Örneğin 1967 yılında yaşanan Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail hükümetinin Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin ilhakına ilişkin politikalarındaki stratejik amaçlarından birisi İsrail'in askeri egemenliğini vurgulamak ve Filistin tehditlerini kontrol altına almak için Filistinli işçileri İsrail iş gücü piyasasına entegre etmek olmuştur (Drori, 2009: 7). Günümüzde teknoloji üretimi ve pazarlama konusunda Cisco, Intel, Google gibi teknoloji devleri Silikon Vadisi ile yakın ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda İsrail'deki inovasyon gelişiminin ABD'deki

gibi göçmenlere borçlu olduğu ve beyin göçünden faydalandığı yadsınmaz bir gerçektir.

Bu çalışma kapsamında SSCB'deki Yahudi Diasporası'nın İsrail'e olan kitlesel geri dönüş göçünün makroekonomik etkileri incelenmektedir. Bahse konu kitlesel göçün 1989-1995 yılları arasında İsrail'deki nüfus artışını %4 oranında arttırdığı bilinmektedir. Oransal değeri göz önünde bulundurulduğunda bu yıllık göç hacmi ABD ve Batı Avrupa'nın yaşadığı göç tecrübelerinden de büyüktür (Friedberg, 2001: 146). Başka bir ifade ile bu o döneme kadar sadece İsrail'in değil, dünyanın tecrübe ettiği en yoğun kitlesel göç hareketidir.

1989 yılının son aylarında, Eski Sovyetler Birliği Yahudi kökenli vatandaşlarının göç kısıtlamasını kaldırmıştır. Bu politika değişikliğine ek olarak ABD'de göç politikalarına kısıtlama gelmesi Sovyet Yahudi Diasporası'nın ABD'ye göçünü önlemiş ve bu dönemde (sadece Rus) Yahudilere açık kapı politikası uygulayan İsrail (tek alternatif olarak) tarihinin en büyük kitlesel göçüne 1990 yılı itibarıyla ev sahipliği yapmıştır. 1990 ve 1991'deki göç dalgasının zirvesinde, 330 binden fazla Rus Yahudisi İsrail'e göç etmiş ve İsrail'in potansiyel iş gücünü iki yılda yüzde 8 arttırmıştır (Eickstein ve Weiss, 1999:2). 1990-1997 yılları arasında ise 710 binden fazla Rus, İsrail'e göç etmiş ve İsrail'in çalışma çağındaki nüfusunu %15 arttırmıştır (Cohen ve Hsieh, 2000: 1).

Rusya'dan İsrail'e gelen kitlesel göçün birkaç önemli özelliği bulunmaktadır. İlk olarak bu göç Rusya'nın, yani kaynak ülkenin, politika değişikliğinin yönlendirdiği dışsal bir arz şokudur. Bu nedenle İsrail'in yönetimli göç politikasından farklılık göstermektedir. İkinci olarak İsrail küçük bir ülkedir ve ülkenin her bölgesi göçten etkilenmiştir. Bir göç şokunun bir ülkenin yalnızca belirli bir kısmına nüfuz etmesi durumunda, esnek piyasaların şokun etkilerini etkilenmeyen alanlara yaymakta ve böylece araştırmacının göçün gerçek etkilerini tahmin etmesinde engel oluşturacağı göz önünde bulundurulduğunda İsrail'deki bu göç dalgası göçün gerçek etkisini ölçebilmek adına faydalı bir örnektir. Üçüncüsü (ve en önemlisi), İsrail'e göç eden Yahudi Ruslar oldukça eğitilmiş ve deneyimli olmalarına rağmen vasıflarının çok altında işlerde çalışmak zorunda kalarak İsrail'de vasıflı iş gücünün görece arzını artırmadığı ve bu göçün beşerî sermaye dışsallıkları için iyi bir deney/örnek olmadığını ortaya koymaktadır (Cohen ve Hsieh, 2000: 24).

Bu tecrübenin en önemli bulgusu kısa vadede, hedef ülkedeki işgücü piyasası sonuçlarının göçmen beceri dağılımına bağlı olmayabileceğine, çünkü dil zorluklarının birçok göçmeni mavi yakalı işler için daha az vasıflı yerlilerle rekabet etmeye zorladığına, uzun vadede ise ülkenin göçmenler yüksek vasıflıysa, göçe tepkisinin farklı olabileceğidir (Bodvarsson ve Berg, 2013: 146).

Bahse konu göçmenlerin vasıf düzeyi detaylı olarak incelendiğinde; 1989-1990 yılları arasında İsrail'e gelen Rus göçmenlerin yaklaşık yüzde 60'ının üniversite mezunu ve neredeyse dörtte birinin lisansüstü dereceye sahip olduğu görülmektedir. Buna karşılık, 1990'da yerli İsrailli Yahudilerin sadece yüzde 30'u üniversite mezunudur ve yüzde 12'si lisansüstü dereceye sahiptir. 1990'dan 1993'e kadar İsrail'e göç eden eski Sovyetler Birliği'nde iş tecrübesi olan 258 bin Rus'un 57 bini mühendis, 12 bini de tıp doktorudur. Buna karşılık 1989'da İsrail'de sadece 30 bin mühendis ve 15 bin tıp doktoru vardır (Eickstein ve Weiss, 1999: 2). 1990-1993 yılları arasında gelen ilk dalga göçmenler ortalama 14,5 yıllık eğitime sahiptir ve bunların yarısı göç etmeden önce akademik ve yönetici pozisyonlarında bulunmuştur. Ancak göçmenler yüksek vasıflarına rağmen geldikleri dönemde önce düşük vasıflı mesleklerde çalışarak ve daha sonra İsrail işgücü piyasasına daha aşina hale geldikçe ve becerilerine uygun işler buldukça meslek basamaklarını tırmandıklarını (Ekstein ve Weiss, 2002: 349) ancak yine de büyük çoğunluğunun vasıflarının çok altındaki işlerde çalıştığını bu noktada vurgulamak anlamlı olacaktır (Cohen ve Hsieh; 2000: 6-7).

Ben-Porath (1986), 1922'den 1982'ye kadar İsrail'de nüfus ve üretim artışının ayrıntılı bir tanımını sunmakta ve göç ile büyüme arasındaki pozitif korelasyona dikkat çekmektedir. Daha sonra çalışmasını güncelleyerek 1997 yılına kadar olan verileri de hesaba kattığında bu örüntünün, sonraki yıllarda daha düşük büyüme oranlarına rağmen 1990'larda da devam ettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kitlesel göç dönemlerinde kişi başına tüketim artmaktadır (Eckstein ve Weiss, 2002: 351). Sovyetler Birliği'nden gelen 700.000 göçmenin temel ihtiyaçlarının karşılanması, konut talebi ve kamu harcamalarındaki artışla İsrail ekonomisinde benzeri görülmemiş bir büyüme yaşanmasına neden olmuştur (Drori, 2009: 8). Göçler yerel piyasaları genişleterek ve ölçek ekonomisinin avantajlarını ortaya çıkararak ekonomik dönüşüme yardımcı olmaktadır. İş gücü artışı sermaye girişi ile

desteklendiği zaman ekonomik büyümenin temelini oluşturmuş ve 1992 yılı itibari ile ABD'den İsrail'e olan sermaye akımları bahse konu büyümenin gerçekleşmesine neden olmuştur (Rivlin, 2011: 7).

1990'lı yıllardaki küresel ekonomik konjonktür ve İsrail'deki göç şoku yerel ekonominin uluslararası ticarete ve yabancı sermaye piyasalarına açıklığının artması, iş gücü piyasasında uzun vadeli uyum süreçlerini tetiklemiştir (Artstein, 2002: 379). 1985 yılında benimsenen Ekonomik İstikrar Programı ve ekonomide kamu sektörünün özelleştirme ile dış ticaret ve sermaye piyasalarının serbestleştirilmesine yönelik adımlar atılırken tüm önemli iş gücü piyasası kurumları değişikliğe uğramıştır (Drori, 2009: 8). 1990'larda, yüksek eğitilmiş göçmen kitlelerinin gelişimi birlikte, eğitim-yoğun endüstrilerin üretimi ve ihracatı genişlemiştir. İsrail-Arap barış süreci, İsrail mallarına dünya pazarlarının açılmasını sağlamış ve yabancı yatırımları teşvik ederek İsrail'in dünya ekonomisine entegrasyonunu hızlandırmıştır. Aynı zamanda, ekonomi giderek yurt dışından gelen rekabete maruz kaldığından, geleneksel endüstrilerin ekonomik aktivitedeki payı azalmıştır (Artstein, 2002: 379). Bu dönemde Filistin ile yaşanan gerginlik nedeniyle İsrail hükümeti Filistinli işçilerin uzun süre İsrail'deki iş yerlerine ulaşmalarını engellemiştir. İsrail endüstrileri, ani ve akut iş gücü kıtlığı nedeniyle çöküşle karşı karşıya kalırken, İsrail hükümeti, çözüm olarak 1993 yılında sınırı geçemeyen Filistinli işçilerin yerini almak üzere Romanyalı, Taylandlı, Filipinli gibi yabancı işçilerin gelmesine izin vermiştir (Drori, 2009: 8).

İsrail'in Rus göçmen akışı sonrasında iş gücü arzında yaşanan değişiklikleri absorbe edebileceği iki açık ekonomi mekanizması bulunmaktadır. Bunlardan ilki üretim teknolojisindeki küresel (beceriye dayalı teknik gelişmeler) değişikliklerin benimsenmesi, diğeri Hecksher-Ohlin teorisinden geliştirilen Rybczynski teoreminin öne sürdüğü gibi üretilen ve ticareti yapılan malların birleşimindeki ulusal değişikliklerdir. İsrail'in küçük boyutu, ticarete açıklığı ve beklenmedik büyük göç şoku ülkeyi Rybczynski tipi ayarlamalar için ideal bir aday gibi gösterse de İsrail'in karşılaştırmalı üstünlüğünü ve üretim yapısını değiştiren teknolojik değişimler olmuştur. Başka bir ifade ile yaşanan teknolojik değişimin etkisi büyük faktör arz şokunun (faktör-fiyat değişimlerinin) etkisini bastıracak boyutta gerçekleşmiştir (Gandal vd., 2004: 28).

İsrail Devleti mültecilerin durumuyla İlgili 1951 Uluslararası Konvansiyonu'nu imzalamasına rağmen mültecilerin haklarını belirleyen ve yasal durumunu düzenleyen herhangi bir mevzuatı bulunmamaktadır. Bununla birlikte İsrail özelinde göç olgusu değerlendirildiğinde uyum sorunlarının yaşanmamasının nedeni olarak göç edenlerin etnik kimliklerinin Yahudi olması gösterilmektedir. Ayrıca vatandaş olma şartları da göz önüne alındığında göçmenlerin iyi derecede İbranice bildikleri görülmektedir. Bu da toplumla daha kolay uyumun sağlanması ve mevcut hakların kolaylıkla kullanılması anlamını taşımaktadır. Bu bağlamda İsrail örneği göçmenler için yerel dili bilmenin vasıftan daha önemli bir unsur olduğuna dair bir bulgu olarak görülmektedir (UNHCR, 2009).

4.5. Kolombiya

Venezuela'dan Kolombiya'ya gerçekleşen kitlesel göç akını Kolombiya işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu genç ve nitelikli işgücü talebini karşılaması açısından ve Kolombiya'nın ekonomik kalkınması için önemli bir fırsat sunmuştur. Bununla birlikte Kolombiya'nın yetersiz kaynakları ve yapısal sorunları göçmenlerin işgücüne veya ekonomiye entegrasyonunu önemli bir sorun haline getirmiştir (Bahar vd., 2018: 2).

Venezuela'dan Kolombiya'ya gerçekleşen kitlesel göçün dikkate değer bazı özellikleri bulunmaktadır. İlk olarak bu göç Latin Amerika tarihindeki en büyük kitlesel göçtür (Freiner, 2018: 1). İkinci olarak tarih boyunca Latin Amerika ülkelerinin göç rotası az gelişmiş ülkelere doğru olmasına rağmen 2015 yılında Venezüella'da yaşanan ekonomik kriz neticesinde ortaya çıkan kitlesel göç alışılmışın dışında gelişmekte olan bir ülkeden başka bir gelişmekte olan ülkeye doğru yaşanmıştır (Franco-López ve Suaza-Argáez, 2019: 93). Üçüncü olarak krizin ekonomik temelli olması nedeniyle nitelikli ve sayıca fazla olan erkek göçmenler BMMYK gibi uluslararası kuruluşlar ve anlaşmalar çerçevesinde mülteci olarak değil ekonomik göçmen olarak tanımlanmıştır (UNHCR, 2019; Freiner, 2018: 1). Dördüncü olarak da bölgede göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerin kitlesel göç hareketini yönetebilecek yasal düzenleme ve kurumsal kapasitesi bulunmadığı ve göç olgusunun acil sorunlarına yanıt veren konjonktürel kararlarla müdahale edilmiştir (Barbieri vd., 2020: 222).

Venezuela’da krizin ortaya çıkardığı göç, hız ve potansiyel açısından Suriye krizi ile karşılaştırılabilir düzeydedir (Bahar, vd., 2018: 3). 2015-2019 yılları arasında dört milyondan fazla insan ülkeden ayrılmıştır. Kolombiya göç otoritesinin açıkladığı verilere göre 31 Aralık 2019 itibariyle ülkede 1.771 bin Venezuelalı göçmen bulunmaktadır. Bu sayı Latin Amerika’daki tüm Venezuelalı göçmenlerin %32’sidir (Pineda, 2021: 8). Kolombiya tarihsel olarak göçmen ve mülteci nüfusunu sınır dışı eden bir ülke olarak bilinmektedir. Dolayısıyla 2015 yılında başlayan kitlesel göç akımı Kolombiya göç gündemindeki ilk dönüm noktasını temsil etmektedir (Barbieri vd., 2020: 221). Kapsamlı bir göç politikası bulunmayan Kolombiya’da Hükümet Venezuelalıları’a geçici koruma statüsü (GKS) vermiştir. GKS, Venezuelalıları’a yasal göçmenlik statüsü ve Kolombiyalıları’la eşit şartlarda eğitim, sağlık, barınma ve istihdam fırsatlarına erişim sağlamaktadır. Bu statü 10 yıl süreyle geçerlidir ve Kolombiya’yı göçmenlerin dahil edilmesi için kapsamlı bir kamu politikası çerçevesi benimseyen dünyadaki ilk ülkeler arasına yerleştirmiştir (Worldbank, 2021). İhtiyaca binaen ülkede uzun vadeli ve kapsamlı bir göç politikası oluşturmak için düzenleme süreci başlatılmıştır ve Ağustos 2021’de göçmenlik yasası onaylanmıştır. Öte yandan göçmen sayısının artması ile birlikte sınır yönetimine verilen önem artmış, güvenlik ve kontrole yönelik kısıtlayıcı yaklaşımlara doğru mutasyona uğrayan militarizasyon ve sınırların kapatılması noktasına ulaşan bir göç yönetimi yaklaşımının da uygulandığı bilinmektedir (Barbieri vd., 2020: 230).

OECD’ye kabul edilmesine rağmen Kolombiya hala kendi başına önemli kalkınma zorlukları ile karşı karşıyadır (Bahar vd., 2018: 2). Kolombiya, nüfus, gelir, yoksulluk ve kalkınma açısından büyük bölgesel heterojenliğe sahip, dört ana ve yaklaşık on iki ara şehirden oluşan bir şekilde izole bölgeler ve şehirlerden oluşan bir ülkedir. Ülkede ademi merkeziyetçi bir yönetim yapısı hakimdir. Bu kapsamda ülkede bölgesel kalkınma farklılıkları ön plana çıkmaktadır. Ulusal İstatistik Departmanı DANE’ye (2018) göre, Kolombiya’daki nitelikli iş gücünün %70’i Bogota, Medellin ve Cali’de yoğunlaşmıştır. Nüfusun %77,1’inin başkent Bogota’nın da içinde bulunduğu merkez bölgede¹⁰ yaşadığını, nüfusun yaşlanma eğiliminde

¹⁰Kolombiya Cumhuriyeti başkanlık sistemi ile yönetilen merkezi idareye sahip, 32 idari bölge ve başkent Bogota’nın içinde bulunduğu 1 merkez bölgeden oluşan bir ülkedir (Wikipedia, 2022).

olduğunu, gençlik endeksinin azaldığını göstermektedir (Franco-López ve Suaza-Argáez, 2019: 87).

Venezüellalıların Kolombiya'ya göçü üç dalgadan oluşmaktadır. İlk dalga ülkeye yatırım fırsatları ile gelen iş adamlarıdır ve ülkedeki yatırım koşullarını iyileştirmesi nedeni ile memnuniyetle karşılanmışlardır. İkinci dalga beyin göçü olarak niteleyebileceğimiz, iyi bir akademik eğitime sahip, Petróleos de Venezuela (PDVSA) şirketinin çalışanları örneğinde olduğu gibi uluslararası şirketler ve üst düzey konumda çalışanlarından oluşmaktadır. Üçüncü dalga ise tarım ağırlıklı olarak vasıfsız iş gücü sayılabilecek bir kesimden oluşmaktadır (Franco-López ve Suaza-Argáez, 2019: 94).

Kolombiya ekonomisinde kayıt dışılık yüksektir ve göçmenlerin çoğu da geldiklerinde kayıt dışı çalışmıştır. Bahar, vd., (2018) yılında gerçekleştirdikleri çalışmaya göre göçmenlerin %46,3'ü kayıt dışı sektörlerde istihdam edilmektedir. Bu kapsamda görevden ayrılan Devlet Başkanı Juan Manuel Santos, Ağustos 2018'de Kolombiya'da mevcutta bulunan 376.572'ye ek olarak 442.462 belgesiz Venezüellalı göçmeni kayıtlı hale getirerek onların ikamet ve çalışma izni almalarını kolaylaştırmıştır. Bu övgüye değer eylem, bölgede, belkide Uganda dışındaki dünyada şimdiye kadar görülen en büyük göçmen ve mülteci çalışma düzenleme sürecidir. Kayıt altına alınan Venezüellaların nüfusu ağırlıklı olarak genç, orta derecede eğitilmiş ve iş gücüne katılmaya hazır, %75'ten fazlası çalışma yaşında ve bunların %83'ü en az ortaöğretimi tamamlamış durumdadır. Bu oranlar Kolombiya için sırasıyla %66 ve %61,5'tir (Worldbank, 2018). Yani Kolombiyalı iş gücü ile karşılaştırıldığında, yeni kayıtlı göçmenler daha genç ve daha eğitilidir. Erkekler ve kadınlar bu aktif çalışma çağındaki grupta eşit olarak temsil edilmekte ve benzer eğitim profillerine sahiptir (Bahar vd., 2018: 2-4).

Araştırmada ayrıca göçmenlerin yerel istihdam oranları üzerinde tipik olarak çok az etkiye sahip olduğunu ve yerliler ile göçmenler arasında tamamlayıcılık ilişkisinin olduğu öne sürülmektedir (Microempresas, 2020). İşgücü arzı açısından tamamlayıcılık ilişkisi ekonominin mevcut potansiyelinden daha fazlasını elde etmeye izin vermektedir; çünkü göçmenler firmaların üretkenliğini artıran ve bu firmaların büyümesine ve daha fazla yerli istihdam etmesine olanak tanıyan profesyonel beceriler ve girişimci yetenekler getirebilmektedir (Bahar vd., 2018: 7-

8). IMF tarafından yapılan araştırmalara göre göçmenlerin Kolombiya'daki olumlu etkisinin 2019 yılı boyunca kendini göstermeye başladığı, ülkeye gelen çalışabilir nüfus miktarı sayesinde Kolombiya'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılasını (GSY H) 2024'ten itibaren yılda %0,1 oranında artacağı ifade edilmiştir (Eltiempo, 2018). Banco de la Rep blica'dan araştırmacılar tarafından hazırlanan bir belgede, Venezüella g  u doğru y netilebilirse Kolombiya'nın üretkenliğinin kalıcı olarak %0,9 artabileceğine dikkat çekmektedir (Elespectador, 2018).

Tüm bunlara ek olarak göçmenlerin uluslararası kuruluşlar tarafından mülteci olarak tanımlanmaması Kolombiya hükümetinin finansal yardım almasını engellemektedir. Bu kapsamda kısıtlı imkanlar ile g  u yönetmeye  alışan Kolombiya'da hemen hemen tüm şehirlerde, kamu hizmetlerinin (su, sanitasyon, enerji) büyük bir oranı karşılanmaktadır. Ancak konut açığı yapısal bir şekilde devam etmekte ve kayıt dışı kentleşme artmaktadır. Ana gelir kaynağı olarak kendi kaynaklarını elde eden yerleşim yerleri olmalarına rağmen, söz konusu kentler sosyal kamu harcamaları ihtiya ı, kırılgan koşullarda gelen bir nüfusa eklenen Kolombiya nüfusu için yetersiz görülmektedir (Franco-L pez ve Suaza-Arg ez, 2019: 94). Bu süreçte Dünya Bankası 2019 yılı itibari ile Kolombiya h k metine finansman, analiz ve ortaklık desteği vermiştir. Küresel İmtiyazlı Finansman Tesisi (GCFF) olarak adlandırılan fona Ortadoğu  lkeleri dışında erişen ilk  lke Kolombiya olmuştur. Fon kapsamında Venezuellalıların iş gücü piyasasına erişebilmesi, Kolombiya sağlık hizmetlerinde kalite ve verimliliğin iyileştirilmesi, dayanıklı ve kapsayıcı konut sağlanması ve covid 19 salgını ile mücadeleye ilişkin projeler geliştirilmiştir (Worldbank, 2021a).

5. SURIYELİ GÖÇÜ

ABD, Almanya, Lübnan, İsrail ve Kolombiya gibi ülkelerin yaşadıkları göç tecrübelerine bakıldığında her ülkenin tarihinin bir döneminde göçmenler ve göçü yönetmekle ilgili sorunlar yaşadığı ve edinilen tecrübeler ışığında bugünkü göç politikalarını geliştirdikleri söylenebilir. Buna ek olarak ülkedeki kurumların göç yönetimi konusunda ortak fikre sahip olması ve göçmenlerin ev sahibi ülkenin dilini konuşabilmesi uyum açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, göçün ekonomik faydasını artırmak için göçmenler ve yerli halkın üretimde tamamlayıcı olması önemli bir husustur. Bu bağlamda göçün ekonomik faydası göçmenlerin niteliğinden çok uyum ve entegrasyon politikalarının başarısına bağlı olmaktadır.

Ekonomik olarak göçün önemli etkisi göç sayesinde ortaya çıkan ilave katma değerden ziyade gelirin faktörler arasındaki yeniden dağılımına bağlıdır. Becerilere dayalı göçmenlerin seçimi, göçün ekonomik etkilerinin belirlenmesinde önemli görülmektedir (Aydemir, 2013: 434). Vergi ödeme zorluğu ve sosyal yardım bağımlılığı artan göçmenler kabul eden ülkeler için mali bir yük oluşturmaktadır. Özellikle düşük vasıflı yerliler için işgücü piyasasında artan rekabet, göç karşıtlığı söylemlerini arttırmaktadır (Bauer vd., 2000).

Tüm bu deneyimlerden farklı olarak “Suriyeli Göçü” olarak tanımlanan ve 2011 yılından itibaren yaşanan siyasi istikrarsızlığın ve iç savaşın bir sonucu olan Suriyeli sığınmacıların durumu göç literatürü açısından yeni bir alan olarak görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Suriye’de ortaya çıkan çatışma ortamının yarattığı kitlesel göçün Türkiye başta olmak üzere Suriye’ye komşu ülkeler, Avrupa Birliği ve ABD gibi diğer ülkelere olan etkileri ele alınacaktır. Bu çerçevede Suriye’de yaşanan iç savaşa değinilerek Suriye içinde ve dışında gelişen nüfus hareketleri ve ülkelerin Suriyeli sığınmacılara yönelik uyguladığı politikalara yer verilecek olup; özellikle Türkiye’nin yaklaşımı ayrıntılı bir şekilde değerlendirilecektir. Bu bağlamda sırasıyla Suriye içindeki göç, komşu ülkelere, diğer gelişmiş ülkelere ve Türkiye’ye yapılan göç ve Türkiye’de konuyla ilişkili politikalara değinilmektedir.

5.1. Suriye’de İç Savaş

2010 yılında Tunus’ta başlayan ve kısa sürede Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin neredeyse tamamına yayılan toplumsal demokrasi, özgürlük ve insan hakları talep süreci Arap Baharı olarak bilinmektedir. Bölge ülkelerinden olan Suriye’de rejim karşıtı gösteriler 15 Mart 2011’de başlamıştır. Birçok ülkede olaylar kısa sürede bastırılarak bir şekilde çözüm sürecine gidilmiştir. Ancak Arap Baharı bazı ülkelerde siyasi rejimi değiştirirse de genel olarak başarıyla sonuçlandığını söylemekte mümkün gözükmemektedir (Öztürk ve Boyacı 2022:1812). Olayların başladığı son ülke olan Suriye’de ise ayaklanmalar önce bir iç savaşa, zamanla bölgesel ve küresel bir meseleye dönüşmüş olup günümüzde müzmin bir kriz olarak halen devam etmektedir.

Suriye’deki iç savaş 2011 yılından itibaren Suriye’ye ve Suriye halkına önemli kayıplar yaşatmıştır. En az 600 bin sivilin hayatını kaybettiği (Dışişleri Bakanlığı, 2017: 84)¹¹, 13,5 milyon insanın yardıma muhtaç hale geldiği savaşta (UNHCR, 2017)¹² her geçen gün sürenin uzaması ve göç eden kişi sayısının artması nedeniyle Suriye’deki kitlesel göç doğrudan ve dolaylı olarak daha çok ülkeyi etkilemektedir. Bölgedeki önemli aktörlerden biri olan Suriye’de yaşanan bu durum bölge ülkelerini siyasi, ekonomik, sosyal, güvenlik ve kitlesel göç gibi çeşitli açılardan olumsuz etkilemekte ve Ortadoğu’daki istikrarsızlık ortamını katmerlendirmektedir. Bu istikrarsızlık Suriye’de sorunun (başlangıçtaki gerçek) nedenlerinden uzaklaşılmasına, çok sayıda (iç ve dış) aktörün müdahil olmasına ve buna bağlı olarak (etkili) çözümün bulunamamasına neden olmaktadır. Zaman içerisinde Suriye’deki olaylar rejim karşıtı ayaklanmalardan uluslararası terör meselesine evrilerek başta Türkiye olmak üzere komşu ülkeler için sınır güvenliği problemine de dönüşmüştür. Bu dönüşüm çözüm arayışının masada (siyasi diplomatik yöntemler ile) değil sahada (askeri operasyonlar ile) aranmasını gerektirmiştir. Kitlesel göç ile başlayan bahse konu olaylar yaşanan göç dalgasının her geçen gün artmasına zemin hazırlamıştır.

Gelinen noktada bugün Suriye’de hiçbir grup hedefine ulaşamamış olup mevcut parametreler göz önünde bulundurulduğunda meselenin kısa sürede barışçıl

¹¹ www.mfa.gov.tr/site_media/html/2017-yili-basinda-dis-politikamiz.pdf, Erişim: 30.01.2023.

¹² www.unhcr.org/tr/15474-as-war-enters-7th-year-unhcr-warns-syria-is-at-a-crossroads.html, Erişim: 30.01.2023.

bir çözüme kavuşması pek mümkün görünmemektedir. Öte yandan küresel ekonomik ve siyasi gelişmelerin etkisiyle de ülkelerin Suriyeli sığınmacı meselesine zamanla yaklaşımı değişmekte ve kitlesel göç (ulus devletler için) bir mesele haline gelmektedir.

5.2. Suriye Göç Hareketleri

Bireysel ve toplumsal etki bağlamında Suriye’de yaşanan durumun en önemli sonucunu kitlesel göç hareketleri oluşturmuştur. Halkın demokratikleşme talebine karşılık rejim tarafından gerçekleştirilen reformların yetersiz kalması ve şiddet içeren müdahaleler sonucunda sivil halkın can güvenliği tehlikeye girmiştir. Rejim ve halk arasında yaşanan çatışmalar sonucunda milyonlarca insan imkânları doğrultusunda kendilerini güvende hissedebilecekleri yerlere sığınmışlardır. Olaylardan hemen önce 2011 yılında Suriye nüfusunun 22,5 milyon civarında olduğu bilinmektedir. Olaylar neticesinde 13,5 milyon kişi Suriye’de yaşadığı şehirden göç etmiştir. Ülke nüfusunun yarısından fazlasına tekabül eden bu kitlesel göç hareketi İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen en büyük kitlesel göç hareketidir. Başka bir ifade ile Suriye krizi insanlık tarihinin karşılaştığı en büyük krizlerden biridir (Vikipedi, 2023).¹³

Bahse konu kitlesel göç hareketlerinde göç rotalarının belirlenmesinde kişilerin (dil bilme, meslek sahibi olma ve tanıdıklarının bulunması gibi) göç edebilme kapasiteleri, coğrafi yakınlık ve ülkelerin uyguladığı açık kapı politikaları belirleyici olmuştur. Öte yandan Suriye’den göç edenlerin yarısı (6,7 milyon) Suriye içinde göç etmiştir ve bu rakam yerinden edilenlerin iç göçü açısından dünyada birinci sıradadır (IDMC, 2022).¹⁴

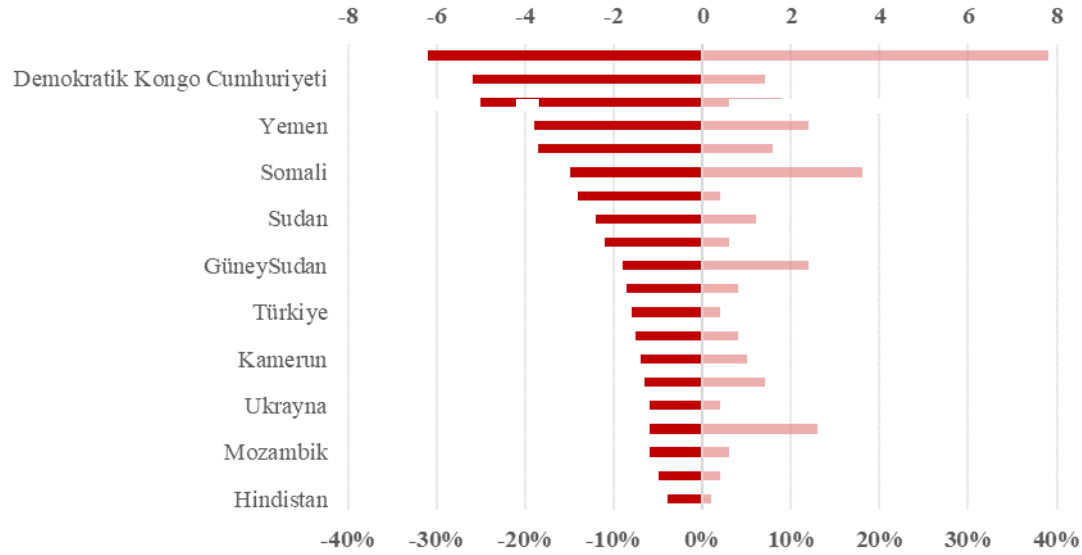
5.2.1. Suriyeli İç Göçü

Ülke sınırlarını aşması nedeniyle dış (uluslararası) göçler dünya kamuoyunda daha görünür olsa da ülke içinden yerinden edilme şeklinde gerçekleşen zorunlu göçler günümüzde azımsanmayacak boyuttadır. Ülke İçinde Yerinden Edilenleri İzleme Merkezi’nin (Internal Displacement Monitoring Centre-IDMC) verilerine göre 2020 yılı sonunda Dünya genelinde şiddet olayları ve çatışmalar sebebiyle ülkeleri içinde yerinden edilen insan sayısı 48 milyonu aşmıştır (IDMC, 2022).

¹³ https://en.wikipedia.org/wiki/Refugees_of_the_Syrian_civil_war, (Erişim: 30.01.2023)

¹⁴ www.internal-displacement.org/countries/syria, (Erişim: 30.01.2023)

Suriye iç savaşı sonunda ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalan Suriyeli sayısı yaklaşık 6,7 milyondur. Şekil 5.1.'de görüldüğü üzere 2020 yılı sonunda dünyada en fazla ülke içinde yerinden edilmiş kişi Suriye'de bulunmaktadır.

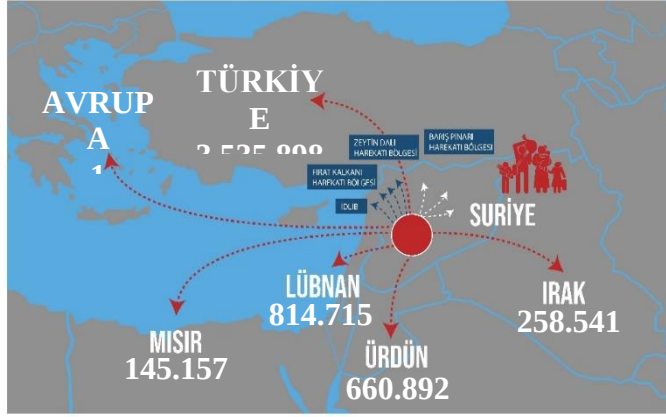

Şekil 5.1. 2020 Sonunda Çatışma ve Şiddet Nedeniyle Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin En Fazla Olduğu İlk 20 Ülke (Milyon)

Kaynak: IDMC, 2022

5.2.2. Suriye'den Komşu Ülkelere Göç

2022 Dünya Göç Raporuna göre Suriye'de yaşanan iç savaş sonunda 6,7 milyondan fazla Suriyeli başta komşu ülkeler olmak üzere ülkelerinin dışına göç etmişlerdir (IOM, 2022).

Suriyeli Sığınmacıların Toplam Nüfusa Oranları

Türkiye: %4
Lübnan: %12

Şekil 5.2. Suriye'den Göç Hareketlerinin Güzergâhı ve Dağılımı

Kaynak: GİB, Statista ve UNHCR verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 5.2’de görüldüğü üzere savaştan kaçan Suriyeliler yoğunluklu olarak komşu ülkelere sığınmış olup, Türkiye’yi 814.715 Suriyeli sığınmacıyla Lübnan ve 660.892 sığınmacıyla Ürdün takip etmektedir. Suriyeli sığınmacıların büyük çoğunluğunu 3 ülke misafir ederken (GİB, 2022a)¹⁵, Türkiye, Lübnan ve Ürdün’ü yaklaşık 258.541 Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan Irak izlemektedir (Statista, 2022).¹⁶ Suriye’ye komşu ülkelerde bulunan Suriyelilerin ülke nüfusuna oranına bakıldığında ise ilk sırada %12 ile Lübnan, ikinci sırada ise %6,49 ile Ürdün bulunmaktadır.

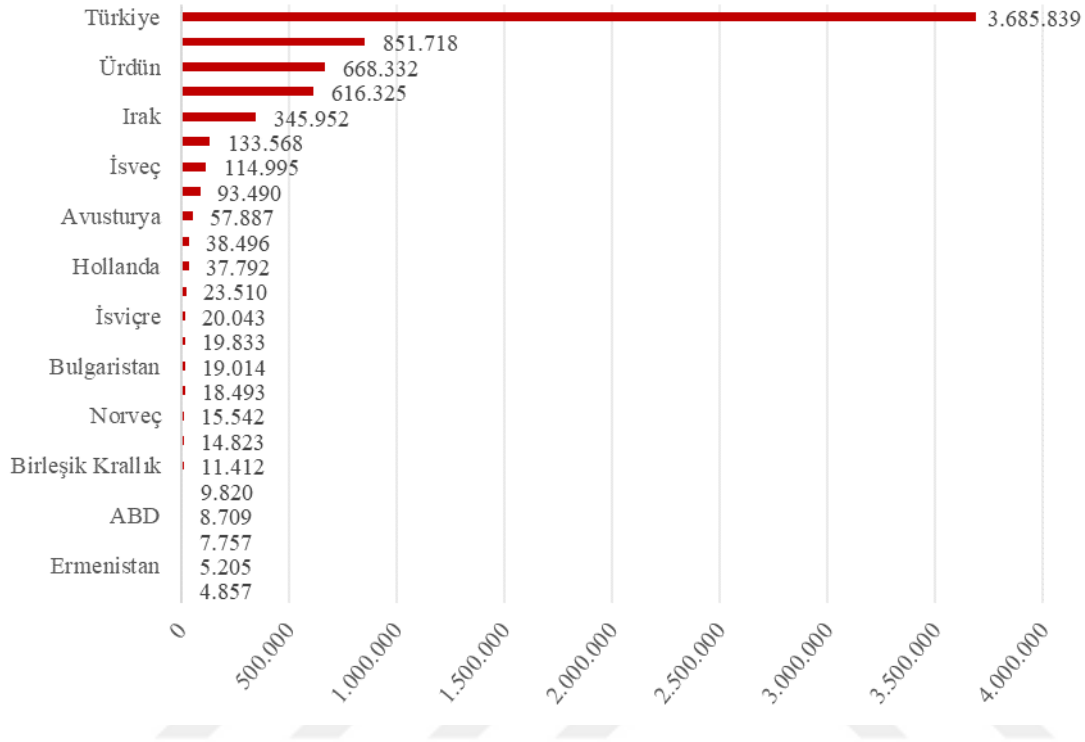
5.2.3. Avrupa’ya Göç

2022 Dünya Göç Raporuna göre kitlesel zorunlu göç durumunda sığınmacıların yüzde 73’ünden fazlası komşu ülkelere sığınmaktadır (IOM, 2022). Suriye krizinde de durum çok farklı olmamış ve ülkeleri dışına göç etmek

¹⁵ www.goc.gov.tr

¹⁶ <https://www.statista.com/statistics/742553/syrian-refugee-arrivals-us>

durumunda kalan Suriyelilerin büyük çoğunluğu komşu ülkeler tarafından kabul edilmişlerdir. Bununla birlikte az sayıda da olsa başta Avrupa ülkeleri olmak üzere farklı ülkelere sığınmış Suriyeliler de bulunmaktadır.

Şekil 5.3. 2020 İtibari ile Suriyelilere Ev Sahipliği Yapan Ülkeler (Kişi)

Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/742553/syrian-refugee-arrivals-us/>, Erişim: 22.11.2022

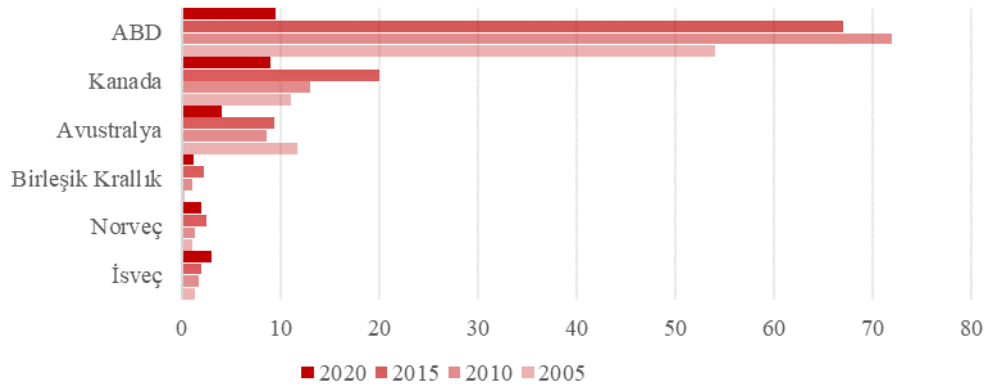
Avrupa İstatistik Kurumu (EUROSTAT) verilerine göre Suriye'ye komşu ülkeler dışında en fazla Suriyelinin göç ettiği ülke 605.616 sayısı ile Almanya olmuştur. Bu sayının ortaya çıkmasında en önemli etkenleri çalışmamızın ikinci bölümünde de bahsedildiği gibi dönemin Almanya Başbakanı Angela Merkel'in Suriyelileri kabul etme yönündeki cesur tutumu, çok düşük seyreden kaba doğum hızı ve gelişmiş sanayi nedeniyle genç nüfus ihtiyacı olarak sıralanabilir.

Almanya'yı 114 bin Suriyeli'ye ev sahipliği yapan İsveç ve yaklaşık 55 bin Suriyelinin yaşadığı Avusturya izlemektedir. EUROSTAT verilerine göre 75 binin üzerinde Suriyeli Yunanistan'a iltica başvurusunda bulunmakla birlikte bunların büyük çoğunluğunun gerek Yunanistan'ın göç politikası gerek ekonomik koşullar sebebiyle başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Buna ek olarak yaklaşık 40 bin Suriyeli Hollanda'dan 25 bin Suriyeli de Belçika'dan sığınma

talebinde bulunmuştur. 25 bin Suriyeli ise Fransa'ya yerleşmiştir (EUROSTAT, 2022)¹⁷. Rakamlara bakıldığında külfet paylaşımı konusunda AB'nin üzerine düşeni yapmadığı görülmektedir. Ayrıca, Suriye'deki kriz sonrasında göç eden kişiler çoğunlukla komşu ülkelere sığınsa da sığınmacıların büyük çoğunluğu AB ülkelerine gitmek istemektedir. AB resmi yollardan Suriyeli sığınmacılar kabul etmediği için kaçak yollarla ülkeye girmeye çalışmakta ve Suriyeli sığınmacılar göçmen kaçakçılarının kurbanı olmaktadır. (Aydın, 2022:14-15)

5.2.4. Amerika Birleşik Devletlerine Göç

Üçüncü ülkeye yerleştirme (Resettlement); göç yönetimi alanında özellikle ihtiyaç sahibi göçmenlerin farklı ülkeler tarafından kabulüne imkân sağlayan en önemli uygulamadır. Yerleştirme uygulamaları aynı zamanda göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelere külfet paylaşımı konusunda destek olunmasını da sağlamaktadır. Dünya genelinde en fazla yerleştirme kotası sağlayan ve göçmen kabul eden ülke ABD'dir.

Şekil 5.4. En Fazla Mülteci (yeniden) Yerleştiren Ülkeler (2005-2020)(Bin Kişi)

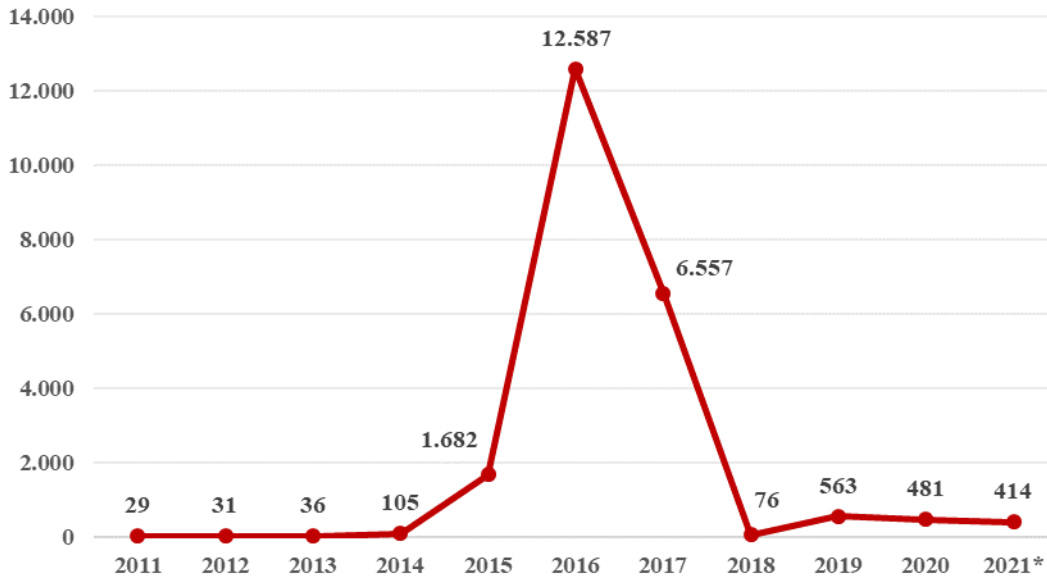
Kaynak: UNHCR, 2021a

Şekil 5.4'te görüldüğü üzere özellikle Donald Trump'ın başkanlığı döneminde yerleştirme kotaları çok azalmış olsa da başkanlık seçimi sonrasında yeni başkan Joe Biden yerleştirme kotalarının artırılacağını ve ABD'nin bu konudaki öncü rolünün devam edeceği sinyali vermiştir.¹⁸

¹⁷ <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> , Erişim 30.01.2023.

¹⁸ <https://www.voaturkce.com/a/bidenin-multeci-kotasini-artirma-vaadi-karsilik-bulacak-mi-5782322.html>, Erişim 30.01.2023.

Uluslararası Göç Örgütü verilerine göre 2010 yılında yaklaşık 72 bin, 2015 yılında ise 65 bin göçmeni yerleştirme kapsamında kabul etmiş olan ABD, 2020 yılında sadece 9.600 göçmeni kabul etmiştir (IOM, 2022). Bu rakamların içerisinde Suriyeliler olsa da Şekil 5.5'te görüleceği üzere çok az sayıda Suriyeli ABD tarafından kabul edilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı bir şekilde bahsedildiği üzere göçmenlerden en fazla faydalanan ülke olan ABD'nin Suriyeli sığınmacılar konusunda üzerine düşeni yapmadığını söylemek mümkündür. Rakamlar külfet paylaşımı konusunda ABD'nin de üzerine düşeni yapmadığını açık şekilde göstermektedir.

Şekil 5.5. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Suriyeli Mülteciler (Kişi)

Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/742553/syrian-refugee-arrivals-us/>, Erişim: 22.11.2022

5.3. Türkiye'ye Göç

5.3.1. İç Savaş Öncesi Türkiye – Suriye İlişkileri

Suriye'den ülkemize yapılan göç hareketlerinden önce Türkiye-Suriye ilişkilerinden ve tarihsel bağlardan kısaca bahsetmek anlamlı olacaktır. Dört yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı İmparatorluğu himayesinde yaşayan Suriye, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Fransız mandası olmuştur. Suriye, Fransa ile 1936 yılında imzaladığı antlaşma ile özerklik kazanmış ve 1946 yılında Fransa'nın Suriye topraklarını terk etmesi sonrası tam bağımsızlığına kavuşmuştur. Birbirlerinin en uzun kara sınırı komşusu olan iki ülkede ilişkiler çoğunlukla sorun odaklı olmuştur

ve sorunların temelini Hatay ili, su ve terör konuları oluşturmuştur. Suriye uluslararası kamuoyunda Hatay'ın Suriye toprağı olduğu ve GAP projesi nedeniyle Türkiye'nin su emperyalizmi yaptığı yönünde propagandalar yürütmüştür. Daha önemlisi Suriye, Güneydoğu Anadolu Projesini (GAP) engellemek için Türkiye'ye karşı olan terörist örgütlere destek vermiş ve 1984-1998 yılları arasında PKK terör örgütüne bilfiil yardım etmiştir. 1998 yılı sonunda iki ülke sıcak savaşın eşiğine gelmiştir. Arap ülkelerinin arabuluculuğu ile iki ülke arasında Adana mutabakatı imzalanması ve bu kapsamda PKK'ya verilen desteğin kesilmesi ve örgütün elebaşı Abdullah Öcalan'ın sınırdışı edilmesi ile ilişkiler yumuşamaya başlamıştır. 2000'li yılların başında Suriye ve Türkiye'deki hükümet değişimi ve ABD'nin Ortadoğu'daki emperyalist tutumu iki ülke arasındaki işbirliklerini arttırmıştır (Sarı, 2015: 15-18). 2011 Nisan ayına kadar olan dönemde gelişen ilişkiler neticesinde iki ülke vatandaşları sadece kimlik kartı ile sınırı geçebilecek konuma gelmişken, 2011 yılında başlayan iç savaş ortaya ağır bir insani durum çıkarmış ve Suriye'den Türkiye'ye dönük göç dalgası başlamıştır.

5.3.2. Türkiye'nin Suriyelilere Yönelik Politikası

5.3.2.1. Geri göndermeme ilkesi – açık kapı politikası

Suriye Arap Cumhuriyetinde başlayan iç savaş nedeniyle 29.04.2011 tarihinde 252 Suriyeli yabancının Türkiye'ye girişleriyle Suriye Arap Cumhuriyetinden Türkiye'ye yönelik kitlesel akın başlamıştır. Başlayan kitlesel akına yönelik olarak Türkiye **Geri Göndermeme İlkesini** benimsemiş, **Açık Kapı Politikası** uygulamış ve gelen kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklanmıştır. Bununla beraber Türkiye'nin göç tarihi açısından önemli bir kırılma noktasını oluşturan bu kitlesel akın, yapılan mevzuat düzenlemeleri ile Türk hukuk sistemi üzerinde de etkili olmuştur.

Suriye uyruklu yabancıların 29.04.2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı İlçesine doğru hareketlenmesi, Suriye'den Türkiye'ye yönelik bir toplu nüfus hareketinin başlangıcını oluşturmuştur. Bu nüfus hareketi sırasında gerekli tedbirler alınmaya başlanmış; 252 Suriye vatandaşı sınırdan içeri alınarak Hatay'daki bir spor salonunda geçici konaklamaya alınmış ve gıda ihtiyaçları sağlanmıştır.¹⁹

¹⁹ <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>, Erişim: 03.02.2023.

Giriş yapan Suriye uyruklu yabancıların öncelikle üst taraması yapılmış, ardından tercüman eşliğinde kimlikleri var ise kimlik bilgileriyle, yok ise sözlü beyanlarıyla kayıt altına alınmışlardır. 30 Nisanda ilçe merkezinde Kızılay çadırları kurulmuş ve Suriye uyruklu yabancılar 1 Mayıs tarihinde Kızılay çadırlarına nakledilmiştir. İlk çadır kent alanı olarak Yayladağı merkezdeki eski bir tekel binası belirlenmiş ve bu yerleşkeye çadırlar yerleştirilerek seyyar mutfak, banyo gibi düzenlemeler yapılmıştır. Akabinde, ilk nakiller buraya gerçekleştirilmiştir.²⁰ Daha sonrasında devam eden girişler sebebiyle Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından geçici barınma merkezleri kurulmuştur. Geçici barınma merkezi olarak 26 çadır ve betonarme yer kullanılmış ve 265 bine yakın Suriyeli misafir edilmiştir (AFAD, 2016: 48-49).

16.03.2018 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliğinde (GKY) Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş²¹ ve geçici barınma merkezlerinin yönetimi ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın geçici barınma merkezleri de dahil olmak üzere GKY kapsamındaki görevleri Göç İdaresi Başkanlığına devredilmiştir. Böylece Göç İdaresi Başkanlığı geçici koruma kapsamında sağlanan hizmetlerin koordinasyonu görevini üstlenmiştir. 24.09.2019'da 59524 sayılı yazı ile GKY'nin 24'üncü maddesine dayanılarak Antalya, Aydın, Bursa, Çanakkale, Düzce, Edirne, Hatay, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Muğla, Sakarya, Tekirdağ ve Yalova (toplam 15 il) yeni geçici koruma kayıtlarına kapatılmış ve bu illerdeki kayıtsız veya farklı ile kayıtlı yabancılar diğer illere yönlendirilmeleri düzenlenmiştir.²²

Geçici barınma merkezlerinin yönetiminin Göç İdaresi Başkanlığı tarafından devralınmasının ardından kalanların sayısının artması, kapasite ve yönetim problemi ve burada yaşayanların toplumdan izole bir hal almış olması sebepleriyle belirlenen merkezlerde yaşayan Suriyelilerin illerde ikametine izin verilmiş ve merkezlerin azaltılması yönünde karar alınmıştır. Bu kapsamda gönüllük esasına göre geçici barınma merkezlerinden ayrılan yabancılara İstanbul ve Antalya dışındaki seçecekleri ile gitme imkânı sağlanmış ve bu yabancıların tercih ettikleri ilde kayıt işlemleri gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada 31.08.2018 tarihinde Adıyaman Merkez,

²⁰ <http://www.madde14.org/images/e5/Tbmmsuriye.pdf>, Erişim: 03.02.2023.

²¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>, Erişim: 03.02.2023

²² <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-kanunu-ve-yonetmeliği>, Erişim: 03.02.2023

Gaziantep Karkamış, Nizip-1, İslahiye ve Mardin Midyat olmak üzere toplam 5 geçici barınma merkezi, ikinci aşamada 12.11.2018 tarihinde Şanlıurfa Akçakale Geçici Barınma Merkezi, üçüncü aşamada 21.06.2019 tarihinde Şanlıurfa Ceylanpınar ve Suruç geçici barınma merkezleri, dördüncü aşamada 31.07.2019 tarihinde Gaziantep Nizip-2, Kilis Öncüpınar, Malatya Beydağı, Şanlıurfa Harran geçici barınma merkezlerinin faaliyetlerine son verilmiştir. Faaliyet sonucunda 12 (on iki) geçici barınma merkezi kapatılmıştır. Hâlihazırda Adana (Sarıçam), Kilis (Elbeyli), Kahramanmaraş, Hatay (Altınözü, Yayladağı, Apaydın), Osmaniye (Cevdetiye) olmak üzere 7 geçici barınma merkezi faaliyetine devam etmektedir.²³

Türkiye'ye gelen Suriye uyruklu yabancılar hakkında çeşitli düzenleyici işlemler yapılmış ve kayıt işlemleri yapılmaya çalışılmıştır. İlk zamanlarda resmi açıklamalarda da “misafir” gibi hukuki olmayan geçicilik ifade eden tabirler kullanılmıştır. Bu husus eleştirilmiş, bu kişilere hukuki statü belirlemesi yapılmaksızın hak ve sorumluk tanımlaması yapılamayacağı belirtilmiştir (Özel, 2020:712). İlk olarak “Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” (Suriye Yönergesi) yürürlüğe girmiştir. Yönerge esasen GKY'nin düzenlediği birçok alanı düzenlemektedir. Suriye'den Türkiye'ye göç hareketi 2011 yılından itibaren artan sayılarla devam etmektedir. Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesini “coğrafi çekince” ile kabul ettiği için Suriye'den göç edenlere mülteci statüsü verilememesi ve sığınma alanında yasal mevzuat eksikliğinin bulunması sebebiyle 11/04/2013 tarihinde 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” yürürlüğe girerek Göç İdaresi Başkanlığı kurulmuş ve 91 inci maddesinde geçici korumayı tanımlamıştır. Bununla beraber Kanun geçici korumaya ilişkin esas düzenlemeyi çıkartılacak yönetmeliğe bırakmıştır. 22.10.2014 tarihinde “Geçici Koruma Yönetmeliği” yürürlüğe girmiş ve 1994 İltica Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır. Bu nedenle GKY, Suriye Arap Cumhuriyeti'nden ülkemize gelen yabancılar ile ilişkin temel düzenleme noktasına gelmiştir. Bu yönüyle oldukça etkili bir yönetmelik olduğunu belirtmek gerekmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan Yönetmelik son değişikliklerle beraber altmış üç maddeden ve üç geçici maddeden meydana

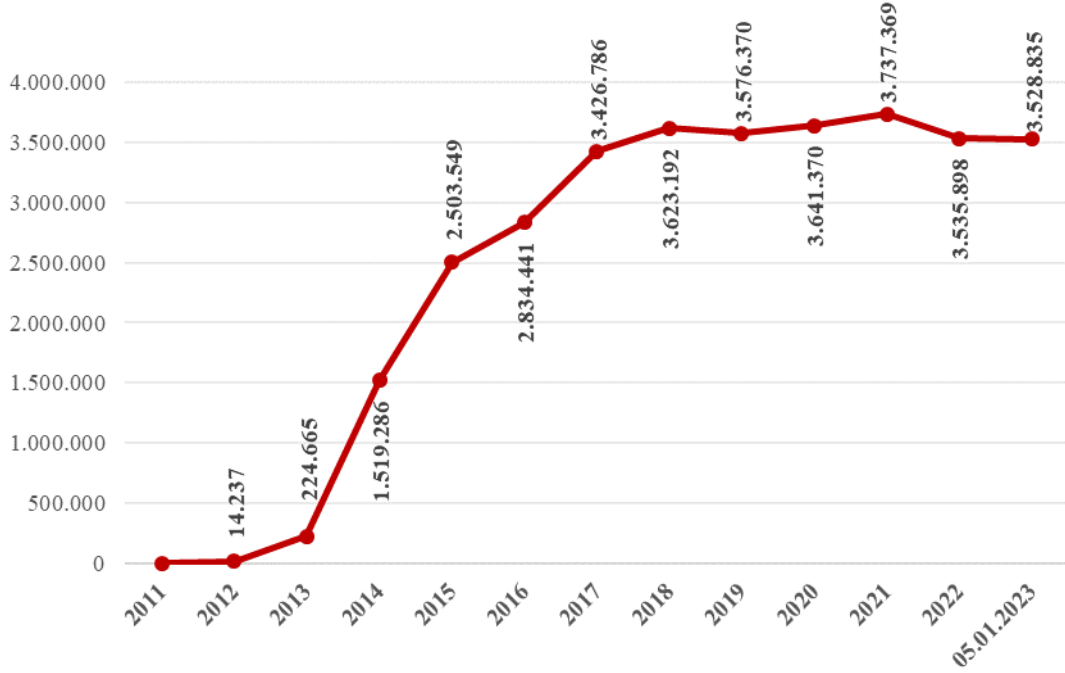
²³ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, Erişim: 03.02.2023

gelmektedir. Kitlemel akın durumunda geçici koruma kararının alınması, geri göndermemel ilkesi, yabancıların silahtan arındırılması, ülkeye kabulü, kayıt işlemleri, yabancıların hak ve hizmetlere erişimi, yabancıların yükümlölükleri, geçici korumanın bireysel olarak sonlandırılması ve iptali, geçici koruma kapsamına alınmayacak yabancılar, geçici barınma merkezlerinin kurulması, işletilmesi ve yönetilmesi, işbirliği, diğel kurumlara ait görev ve yetkiler ile geçici korumaya ilişkin iş ve işlemlere ilişkin birçok düzenleme Yönetmeliğinin kapsamı dâhilindedir.²⁴ 29.11.2017 tarihinde geçici koruma kapsamındaki yabancıların işlemleri hakkında “2017/10 sayılı Bakanlık Genelgesi” yürürlüğe girmiştir. Halen yürürlükte olan bu Genelge Geçici Koruma Yönetmeliğinden sonra geçici korumanın uygulanmasının esasını oluşturur niteliktedir. Altı bölümden oluşan 2017/10 sayılı Genelge ile kayıt, güncelleme, gönüllü geri dönüş, üçüncü ülkeye çıkış, yeniden geçici koruma kapsamına alma, aile birleşimi başta olmak üzere pek çok konu detaylı olarak ele alınmıştır. Bu Genelge ile geçici koruma kayıt işlemleri, İl Emniyet Müdürlüklerinden alınarak İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin görev ve sorumluluğuna dâhil edilmiştir. Genelge kapsamında Suriye uyruklu yabancıların geçici koruma kayıt işlemleri, İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yapılmaktadır. Kayıt işlemlerinde kimliğine ilişkin belge sunamayan yabancıların aksi ispat edilinceye kadar beyanı esas alınmaktadır. Kayıt işlemi aşamasında fotoğraf, parmak izi gibi biyometrik veriler de alınarak kurumsal veri tabanına aktarılmaktadır. Kayıt işlemleri tamamlananlara geçici koruma kimlik belgesi düzenlenmekte ve bu kimlik belgesi ile eğitim, sağlık, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler sağlanmaktadır. Bununla birlikte, Geçici Koruma Kimlik Belgesi söz konusu yabancıya Türkiye’de yasal olarak kalış hakkı sağlamaktadır. 6458 sayılı Kanunda düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer değildir. Türk vatandaşlığına başvuru ya da geçiş hakkı sağlamamakta, söz konusu yabancıya ait yabancı kimlik numarasını içermektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, md. 21-30).²⁵

²⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>, Erişim: 03.02.2023

²⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20146883&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5>, Erişim:30.01.2023

5.3.2.2. Kronolojik analiz/dağılım

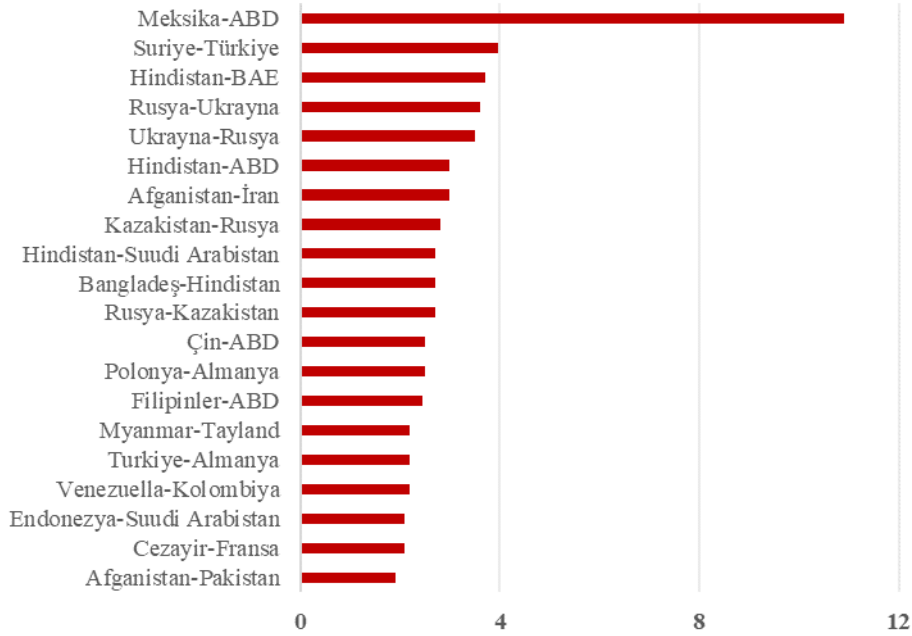
Şekil 5.6. Yıllara Göre Türkiye'deki Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler (Kişi)

Kaynak: GİB, 2023.

Şekil 5.6’da görüldüğü üzere 2011 Nisanında ilk kafilenin Türkiye’ye giriş yapmasının ardından geçen sürede göç hareketi devam etmiştir. 2014 - 15 yıllarında DEAŞ terör örgütünün ortaya çıkması ve Suriye topraklarının bir kısmını ele geçirmesi sonucunda göç hareketi hızlanmış ve Türkiye’ye göç eden Suriyeli sayısı 2014 sonunda 1,5 milyona ulaşmış, 2015 yılı sonunda ise bu sayı 2,5 milyon olmuştur. 2016 yılından bugüne Türkiye’ye göç eden Suriyeli sayısı düşmekle birlikte doğal nüfus artışı sonucunda Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin sayısı artmaya devam etmektedir. 2023 yılı itibariyle Türkiye’de bulunan Suriyeli sayısı 3,5 milyonun üzerine çıkmış bulunmaktadır (GİB, 2023). 2017 yılından sonra Suriyeli sayısının görece yatay bir seyir izlemesinde yürütülen operasyonlar, gönüllü geri dönüşler ve yasa dışı yollardan Avrupaya geçişlerin etkili olduğu düşünülmektedir.²⁶ Suriye iç savaşı sonrası Türkiye’ye gelen Suriyeliler 2019 yılı verilerine göre dünyadaki ikinci en önemli göç koridorunu oluşturmaktadır. Meksika ve Amerika

²⁶ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/icisleri-bakan-yardimcisi-tek-tek-acikladi-rakam-rakam-turkiyenin-siginmacilari-42058226>, Erişim: 03.02.2023

arasındaki göç ilişkisinin uzun yıllardan beri süregeldiği, düzenli ve ekonomik olarak talep edilen boyutu göz önünde bulundurulduğunda Suriye-Türkiye koridorunun tarihteki en önemli koridor olduğu da söylenebilir.

Şekil 5.7. 2019 Yılında Dünyadaki En Önemli 20 Göç Koridoru (Milyon Kişi)

Kaynak: IOM, 2020: 26.

5.3.2.3. Coğrafi analiz/dağılım

Suriyelilerin Türkiye’de hangi şehirlerde bulunduklarına bakmadan önce Suriye’de hangi kentlerde yaşadıkları hakkında bilgi vermek anlamlı olacaktır. Tablo 5.1.’de yer alan AFAD tarafından 2017 yılında yapılan saha araştırması sonuçlarına göre Suriye’nin Türkiye’ye sınırı olan bölgelerden gelenler çoğunluktadır. Bu veriler zorunlu göç durumunda coğrafi yakınlığın önemine dikkat çekerken, bu bölgelerin önemli bir kısmının Misak-ı Milli sınırları içinde kaldığı görülmektedir.

Suriye’de İken Yaşadıkları Şehirler	Kamp İçi			Kamp Dışı			Toplam		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Dera	0,70	0	0,50	0,70	0	0,60	0,70	0	0,60
Deyrizor	0,70	1,30	0,90	2,10	1,40	2,00	2,00	1,40	1,90
Halep	34,30	30,30	32,90	52,20	58,40	53,20	51,00	53,40	51,40
Hama	10,50	13,20	11,40	6,30	7,10	6,40	6,60	8,20	6,90
Hasiçi	0	0	0	3,20	2,80	3,10	3,00	2,30	2,80
Humus	3,50	5,30	4,10	9,90	9,30	9,80	9,40	8,60	9,30
İdlip	28,00	28,90	28,30	8,80	10,20	9,00	10,10	13,50	10,70
Kuneytire	0	0	0	0,10	0	0,10	0,10	0	0,10
Lazkiye	16,80	9,20	14,20	5,80	2,50	5,30	6,60	3,70	6,10
Rakka	2,10	1,30	1,80	5,20	1,40	4,60	5,00	1,40	4,40
Süveyde	0	0	0	0,20	0,30	0,20	0,10	0,20	0,20
Şam	3,50	10,50	5,90	5,10	6,50	5,30	5,00	7,20	5,40
Tartus	0	0	0	0,40	0	0,30	0,30	0	0,30
Toplam %	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Toplam Sayı	143	76	219	1.889	353	2.242	2.032	429	2.461

Tablo 5.1. Suriyelilerin Geldikleri Suriye Kentlerine Göre Dağılımları (%)

Kaynak: AFAD, 2017.

Türkiye’deki şehirlere dağılımı ise Tablo 5.2’de sunulmaktadır. Türkiye’nin 81 ilinin tamamında Geçici Koruma Altında Suriyeli bulunmakla birlikte Suriye’ye sınır illerinde ve büyük şehirlerde yoğunlaşma olduğu görülmektedir.

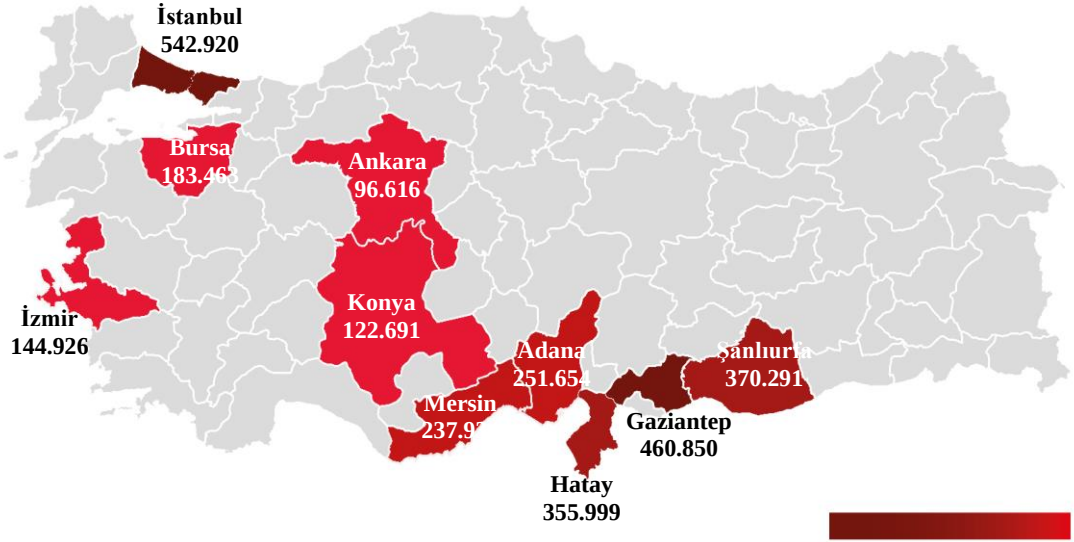
	İller	Kayıtlı Suriyeliler	İl Nüfusu	Toplam İl Nüfusu İçindeki Paylar
TOPLAM		3.528.835	84.680.273	4%
1	Adana	251.654	2.263.373	10%
2	Adıyaman	22.257	632.148	3,40%
3	Afyonkarahisar	11.092	744.179	1,46%
4	Ağrı	1.125	524.644	0,21%
5	Aksaray	3.854	429.069	0,89%
6	Amasya	1.233	335.331	0,36%
7	Ankara	96.616	5.747.325	1,65%
8	Antalya	4.516	2.619.832	0,17%
9	Ardahan	112	94.932	0,11%
10	Artvin	67	169.543	0,03%
11	Aydın	8.232	1.134.031	0,72%
12	Balıkesir	4.412	1.250.610	0,35%
13	Bartın	446	201.711	0,22%
14	Batman	12.216	626.319	1,91%
15	Bayburt	132	85.042	0,15%
16	Bilecik	622	228.334	0,27%

17	Bingöl	1.189	283.112	0,41%
18	Bitlis	1.058	352.277	0,29%
19	Bolu	4.045	320.014	1,24%
20	Burdur	8.673	273.716	3,07%
21	Bursa	183.463	3.147.818	5,50%
22	Çanakkale	4.232	557.276	0,75%
23	Çankırı	699	196.515	0,35%
24	Çorum	3.087	526.282	0,58%
25	Denizli	13.298	1.051.056	1,24%
26	Diyarbakır	21.695	1.791.373	1,19%
27	Düzce	1.469	400.976	0,36%
28	Edirne	617	412.115	0,14%
29	Elazığ	12.221	588.088	2,03%
30	Erzincan	145	237.351	0,06%
31	Erzurum	988	756.893	0,13%
32	Eskişehir	6.642	898.369	0,73%
33	Gaziantep	460.850	2.130.432	17,78%
34	Giresun	361	450.154	0,08%
35	Gümüşhane	144	150.119	0,09%
36	Hakkâri	393	278.218	0,14%
37	Hatay	355.999	1.670.712	17,56%
38	Iğdır	70	203.159	0,03%
39	Isparta	7.067	445.678	1,56%
40	İstanbul	542.920	15.840.900	3,31%
41	İzmir	144.926	4.425.789	3,17%
42	Kahramanmaraş	96.494	1.171.298	7,61%
43	Karabük	1.495	249.287	0,59%
44	Karaman	834	258.838	0,32%
45	Kars	160	281.077	0,05%
46	Kastamonu	1.883	375.592	0,49%
47	Kayseri	80.534	1.434.357	5,31%
48	Kırıkkale	1.688	275.968	0,60%
49	Kırklareli	763	366.363	0,20%
50	Kırşehir	1.868	242.944	0,76%
51	Kilis	87.672	145.826	37,54%
52	Kocaeli	52.112	2.033.441	2,49%
53	Konya	122.691	2.277.017	5,11%
54	Kütahya	1.597	578.640	0,27%
55	Malatya	31.406	808.692	3,73%
56	Manisa	12.603	1.456.626	0,85%
57	Mardin	86.567	862.757	9,11%
58	Mersin	237.934	1.891.145	11,17%
59	Muğla	10.236	1.021.141	0,99%
60	Muş	1.572	405.228	0,38%
61	Nevşehir	12.701	308.003	3,96%
62	Niğde	6.519	363.725	1,76%

63	Ordu	1.059	760.872	0,13%
64	Osmaniye	38.618	553.012	6,52%
65	Rize	1.271	345.662	0,36%
66	Sakarya	14.961	1.060.876	1,39%
67	Samsun	9.196	1.371.274	0,66%
68	Siirt	4.077	331.980	1,21%
69	Sinop	199	218.408	0,09%
70	Sivas	3.315	636.121	0,51%
71	Şanlıurfa	370.291	2.143.020	14,73%
72	Şırnak	11.545	546.589	2,06%
73	Tekirdağ	11.682	1.113.400	1,03%
74	Tokat	1.161	602.567	0,19%
75	Trabzon	3.390	816.684	0,41%
76	Tunceli	38	83.645	0,04%
77	Uşak	2.828	373.183	0,75%
78	Van	1.681	1.141.015	0,14%
79	Yalova	3.560	291.001	1,20%
80	Yozgat	5.158	418.500	1,21%
81	Zonguldak	639	589.684	0,10%

Tablo 5.2. Türkiye'de Bulunan Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı (Kişi)

Kaynak: GİB, 2023.

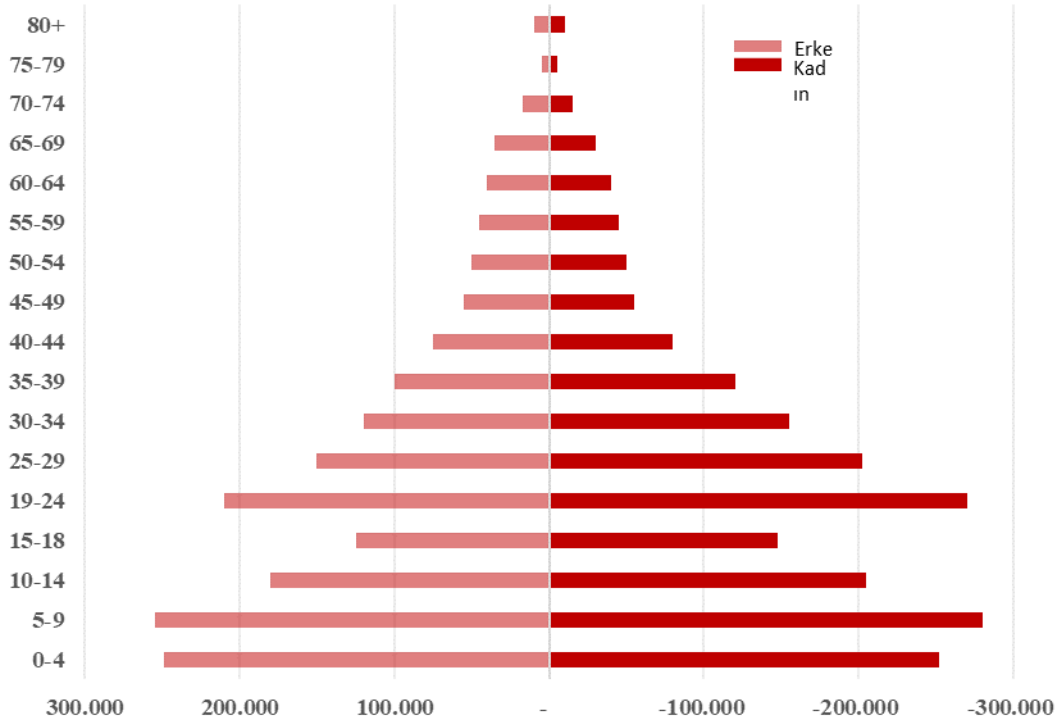

Şekil 5.8. Türkiye'deki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı (İlk 10 İl)

Kaynak: GİB, 2023.

5.3.2.4. Demografik Analiz/Dağılım

Şekil 5.9’da görüldüğü üzere Türkiye’de bulunan Suriyeliler genç bir nüfusa sahip olduğu ve yaklaşık %50’sinin 0-18 yaş arasında yer aldığı görülmektedir.

Şekil 5.9. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların 2022 Yılı Nüfus Piramidi

Kaynak: GİB, 2022a.

5.3.2.5. Geçici koruma altındaki Suriyelilere tanınan eğitim imkânları

Geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler yabancı kimlik belgesiyle birlikte eğitim hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliğinin 28. maddesinde²⁷, geçici koruma kapsamındaki yabancıların eğitim faaliyetlerinin Milli Eğitim Bakanlığı'nın kontrol ve sorumluluğunda olduğu belirtilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 21 sayılı Genelgesi ve 2015-2019 Stratejik Planı öncesinde geçici eğitim merkezlerinde eğitim faaliyetleri yürütülmüştür.

2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi kitlesel akın halinde Türkiye'ye gelen Suriye uyruklu eğitim çağında olan tüm

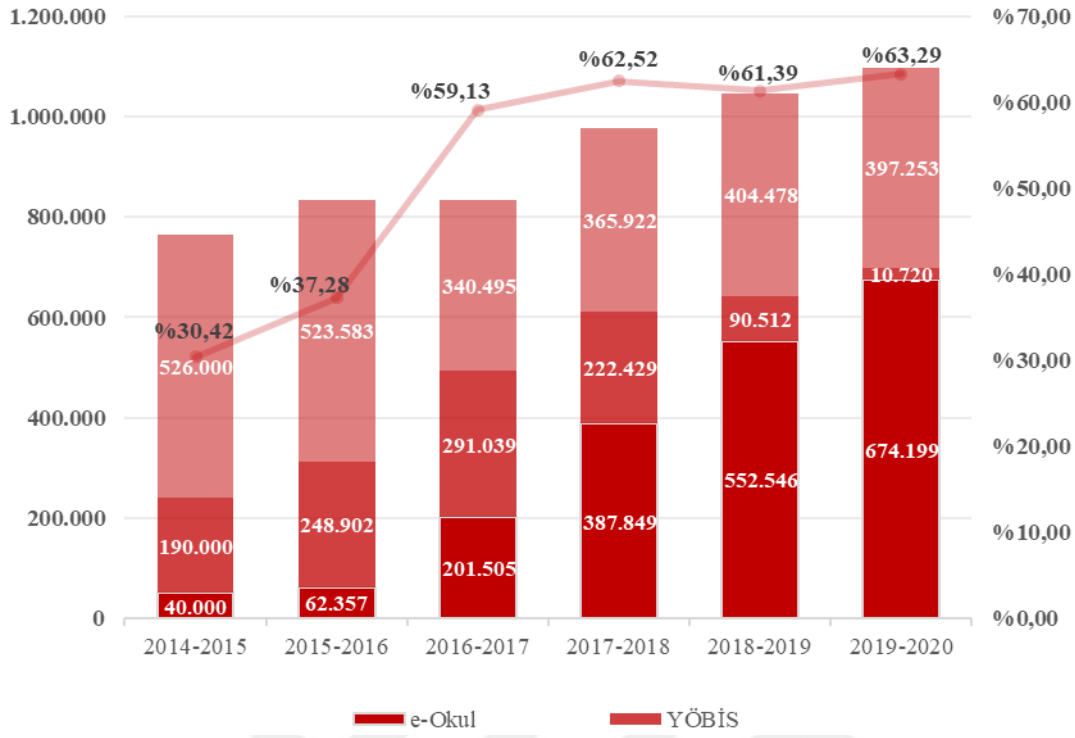
²⁷ <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf>, Erişim: 03.02.2023.

çocukların eğitim-öğretim hizmetlerine kolay erişim sağlayabilmeleri geçici eğitim merkezlerinin yanı sıra Türk okullarında Türk vatandaşı öğrencilerle okumaları amacıyla yayımlanmıştır. Anayasanın 42. maddesinde belirtilen eğitim-öğretim hakkının kimse için engellenemeyeceği hükmüne paralel bir düzenlemeyle genelge bakanlık ve il komisyonlarının kurulacağını, bu komisyonların okula kaydı teşvik ve şartları sağlayan yabancı çocukların kayıtlarıyla ilgili azami özenin gösterileceğini ifade etmiş, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, yaygın eğitim, özel eğitim kurumları yönetmeliklerine atıf yaparak Türk Vatandaşlarına uygulanan usulün yabancı çocuklar için de geçerli olacağını belirtmiştir. Mezkûr genelgede kitlesel akından etkilenen il/ilçelerde MEB’e bağlı faaliyet gösteren valilik oluru ile kurulan geçici eğitim merkezlerinin ülkelerinde eğitimlerini yarım bırakmak zorunda olan yabancı öğrencilerin eğitimlerine devam edebilmeleri, ülkelerine döndüklerinde veya MEB’e bağlı herhangi bir eğitim kurumuna geçmek istedikleri takdirde sene kaybını önleyecek eğitim hizmetlerinin alındığı, Türkçe derslerinin, imkânlar ölçüsünde yaygın eğitim ve kurs dışı faaliyetlerin amaçlandığı belirtilmiştir. Ayrıca genelgede kayıt kabuller için talep edilecek belgeler, veri girişleri ilgili tüm hususlar düzenlenmiştir.²⁸ Belirtilen ana genelgenin yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığının 07/09/2016 tarih ve 9636289 sayılı “Suriyeli Çocukların e-Okul Otomasyon Sistemine Kayıtları” konulu Bakan Onayı kapsamında kayıt işlemlerinin kolaylaştırılması devlet okullarına Aday Kayıt/Kesin Kayıt, Denklik Belgesi ile Ara Sınıfa Kayıt ve Nakil İşlemlerinin “adres kayıt bölgesi kontrolü yapılmaksızın”, yapılabilmesi ile ilgili teknik alt yapı güncellemeleri yapılmıştır.²⁹

Yükseköğretime kayıt olmak isteyen Suriye uyruklu yabancıların kayıt koşulları Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından belirlenmekte olup şartları taşıyan yabancı uyruklu öğrencilerin üniversite kabul şartlarına göre Yabancı Öğrenci Sınavına (YÖS) girmesi gerekmektedir (Aktaş, 2022: 51).

²⁸ <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1715.pdf>, Erişim: 30.01.2023.

²⁹ https://kilis.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/06102417_99__YLE_BAYLAYAN_KYMLYK_NUMARALARI_BULUNAN_YABANCI_UYRUKLU.pdf, Erişim: 30.01.2023.

Şekil 5.10. Yıllara Göre Türkiye'de Eğitime Erişimi Sağlanan ve Sağlanamayan Suriyeli Öğrenci Sayısı ve Oranları

Kaynak: MEB, 2020.

Şekil 5.10'da görüldüğü üzere; Suriyelilerin okullaşma oranında yıllara göre artış yaşanmıştır. Okul dışı olarak adlandırılan öğrenci sayısı zamanla azalmış ve buna bağlı olarak e-okula kayıtlı öğrenci sayısı sürekli artmıştır. Okullaşma oranının artışında hukuksal statülerin belirlenmesi, yönetimlerin eğitime katılım için yaptığı çalışmalar ve toplumsal bilgilendirmelerin etkili olduğu ifade edilebilir (Aksoy, 2020: 39-40).

5.3.2.6. Geçici koruma altındaki Suriyelilere tanınan ekonomik imkânlar

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 29. maddesine istinaden hazırlanan 15.01.2016 tarihli Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik 29594 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir³⁰. Yönetmelik ile geçici koruma kapsamındaki yabancıların kayıt tarihinden itibaren 6 ay sonra çalışma izni alabileceği düzenlenmiş ve ayrıca tarım ve hayvancılık işlerinde çalışacak yabancılar çalışma izni muafiyeti kapsamında değerlendirilmiştir.

³⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20168375.pdf>, Erişim: 30.01.2023.

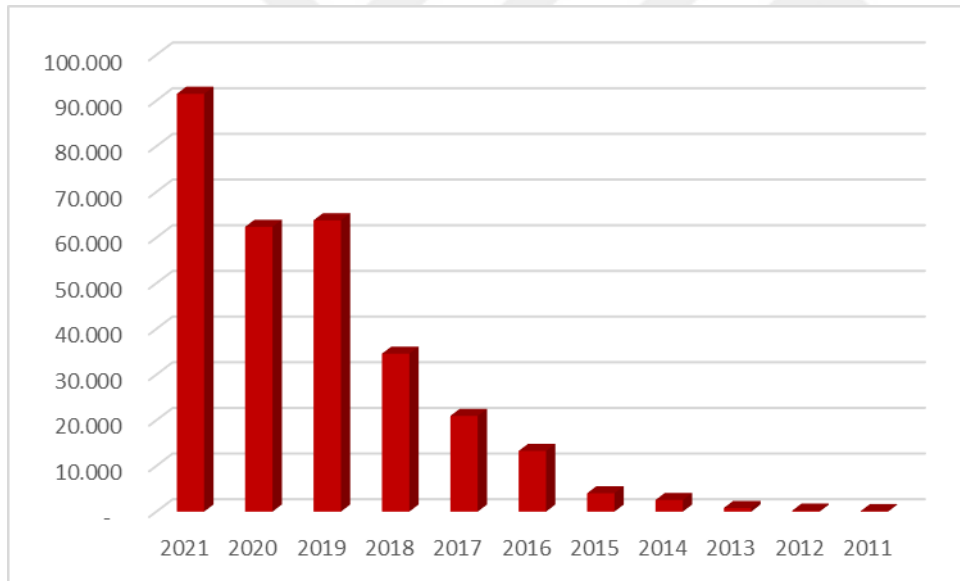
Geçici koruma kapsamındaki yabancı sayısının iş yerinin toplam sayısının %10'unu geçemeyeceği Yönetmeliğin dikkat çeken başka bir düzenlemesi olmuştur. Bu Yönetmeliğe ilişkin iş ve işlemler Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin "İş Piyasasına Erişim Hizmetleri" başlıklı 29. maddesinde; "Geçici Koruma Kimlik Belgesine sahip olanların Bakanlar Kurulunca belirlenecek sektörlerde, iş kollarında ve coğrafi alanlarda (il, ilçe ve köylerde) çalışma izni almak için Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurabileceği" ve "Geçici korunanların çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar, İçişleri Bakanlığının görüşü de alınarak Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının teklifi üzerine Cumhurbaşkanınca belirleneceği" hükümleri yer almaktadır. Bu çerçevede; geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışmalarına ilişkin düzenleme İçişleri Bakanlığı'nın da görüşü alınarak Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının sorumluluğunda yürütülmüş ve hazırlanan çalışma 2016/8375 sayılı Bakanlar Kurulu Yönetmeliği olarak 15/01/2016 tarihli ve 29594 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda Türkiye'de geçici koruma sağlanan yabancılar çalışma izni olmaksızın Türkiye'de çalışamaz veya çalıştırılmaz. Çalışma izni olmaksızın çalışan geçici koruma kapsamındaki kişiler ile bunları çalıştıranlar hakkında 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un ilgili hükümleri uygulanmaktadır³¹. Çalışma izni başvuruları, geçici koruma sağlanan yabancıları çalıştıracak işveren tarafından e-Devlet üzerinden yapılmaktadır. Bağımsız çalışma iznine başvurma hakkı olan geçici koruma sağlanan yabancılar kendi adına başvuru yapabilecektir. Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni muafiyeti kapsamındadır. Çalışma izni muafiyeti başvuruları, geçici koruma sağlanan il valiliğine yapılmaktadır. Bu başvurular, ilgili valilik tarafından Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)'na bildirilmektedir. Kanunlarda yalnızca Türk vatandaşları tarafından icrasına izin verilen iş ve meslekler için yapılan başvurular değerlendirme yapılmaksızın ÇSGB tarafından işlemde kaldırılmaktadır. Başvurusu olumlu değerlendirilen yabancılar ÇSGB tarafından çalışma izni verilmekte ve bu durum işverene bildirilmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında geçici

31

<https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4817&mevzuatTur=Kanun&mevzuatTertip=5>, Erişim 30.01.2023.

koruması sonlandırılan veya iptal edilen yabancıların almış olduğu çalışma izinleri iptal edilmektedir.³²

GKAS, kayıtlı oldukları ilde çalışma iznine ya da muafiyetine sahiptirler. Farklı bir ilde çalışmak isteyenler, il göç idaresi müdürlüğüne başvurmak suretiyle kayıtlı bulundukları şehri değiştirmek zorundadırlar. Çalışma iznine sahip Suriyelilerin ikamet ettikleri şehir dışındaki bütün seyahatler için bağlı bulundukları İl Göç İdaresi Müdürlüğünden yol izin belgesi almaları gerekir. Ayrıca geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli işçiler, aynı şirkete bağlı başka bir şubede çalışmak için yeni bir çalışma izni almak zorundadırlar. Geçici koruma sağlanan işçilere verilen çalışma izinleri bir yıl için geçerlidir. Çalışma izninin süresi dolmadan ya da süre bittikten sonra 60 gün içerisinde bir yıllık süreyle söz konusu izinler uzatılabilir. Bu kişilerin aynı anda birden fazla işte çalışmaları mümkün değildir (Aslantürk ve Tunç, 2018: 161-162).

Şekil 5.11. Yıllara Göre Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler İçin Verilen Süreli Çalışma İzinleri Sayısı (Kişi)

Kaynak: <https://www.csgeb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/>, Erişim: 20.02.2023.

Şekil 5.11’de görüldüğü gibi yıllara göre GKAS’e verilen süreli çalışma izinleri sürekli artmış ve 2021 yılında 91.500 kişiye ulaşmıştır. Bu açıdan

³² <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20168375.pdf>, Erişim: 30.01.2023.

değerlendirildiğinde yıllar itibari ile GKAS'ın bir taraftan kendi geçim kaynaklarını sağlayarak diğer taraftan da Türkiye ekonomisine katma değer yaratabilme imkânına ulaşabildiği söylenebilir.

Bunun yanısıra geçici koruma altında olanlar kendi iş yerlerini Türk vatandaşları gibi resmi kurumlara kaydettirebilirler. Kendi adına ve hesabına çalışmak isteyenler;

•Vergi numarası alındıktan sonra vergi levhasının çıkarılmış,

•Sermaye şirketi ortakları için ticaret sicil gazetesinin çıkarılmış,

•Gerçek kişi tacirler ile esnaf ve sanatkârlar için ilgili oda sicil kayıt belgesi gibi iş yerinin faaliyetini gösterir belgelerin olması koşulu ile ilgili belgelerin tamamlanmasını takiben kendi iş yerinde çalışacak kişi çalışma izni başvurusunu gerçekleştirebilir.³³ Bankacılık işlemleri geçici koruma kimlik belgesinin ibrazı, ikamet adresini gösteren bir belge ve varsa vergi numarası ile hesabın açılmasıyla yürütülmektedir.³⁴

Sektörler	İstanbul	Gaziantep	Hatay	Mersin	Şanlıurfa	Bursa	Adana	Kilis	İzmir	Ankara	Konya	Toplam
Balıkçılık	10											10
Toplumsal, Kişisel ve Sosyal Hizmet	399	20	24	132					8	21		604
Eğitim Hizmetleri	287	46	28	11	21		17			11		421
Elektrik, Gaz ve Su	128	50	24	5				16		16	3	242
Evlerde Yapılan Hizmetler	3				144		61					208
Gayrimenkul ve Kiralama	3.946	336	127	276	214	60	105	57	57	75	15	5.268
İmalat Sanayi	1.642	559	210	234	269	180	44	99	66	21	27	3.351
İnşaat	2.443	183	230	121		181		42	41	48	28	3.317
Madencilik	37	9	4	2			6					58
Mali Aracı Kuruluşlar	21	2			14		6	5				48
Oteller ve Lokantalar	612	43	32	118	7	60		5	8		3	888
Sağlık ve Sosyal Hizmetler	253	21	12	4	21		6		8	11		336
Tarım	81	39	55	9	973		650	5	16	5	6	1.839
Toptan ve Perakende Ticaret	9.643	2.534	2.820	1.359	90	845	17	614	222	154	187	18.485
Ulaştırma, Haberleşme, Depolama	2.075	141	265	116				15	33	16	24	2.685
Mesleki ve Teknik Faaliyetler				45								45
İdari ve Destek Hizmetleri				119								119
Toplam	21.580	3.983	3.831	2.551	1.753	1.326	912	858	459	378	293	37.924

Şekil 5.12. 2020 Yılı İtibari ile Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler'in Yoğun Olarak Yaşadığı İllerde Kurmuş Oldukları Şirketlerin Sayısı

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi, İlgili Şehirlerin Ticaret ve Sanayi Odaları verilerinden yazar tarafından derlenmiştir.

³³ <https://www.csgeb.gov.tr/uigm/yabancilar/gecici-koruma-saglanan-yabancilar/>, Erişim: 30.01.2023.

³⁴ <https://data.unhcr.org/en/documents/download/59167>, Erişim: 30.01.2023.

GKAS'ın çeşitli sektörlerde kurmuş oldukları şirketlerin dağılımı Tablo 5.3'te sunulmaktadır. Görüldüğü üzere İstanbul başta olmak üzere 2020 yılı kayıtlarına göre toplamda 37.924 şirket faaliyet göstermektedir. Bu şirketlerin dağıldığı sektörlerle bakıldığında ise ilk sırada toptan ve perakende ticaret yer alırken gayrimenkul ve kiralama, imalat ve inşaat sektörlerinde de önemli bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir.

5.3.2.7. Geçici koruma altındaki Suriyelilere uygulanan kısıtlamalar

GKAS'e sağlanan hakların yanı sıra uymak zorunda olduğu yükümlülüklerle ilgili olarak 2017/10 sayılı Geçici Koruma Genelgesinin, Yükümlülükler³⁵ kısmında seyahat hürriyetlerinin birtakım kısıtlamalara tabi olduğu, kimlik verilen yabancıların uygun görülen ilde ikametine ve belirli periyodlarla imza veya parmak izi ile bildirim yükümlülüğünü yerine getirmekle yükümlü olduğunu düzenlemiştir. İkametine izin verilen ilin dışına çıkmak isteyen yabancıların izin alması zorunlu olmakla birlikte farklı bir ilde gitmek isteyen yabancı mevcut durumuna ve il göç idaresi müdürlüğünün değerlendirmesine bağlı olarak en fazla 90 günlük yol izin belgesini e-devlet üzerinden veya il göç idaresi müdürlüklerinden alabilmektedir. Belirlenen süre içerisinde ikamet iline dönmeyen yabancıya mazeret belirtmesi koşuluyla bulunduğu il tarafından en fazla 15 günlük ek izin verilmektedir. İkamet iline dönmeyen yabancıların bildirimde bulunup bulunmadığı kontrol edilmekte tespiti hiçbir şekilde yapılmayan geçici koruma sahibi hakkında GöçNet üzerinden iptal işlemi gerçekleştirilmektedir (Çanga, 2019: 62-63). Geçici Koruma Yönetmeliğinin 44 üncü maddesinde geçici koruma kapsamındaki yabancıların, geçici veya daimi olarak üçüncü ülkeye çıkışlarının Başkanlığın iznine tabi olduğu belirtilerek üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri ile ilgili hususlar uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve ülkelerle işbirliği kapsamında yürütülmektedir.³⁶

Bunlara ek olarak 28 Temmuz 2016'da Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı "Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü" kurulmuş ve "Turkuaz Kart" uygulaması hayata sokulmuştur. Turkuaz Kart uygulamasına yasal çalışma

³⁵ <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf>, Erişim: 30.01.2023.

³⁶ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>, Erişim: 30.01.2023.

iznine en az 8 sene kanuni çalışma iznine sahip olanlar başvurabilmektedir. Geçici koruma sahibi Suriyeliler Turkuaz Kart uygulamasından faydalanamamaktadır.³⁷

“Geçici Koruma Kimlik Belgesi” uzun dönem ikamet iznine ve Türk vatandaşlığına geçiş hakkı tanımamaktadır. Ayrıca, “geçici korunan” yabancılar belirli sektörlerde, iş kollarında ve coğrafyalarda çalışma izni alarak çalışabilmektedir. Fakat bu çalışma izni, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nda düzenlenen ikamet izni yerine geçmemektedir.³⁸

Bilindiği üzere Türkiye’de bazı meslekler kendi özel kanunlarında yer alan düzenlemeler nedeniyle yalnızca Türk vatandaşı olanlar tarafında icra edilebilmektedir. Bu mesleklerde çalışmak için yapılan başvurularda bu yüzden reddedilmektedir. Yabancıların çalışmalarının yasak olduğu meslekler şu şekildedir;

- Dış tabipliği, dişçilik, hastabakıcılık. (1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun)
- Eczacılık (6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun)
- Veterinerlik (6343 sayılı Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına Dair Kanun)
- Özel hastanelerde sorumlu müdürlük (2219 sayılı Hususî Hastaneler Kanunu)
- Avukatlık (1136 sayılı Avukatlık Kanunu)
- Noterlik (1512 sayılı Noterlik Kanunu)
- Özel güvenlik görevlisi (5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun)
- Kara suları dâhilinde balık, istiridye, midye, sünger, inci, mercan ihracı, dalgıçlık, arayıcılık, kılavuzluk, kaptanlık, çarkçılık, kâtiplik, tayfalık vb. (815 sayılı Kabotaj Kanunu)
- Gümrük müşavirliği (4458 sayılı Gümrük Kanunu)
- Turist rehberliği (6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanunu)

³⁷ <https://www.csgeb.gov.tr/uigm/yabancilar/turkuaz-kart-sahipleri/>, Erişim: 30.01.2023.

³⁸ <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf>, Erişim: 30.01.2023.

5.3.2.8. Göçü kaynağında önleme - gönüllü geri dönüş

Diplomatik yollardan Türkiye Suriye'deki krize çözüm bulabilmek amacıyla yoğun girişimlerde bulunmuş, özellikle Suriye'nin Kuzeyinde Güvenli Bölge oluşturulması için uluslararası toplumun desteğini istemiştir. Ancak sonuç alınamaması üzerine, sınır güvenliğinin sağlanması ve bölgenin terörden temizlenmesinin yanında Türkiye'ye dönük kitlesel göçü engellemek, gönüllü geri dönüşü teşvik edebilmek için Kuzey Suriye'ye operasyonlar düzenlemiştir. Operasyonlardan sonra da uluslararası çabalar sürdürülmüş, bu yönde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 2019 tarihinde BM Genel Kurulunda uluslararası topluma çağrıda da bulunmuştur, ancak netice değişmemiştir.

2022 yılı itibariyle Suriye içerisinde yerinden edilmiş nüfus başka ülkelere göç eden Suriyelilerin sayısına yakındır. Bu noktada Suriye'nin tamamını bir bütün olarak kabul etmek yerine bölgeler üzerinden ele alınması gerektiğine vurgu yapmak anlamlı olacaktır. Bugün Suriye'de rejim tüm bölgelerin kontrolünü sağlayamamaktadır ve kimi bölgeler terör örgütleri tarafından ele geçirilmişken kimi bölgeler Türkiye'nin yaptığı operasyonlarla güvenli hale getirilmiştir.

Suriye içerisinde yerinden edilen kişilerin önemli bir kısmı Şekil 5.12'de görüldüğü üzere Türkiye tarafından gerçekleştirilen Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtları sonucunda güvenliği sağlanan bölgelere ve yine Türkiye tarafından, bölge dışından müdahalelerin engellendiği ve insani yardım faaliyetleri yürütülen İdlib ve çevresine göç etmiştir.

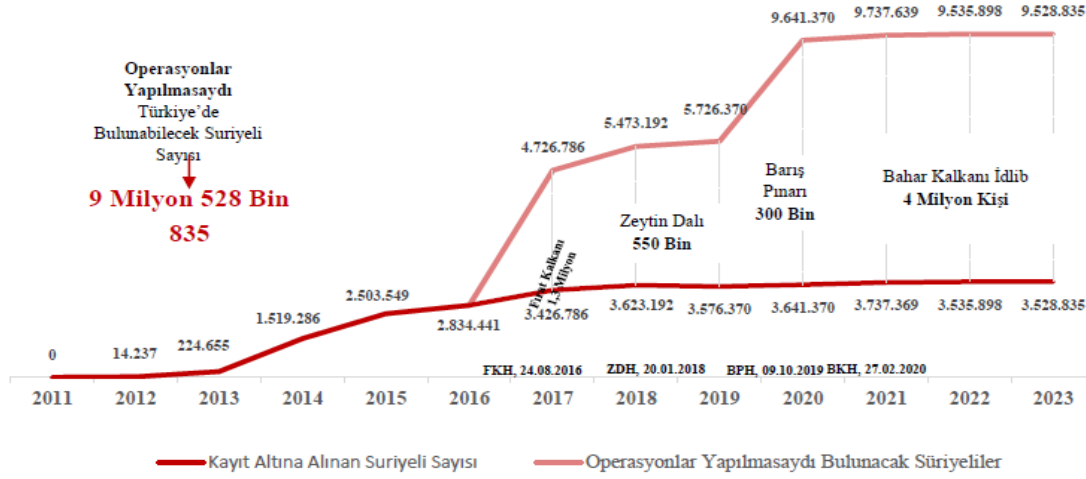
- **İdlib: 4 Milyon Kişi**
 - **Fırat Kalkanı Harekâtı Bölgesi: 1,3 Milyon Kişi**
 - **Zeytin Dalı Harekâtı Bölgesi: 550 Bin Kişi**
 - **Barış Pınarı Harekâtı Bölgesi: 300 Bin Kişi**
- TOPLAM: 6.150.000 Kişi**

Şekil 5.13. Sınır Ötesi Harekâtlarla Yerinde Kalması Sağlanan Suriyelilerin Sayısı

Kaynak: GİB ve UNHCR verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Suriye içinde yerinden edilmiş kişilerin sayısının artmasının birkaç önemli boyutu bulunmaktadır. Güvenli bölgelerin Türkiye tarafından güvenli hale getirilen ve Suriye Rejiminin kontrolü dışındaki alanlar olduğu göz önünde bulundurulduğunda bahse konu hareketlilik bir nevi dış göç olarak varsayılabilir. Bahse konu bu kişiler fiziken kendi ülke toprakları içerisinde sığınmacı, mülteci statüsündedir. İkinci olarak bu durum Suriye’de çözüme ulaşamadığının göstergesidir. Üçüncü olarak ülke içinde yerinden edilmiş insanların olması potansiyel olarak başka ülkelere göç etmek isteyen ama gidemeyen insanlar anlamına gelmektedir. Bu bakış açısıyla şekil 5.13. aracılığı ile ülkemizdeki potansiyel Suriyeli göçmen sayısını hesaplamak ve diğer ülkeler açısından da güvenli bölge oluşturmanın önemini vurgulamak mümkündür. Bu çerçevede 2016-2017 yılları arasında Fırat Kalkanı Harekâtı kapsamında 1,3 milyon kişi, 2017-2019 yılları arasında Zeytin Dalı Harekâtı ile 550 bin kişi, 2019-2020 yılları arasında Barış Pınarı Harekâtı ile 300 bin kişi ve 2020 yılı itibariyle başlatılan Bahar Kalkanı Harekâtı ile

4 milyon kişinin Suriye içinde kalması sağlanmıştır.³⁹ Bahse konu operasyonların Suriye'nin Türkiye sınırında bulunan bölgelerinde gerçekleştirilmesi ve kişilerin potansiyel göçmen olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu kişilerin ilk rotasının Türkiye olması anlamlıdır. Bu bağlamda operasyonlar gerçekleştirilmeseydi Türkiye'de bulunan Suriyeli sayısının 9.528.835'e ulaşabilirdi.

Şekil 5.14. Türkiye'nin Suriye'deki İstikrarsızlık ve Zorunlu Göç Dalgası Karşısında Almış Olduğu Önlemlerin Etkisi

Kaynak: GİB ve UNHCR verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Göç boyutuyla Türkiye'nin Suriye'de yürüttüğü faaliyetler hem Türkiye'ye dönük göçü engelleme hem de Türkiye'den Gönüllü Geri Dönüşü teşvik etme amacı taşımaktadır. Bu çerçevede İdlib Bölgesi ile diğer operasyon bölgeleri arasında temel bir fark da bulunmaktadır.

İdlib Bölgesinde yürütülen faaliyetler ağırlıklı olarak, Suriye'nin diğer bölgelerinden bu bölgeye gelenler de dâhil olmak üzere, yaklaşık dört milyon kişinin burada tutunmasının sağlanması ve böylelikle Türkiye'ye göç akımının önüne geçilmesi amacı taşımaktadır. Bu kapsamda projelendirilen ve AFAD koordinasyonunda sivil toplum kuruluşları eliyle gerçekleştirilen "Bir Aradayız,

³⁹ Polis Akademisi Başkanlığı, Türkiye'deki Suriyeliler ve Sınır Ötesi Güvenli Bölge, 2020, Ankara, s. 62

İdlibin Yanındayız” kampanyası yürütülmektedir⁴⁰. Bu kapsamda 95.021 briket evin 81.305 tamamlanmış ve 71.809 aile bu alanlara yerleştirilmiştir⁴¹.

Diğer operasyon bölgelerinde ise hayatın normalleştirilmesini sağlamak suretiyle, bölgelerde bulunan nüfusun hayata tutunmasını sağlamanın yanında temel olarak Türkiye’den **Gönüllü Geri Dönüş**e uygun ortamın oluşturulmasıdır.

Türkiye’de koruma sağlanan yabancılar için kalıcı çözümlere yönelik politika geliştirilmesi hem ev sahibi ülke olarak Türkiye hem de koruma altındaki yabancılar için büyük önem arz etmektedir. Koruma altındaki yabancılara yönelik kalıcı çözüm alternatifleri olarak ise üç temel bileşen öne çıkmaktadır. Bunlar; gönüllü geri dönüş, üçüncü ülkeye yeniden yerleştirme ve uyumdur (Buz ve Korç, 2021:197).

Gönüllü Geri Dönüş, uluslararası koruma veya geçici koruma kapsamındaki bir yabancının uluslararası korumasının sona ereceğini bilerek kendi ülkesine dönmesi ve bunun neticesinde ev sahibi ülkedeki uluslararası koruma statüsünü yitirmesidir. Kalıcı çözüm alternatiflerinden birisi olarak gönüllü geri dönüş son yıllarda devletler tarafından en çok arzu edilen seçenek olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte gönüllü geri dönüşlerde en önemli husus ise geri dönülecek yerdeki güvenlik koşullarıdır (Black vd., 2004: 8-14).

Türkiye, geçici koruma kapsamında ülkemizde bulunan Suriyelilerin gönüllü, güvenli ve onurlu geri dönüşleri noktasında uluslararası hukuka ve insan haklarına uygun bir politika ve program takip etmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Suriye’nin kuzeyinde gerçekleştirilen Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları bölgenin güvenliğinin sağlanmasında kritik bir rol oynayarak hem olası göç dalgalarını engellemiş hem de gönüllü geri dönüşler için imkân sağlamıştır. Bölgede güvenliğin sağlanmasının yanı sıra insani yardımlar ve kalkınma yardımlarıyla da geri dönenlerin yeniden uyumları desteklenmiştir. Kurumlarımız tarafından yerel otoriteye sağlanan danışmanlık desteğiyle alt yapının geliştirildiği, başta eğitim, sağlık, yargı ve emniyet olmak üzere birçok alanda kamu hizmetlerinin işlerlik kazandığı, huzur ve esenliğin tesis edildiği bölgeler gönüllü geri dönüşler için Suriye’de bir yaşam alanı yaratmıştır.

⁴⁰ <https://www.icisleri.gov.tr/bir-aradayiz-idlibin-yanindayiz> Erişim: 03.02.2023.

⁴¹ <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-suleyman-soylu-idlibde-yapimi-suren-briket-evleri-inceledi-5-02-2022> Erişim: 03.02.2023.

İçişleri Bakanlığına ait Strateji Geliştirme Başkanlığı bakanlık bütçe sunumu kitapçığında 31 Aralık 2022 tarihi itibarıyla Suriye bölgesindeki faaliyet ve çalışmalar kapsamında aşağıdaki veriler paylaşılmıştır.

Suriye'nin kuzeyinde terörden arındırılan bölgelerde insanı yardım faaliyeti kapsamında 2,48 milyar Türk Lirası değerinde (gıda, barınma, vb. diğer yardım malzemeleri) yardımı gerçekleştirilmiştir.

Eğitim faaliyetleri kapsamında; 353.501 öğrenci 1.463 okulda eğitim ve öğretime devam etmektedir.

Sağlık hizmetleri kapsamında; inşa edilen ve onarılan 10 kamu hastanesi, 114 sağlık merkezi, 30 özel hastane, 23 mobil sağlık merkezi, 38 acil sağlık hizmeti istasyonu ve 73 ambulans bölge halkının hizmetine sunulmuştur.

Aile/sosyal hizmetler kapsamında; 3 aile destek merkezi, 10 sosyal hizmet merkezi ve 11 kreş/sosyal market bölge halkının hizmetine sunulmuştur.

Gençlik/spor faaliyetleri kapsamında; 13 gençlik merkezi, 5 stadyumu, 11 spor salonu, 19 futbol sahası, 2 kültür merkezi bölge halkının istifadesindedir.

Din hizmetleri kapsamında; onarılan ve inşa edilen 1.486 cami bulunmakta olup 139 caminin yapımı devam etmektedir.

Ulaştırma/alt yapı faaliyetleri kapsamında; 418.209 metre bordür taşı, 1.468.328 metrekare kilit parke taşı, 273,15 km asfalt yol ve 122.345 asfalt yama yapımı tamamlanmıştır.

Ayrıca bölgeye su, elektrik, GSM, internet, hizmetleri verilmektedir⁴².

Bölgenin ekonomisinin canlandırılması için sanayi bölgelerinin oluşturulması çalışmaları da devam etmektedir.⁴³

Tüm bu çalışmaların sonucunda Fırat Kalkanı Harekâtının başladığı 24 Ağustos 2016 tarihinden bugüne yaklaşık 550 bin kişi gönüllü geri dönüş yapmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan güvenli bölgelerde yürütülen insani yardımlar ve kalkınma projelerine bağlı olarak önümüzdeki dönemde 1 milyon

⁴² https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/Butce/2022_butce_final_SON.pdf, Erişim: 03.02.2023.

⁴³ <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/gazeteciler-suriyedeki-guvenli-bolgelerde-normal-hayata-donusu-goruntuledi/2618155#>, Erişim: 03.02.2023.

Suriyelinin gönüllü, güvenli ve onurlu bir şekilde ülkelerine geri gönderileceğini ifade ederek önümüzdeki döneme ilişkin Türkiye'nin gönüllü geri dönüş çalışmalarına yönelik hedefini belirlemiştir.⁴⁴

⁴⁴ <https://tr.euronews.com/2022/05/03/erdogan-1-milyon-suriyelinin-geri-donusu-icin-proje-haz-rl-yoruz>, Erişim: 03.02.2023.

6. AMPİRİK UYGULAMA

Toplumların dil, din, ırk ve kültürlerinden dolayı hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan yaşamaları temel insan haklarından bir tanesidir. Bu hakkın en iyi şekilde kullanımı, göç eden ve onları misafir eden toplumların sosyal uyumuyla mümkün olmaktadır. Farklı kültür ve kimliklerden toplumların huzur içinde bir arada yaşamalarını ifade eden sosyal uyum iki yönlü bir kavramdır. Göç eden toplum için sosyal katılım istekliliği ve çabası, misafir eden toplum için ise toplumsal kabul bilincinin yüksek olması sosyal uyumun gerçekleşmesinde her iki topluma düşen sorumlulukların başında yer almaktadır. Sosyal uyum kavramı geçici koruma altında kalan bireylerin kalıcılığı anlamına gelmemekte ve kalıcı olmalarını teşvik etmemektedir. Ancak sosyal uyum, şiddet ortamından daha güvenli yerlere sığınan insanlara eğitim, sağlık, istihdam, hukuk vb. imkânlardan insanca faydalanabilmelerini ön görmektedir.

Türkiye savaş sebebiyle gelen Suriyelilere, sorunun kaynağında çözüm ve gönüllü geri dönüş politikası ile uyumlu olarak kalıcı bir statü vermemiş ve Geçici Koruma Statüsü vermiştir. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye’de bulundukları dönem içinde Türk Toplumunu ile uyum içinde yaşamaları kritik önemdedir. Büyük bir çoğunluğunun uygun şartlar sağlandığında gönüllü, onurlu ve güvenli bir şekilde geri dönüşleri sağlandığında bugün yaşanan sosyal uyum her iki toplumun geleceği açısından hayati önem taşımaktadır. Gelecekte geri dönüşler sağlandığında her iki toplum birbirine karşı güçlü işbirliklerine açık olacak ve ekonomik büyümeyi sağlayacaklardır. Dolayısıyla sosyal uyum kalıcılık veya geçicilikten bağımsız olarak her iki durumda da toplumsal huzuru artıran bir süreçtir. Bununla birlikte sosyal uyum süreci zaman zaman popülist bakış açısıyla red edilebilmektedir. Bunun nedeni sosyal uyumun toplumda kalıcılık algısı oluşturmastır. Ancak sosyal uyum kalıcılık anlamına gelmemektedir. Göçmenlerin ve onları misafir eden toplumların uyum içerisinde birlikte yaşamaları, göçmenler geri dönecek olsalar bile, toplumsal refahı, kalkınmayı ve ekonomiyi güçlendirmektedir.

Nihai olarak gönüllü geri dönüş hedefi için gerekli çalışmalar yapılmakla birlikte bir taraftan da sosyal ve ekonomik uyum konusunda farkındalık çalışmaları yapılmaktadır. Elbette bu çalışmaların uzun dönemde her iki topluma da önemli

katkılar sağlayacağını öngörmek mümkündür. Bununla birlikte Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler'in ekonomik uyum ve ilave katma değer potansiyellerini tespit etmek uzun vadeli hedefler açısından önemli görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de Geçici Koruma Statüsü Altında bulunan Suriyeliler'in Türkiye ekonomisine katkıları ve bütüncül bir yapı içerisinde ekonomideki pozitif etkileri incelenmektedir. Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler'in ekonomiye etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla, çalışmada ilk olarak Makro Sosyal Hesaplar Matrisi oluşturulmakta ve elde edilen matris üzerinden gelir çarpan analizlerine yer verilmektedir.

6.1. Sosyal Hesaplar Matrisi

Sosyal hesaplar matrisi (SHM) ekonomide genel denge temelinde birbirinden farklı hesaplar arasındaki gelir-harcama ilişkilerini tanımlayan bir matris formudur. Bu matris dengesinde gelir çarpanı hesaplanırken fiyatlar sabit ve arz-talep fazlasının olmadığı varsayılmaktadır. SHM'ler makro ve mikro iktisadi politika analizleri için alternatif bir model olarak kullanılmaktadır. Mikro-SHM'de toplam arz ve talep hesapları sektörel büyüklüklere göre ayrıştırılmaktadır.

Sen (1996)'ya göre SHM, belirli bir zaman dilimi içinde bir ülkenin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgileri düzenleyerek ekonomideki politika müdahaleleri veya dışsal bir şok sonucunda ortaya çıkan etkilerin simülasyonuna imkân sağlayan istatistiksel bir temel oluşturmaktadır. Köse ve Yeldan (1996) SHM'nin ekonomideki üretim, tüketim, yatırım ve dış ticaret dengelerini makro ve mikro temelli bir sistem içerisinde birleştirmektedir.

Buna ek olarak Pyatt (1988)'e göre SHM farklı veri kaynaklarından elde edilen bilgileri bir araya getirerek bütüncül bir yapı içerisinde eksik olan verilerin tespitini sağlamakta ve tahminlerin kalitesini ve hedefini geliştirmede etkili bir araç olmaktadır. Ayrıca, ekonomideki makro ve mikro seviyedeki verileri kullanarak piyasalar ve kurumsal yapı arasındaki karşılıklı bağımlılığı tespit ederek anlamlı bilgiler sunabilmektedir. SHM'ler ilgili yazında dış ticaret, finans, tarım, sektör analizleri, kamu müdahalelerinin etkileri gibi çeşitli alanlarda politika simülasyonları için kullanılmaktadır. Özellikle de gelir dağılımı konularında Pyatt ve Round (1979); Defourny ve Thorbecke (1984); Thorbecke vd. (1992); Powell ve Round (2000) ve Tarp vd. (2002) Sri Lanka, Güney Kore, Endonezya, Gana, Vietnam gibi farklı

ülkelere yoğunlaşan çalışmalar ile SHM literatürünün genişlediği söylenebilir. Türkiye için de benzer bir şekilde SHM literatürü ilgi görmektedir⁴⁵.

Genel olarak SHM ayrıştırmasında kullanılan ve ekonomiyi temsil eden temel veri seti beş ayrı hesap türünden oluşmaktadır. Bunlar; milli gelir ve hâsıla hesapları, fon akım tablosu, ödemeler dengesi, milli bilanço (servet) tablosu ve girdi-çıkıtı tablosudur. Aynı ekonomiye ait farklı ilişki ağlarını temsil eden bu hesaplar birbiriyle yakın ilişki içerisinde bütünleyici bir sistemi meydana getirmektedir (Köse ve Yeldan, 1996:62). Buna ek olarak SHM'nin girdi-çıkıtı matrisinin bir uzantısı olduğu kabul edilmektedir. Matrisin sütunları harcamaları temsil ederken, satırları da gelirleri temsil etmektedir. SHM'nin bütünü içinde satır ve sütunların toplamaları birbirine eşittir. (Tunç, 1999:3-4). Bu durumda sistemdeki n hesap biriminden ($n-1$) tanesi dengeye geldiğinde, Walras yasası gereği olarak n 'inci hesap biriminin de kendiliğinden dengeye geleceği kabul edilmektedir (Köse ve Yeldan, 1996: 62).

SHM analizinde ekonomideki önemli aktörler arasındaki makro akımları tanımlayan ve ulusal hesaplardaki verileri temsil eden bir matris yapısı oluşturulmaktadır. Makro-SHM olarak tanımlanan bu matriste sekiz hesap kategorisi bulunmaktadır. Bunlar;

- Üretim faaliyetler hesabı,
- Ürünler/Mallar hesabı
- Faktör hesapları (işgücü, sermaye)
- Hanehalkları
- Girişimler/Firmalar
- Kamu/Devlet
- Sermaye hesapları (özel ve kamu sektörü yatırım ve tasarrufları) (kamu tasarruf-yatırım farkı özel kesim tasarruflarından karşılanmaktadır),
- Dış âlem hesaplarıdır.

⁴⁵Türkiye için yapılan SHM çalışmalarında deaytlı bilgi için bkz. Şenesen (1984) ve Özhan (1989) ilk çalışmalar olarak öne çıkmakla birlikte Makro SHM örnekleri olarak, Köse ve Yeldan, (1996). Tin (1997), Telli (2004), Aslan (2005), Tektaş (2006), Erten (2009), Güneş (2009), Yiğitli (2010), Gedik (2010), Erdoğan (2011), Gök ve Karadağ (2013), Şenerdem (2013) sıralanabilir. Mikro SHM çalışmaları ise Brooks ve Tanyeri (1999), Atıcı (2004), Aslan (2007), Taşdoğan (2009), Çağatay vd. (2010), Taşdoğan vd. (2013), Taşdoğan ve Bahçe (2019) literatürde yer almaktadır.

Çalışmada oluşturulacak makro-sosyal hesaplar matrisinin içeriği Tablo 6.1’de gösterilmektedir.

		SOSYAL HESAPLAR MATRİSİ (SHM)								
		HARCAMALAR								
		1. Faaliyetler	2. Ürünler	3. Faktör geliri	4. Hanehalkları	5. Girişimler	6. Devlet	7. Sermaye hesabı	8. Dış Alem	9. TOPLAM GELİRLER
GELİRLER	1. Faaliyetler		Sanayilere göre yurtiçi üretim							Yurtiçi üretim toplamı
	2. Ürünler	Sanayilere göre ara tüketim			Hanehalkı tüketimi		Devletin tüketimi	Yatırım	İhracat	Ürünleri toplam kullanımı
	3. Faktör geliri	Katma değer								Faktör geliri toplamı
	4. Hanehalkları			Çalışanlara yapılan ödemeler			Hanehalkına transferler		Yurt dışından gelen havaeler	Hanehalkı geliri
	5. Girişimler			Net işletme artışı			Girişimlere transferler		Yurtdışından gelen kurumsal transferler	Girişim geliri
	6. Devlet	Üretim üzerindeki vergi ve sübvansiyonlar	Ürün üzerindeki vergi ve sübvansiyonlar		Hanehalkı geliri üzerindeki vergiler+Hanehalkının ödediği dolaylı vergiler	Kurumlar vergisi+Firmaların ödediği dolaylı vergiler			Dışardan alınan diğer transferler	Devlet geliri
	7. Sermaye hesabı				Hanehalkı tasarrufu	Girişim tasarrufu	Devletin tasarrufu		Dış Kaynak	Toplam tasarruflar
	8. Dış Alem		İthalat			Yurtdışına transferler	Dış Alem yapılan devlet ödemeleri			Dış Dünyaya Yapılan Ödemeler
	9. TOPLAM HARCAMALAR	Toplam üretim maliyeti	Toplam ürün arzı	Faktör harcamaları, faktör maliyetiyle NDP	Hanehalkı harcamaları	Girişim harcamaları	Devletin harcamaları	Yatırımlar	Dış Dünyadan Elde Edilen Gelirler	

Tablo 6.1. Sosyal Hesaplar Matrisi ana Hesap Tanımları

Kaynak: ICMPD (2022), Ecoimpact Projesi kapsamında geliştirilen SHM platformu temel alınmıştır.

6.2. Gelir Çarpan Analiz Yöntemi

Gelir çarpan analiz yönteminde, incelenmek istenen politikalara göre içsel ve dışsal hesapları tanımlanmakta ve dışsal hesaplardan içsel hesaplara doğru bir şokun etkileri hesaplanmaktadır. Bu hesaplamalar ile elde edilen çarpan katsayıları Tablo 6.2'deki örnek notasyon kullanılarak tanımlanmaktadır.

Tabloda 6.2'de T_{ij} ile gösterilen hücreler içsel hesapları göstermekte ve j harcamaları gösterirken, i bu harcamalardan doğan gelirin transfer edildiği birimi göstermektedir. Dışsal hesaplar ise sermaye, kamu ve dış dünya hesaplarını içermektedir. Dışsal hesaplar gelir artışından etkilenmez iken içsel hesaplar gelir değişimlerine göre artmakta veya azalmaktadır.

				Harcamalar						
				İçsel Hesaplar				Dışsal Hesaplar		Toplam
				Faaliyetler	Ürünler	Faktörler	Hane-halkları	Kamu+ Sermaye+ Dış Dünya		
				1	2	3	4	5	6	
Gelirler	İçsel Hesaplar	Üretim aktiviteleri	1	0	T12	0	0	X1	Y1	
		Mallar	2	T21	0	0	T24	X2	Y2	
		Faktörler	3	T31	0	0	0	X3	Y3	
		Hanehalkları	4	0	0	T43	T44	X4	Y4	
		Kamu+Ser- maye+Dış Dünya	5	L1	L2	L3	L4	t		
		Toplam	6	Yj1	Yj2	Yj3	Yj4			

Tablo 6.2. SHM'de Yer Alan İçsel ve Dışsal Hesapların Tanımlanması

Kaynak: Defourny ve Thorbecke 1984: 113'e göre uyarlanmıştır.

- T_{12} , üretim faaliyetleri sonucunda elde edilen yurtiçi arzı göstermektedir. Bu hesaba yapılacak olan dışsal bir şok üretim faktörlerini ve hanehalklarının faktörlerden elde ettiği geliri etkilemektedir. Buna göre T_{12} üzerinden bir gelir artışı ortaya çıktığında yurtiçi arz için gerekli olan üretim faktörleri talebi (T_{31}) etkilemekte ve faktör talebindeki artış hanehalklarının faktör gelirlerini (T_{43}) artırmaktadır. Son olarak hanehalklarının gelirindeki artış da hanehalklarının mal talebi (T_{24}) üzerinden ikinci kez yurtiçi mal arzını (T_{12}) ve yurtiçi malların üretimi için gerekli olan ara malı talebini (T_{21}) etkilemektedir. Bu durumda ortaya çıkan etki azalarak devam etmekte ve nihayetinde çarpan katsayıları küçüldükçe sonlanmaktadır.

- Benzer bir şekilde T_{31} , yurtiçi üretimde kullanılan üretim faktörlerini temsil etmektedir. T_{31} hesabındaki bir gelir artışı hanehalklarının faktör gelirlerini (T_{43}), hanehalklarının mal talebini (T_{24}), yurtiçi mal arzını (T_{12}), ara malı talebini (T_{21}) ve başlangıçtaki T_{31} hesabını etkilemektedir.
- $Y_{j1}, Y_{j2}, Y_{j3}, Y_{j4}$ sırasıyla üretim maliyetleri, toplam arz, faktör harcamaları ve hanehalkı harcamalarını temsil etmektedir.
- X_1, X_2 ve X_3, X_4 dışsal hesaplara yapılan ilaveleri temsil ederken L_1, L_2, L_3 ve L_4 ise bunlara karşılık gelen sızıntıları göstermektedir.
- Y_1, Y_2, Y_3, Y_4 , ise $y = T_{ij} + x_i$ dışsal ve içsel hesapların toplamını göstermektedir.

Tablo 6.2'deki içsel hesaplar (T_{ij}) sütununun bunlara karşılık gelen sütun toplamlarına bölünmesiyle bir A_{ij} matrisi elde edilir ve burada Y_j her bir içsel hesabın sütun toplamlarını verir (1). A matrisi (2) içsel hesaplar için ortalama harcama eğilimini temsil etmektedir. Eşitlik (3) yeniden düzenlenerek (4) ve ardından matris formunda denklem (5)'de içsel ve dışsal hesapların toplamını temsil eden $y = T_{ij} + x_i$ elde edilir. Bu denklemde Y içsel hesapların toplam gelir vektörünü ve X diğer dışsal hesapların ilavelerini göstermektedir. Burada her bir içsel hesabın toplam geliri, harcama katsayısına karşılık gelen gelirin çarpımına dışsal hesaplardan gelen gelirin eklenmesiyle bulunmaktadır. Eşitlik (5)'in Y için çözülmesiyle (6-9) Y elde edilmektedir (9). Burada $(I - A)^{-1}$ SHM çarpan matrisi olarak tanımlanmaktadır (Pyatt ve Round, 1979: 850-873).

Denklem (2) ile gösterilen A matrisi alt hesaplara bölünebilmekte ve incelenen politikalara göre farklı çarpan etkileri hesaplanmaktadır. Örneğin, dört içsel hesabın olduğu A matrisi iki alt matrise bölünerek, doğrudan transfer etkilerinin hesaplandığı B matrisi ve açık ve kapalı döngülerin hesaplandığı C matrisleri oluşturulmaktadır (10-11). B ve C matrisleri denklem (6)'ya yerleştirdiğimizde (14-17) denklemlerine ulaşılmakta ve Denklem 16 matris formunda gösterilerek denklem 17'ye ulaşılmaktadır.

$$A_{ij} = T_{ij} Y_j^{-1} \quad 1.$$

$$A = \begin{bmatrix} 0 & A_{12} & 0 & 0 \\ A_{23} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43} & A_{44} \end{bmatrix} \quad 2.$$

$$A_{ij} Y_j = (T_{ij} Y_j^{-1}) Y_j \quad 3.$$

$$T_{ij} = A_{ij} Y_j \quad 4.$$

$$\begin{matrix} A = \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} \\ M = \begin{bmatrix} Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} \\ F = \begin{bmatrix} Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} \\ HH = \begin{bmatrix} Y_4 \end{bmatrix} \end{matrix} = \begin{bmatrix} 0 & A_{12} & 0 & 0 \\ A_{23} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43} & A_{44} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} Y_{j1} \\ Y_{j2} \\ Y_{j3} \\ Y_{j4} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ x_4 \end{bmatrix} \quad 5.$$

$$Y = AY + X \quad 6.$$

$$X = (I - A)Y \quad 7.$$

$$(I - A)^{-1} (I - A)Y = (I - A)^{-1} X \quad 8.$$

$$Y = (I - A)^{-1} X \quad 9.$$

$$B = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & A_{44} \end{bmatrix} \quad 10.$$

$$C = \begin{bmatrix} 0 & A_{12} & 0 & 0 \\ A_{23} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43} & 0 \end{bmatrix} \quad 11.$$

$$(I - B)^{-1} = \begin{bmatrix} I & 0 & 0 & 0 \\ 0 & I & 0 & 0 \\ 0 & 0 & I & 0 \\ 0 & 0 & 0 & (I - A_{44})^{-1} \end{bmatrix} \quad 12.$$

$$Y = (B + C)Y + X \quad 13.$$

$$Y - BY = CY + X \quad 14.$$

$$(I - B)Y = CY + X \quad 15.$$

$$Y = (I - B)^{-1}CY + (I - B)^{-1}X \quad 16.$$

$$\begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & A_{12} & 0 & 0 \\ A_{23} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & (I - A_{44}).A_{43} & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} I & 0 & 0 & 0 \\ 0 & I & 0 & 0 \\ 0 & 0 & I & 0 \\ 0 & 0 & 0 & (I - A_{44})^{-1} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \\ X_3 \\ X_4 \end{bmatrix} \quad 17.$$

Açık döngü birinci içsel hesap etkisinin çıkarılması

Denklem (17)'de eşitliğin sağ tarafındaki birinci matris içsel hesaplar arasındaki etkiyi temsil etmektedir. Hesaplar arasındaki etkiyi gösteren bu matris, A^* olarak tanımlanmakta ve (17) numaralı denklemde yerine yazıldığında denklem (20) elde edilmektedir. Denklem 20 dışsal hesapların içsel hesaplarda yarattığı etkinin toplamını vermektedir. Tablo 2'de anlatıldığı gibi SHM'de dört tane içsel değişken kullanılmaktadır. Burada birinci içsel değişken olarak tanımlanan hesap hanehalklarını temsil eden satırda bulunmaktadır ve içsel değişkenlerden birinde ortaya çıkan etki diğer değişkenlere de yansımaktadır.

$$A^* = (I - B)^{-1}C \quad 18.$$

$$\begin{bmatrix} 0 & A_{12}^* & 0 & 0 \\ A_{21}^* & 0 & 0 & A_{24}^* \\ A_{31}^* & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43}^* & 0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & A_{12} & 0 & 0 \\ A_{21} & 0 & 0 & A_{24} \\ A_{31} & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & (I - A_{44}).A_{43} & 0 \end{bmatrix} \quad 19.$$

$$Y = A^*Y + (I - B)^{-1}X \quad 20.$$

$$A^*Y = Y - (I - B)^{-1}X \quad 21.$$

$$\begin{bmatrix} 0 & A_{12}^* & 0 & 0 \\ A_{21}^* & 0 & 0 & A_{24}^* \\ A_{31}^* & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & A_{43}^* & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ Y_3 \\ Y_4 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} I & 0 & 0 & 0 \\ 0 & I & 0 & 0 \\ 0 & 0 & I & 0 \\ 0 & 0 & 0 & (I - A_{44})^{-1} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} X_1 \\ X_2 \\ X_3 \\ X_4 \end{bmatrix} \quad 22.$$

Açık döngü ikinci içsel hesap etkisinin çıkarılması

Analizde her bir içsel değişken üzerindeki etkiyi ortaya çıkarmak için denklem (20)'nin her iki tarafı A^* ile çarpılmakta ve içsel değişken arttıkça bu çarpma işlemi her iki tarafa A^* ekleyerek devam etmektedir. Denklem (23)'te A^*Y yerine birinci içsel değişken için hesaplanan $A^*Y = Y - (I - B)^{-1}X$ yazıldığında, ikinci içsel değişken üzerindeki etki (23-26)'daki gibi elde edilir.

$$A^*Y = A^*A^*Y + A^*(I - B)^{-1}X \quad 23.$$

$$Y - (I - B)^{-1}X = A^{*2}Y + A^*(I - B)^{-1}X \quad 24.$$

$$Y = A^{*2}Y + (I - B)^{-1}X + A^*(I - B)^{-1}X \quad 25.$$

$$Y = A^{*2}Y + ((I + A^*)(I - B)^{-1})X \quad 26.$$

Açık döngü üçüncü içsel hesap etkisinin çıkarılması

Denklem (23) diğer içsel değişkenler için A^* ile tekrar çarpılarak üçüncü içsel değişken için işlemler tekrarlandığında ve denklem (27)'de A^*Y yerine $A^*Y = Y - (I - B)^{-1}X$ yazıldığında üçüncü içsel değişken üzerindeki etki elde edilir (27-29).

$$A^*Y = A^*A^{*2}Y + A^*((I + A^*)(I - B)^{-1})X \quad 27.$$

$$Y - (I - B)^{-1}X = A^{*3}Y + A^*((I + A^*)(I - B)^{-1})X \quad 28.$$

$$Y = A^{*3}Y + (I - B)^{-1}X + ((A^* + A^{*2})(I - B)^{-1})X \quad 29.$$

$$Y = A^{*3}Y + (I + A^* + A^{*2})(I - B)^{-1}X \quad 30.$$

Açık döngü dördüncü içsel hesap etkisinin çıkarılması

Denklem (27) A^* ile tekrar çarpılarak dördüncü içsel değişken için işlemler tekrarlandığında ve denklem (31)'de A^*Y yerine $A^*Y = Y - (I - B)^{-1}X$ yazıldığında son içsel hesap üzerindeki etki de ortaya çıkarılmış olur (31-34) (Pyatt ve Round, 1979; Alarcon, 1991).

$$A^*Y = A^*A^{*3}Y + A^*((I + A^* + A^{*2})(I - B)^{-1}X) \quad 31.$$

$$Y - (I - B)^{-1}X = A^{*4}Y + A^*((I + A^* + A^{*2})(I - B)^{-1}X) \quad 32.$$

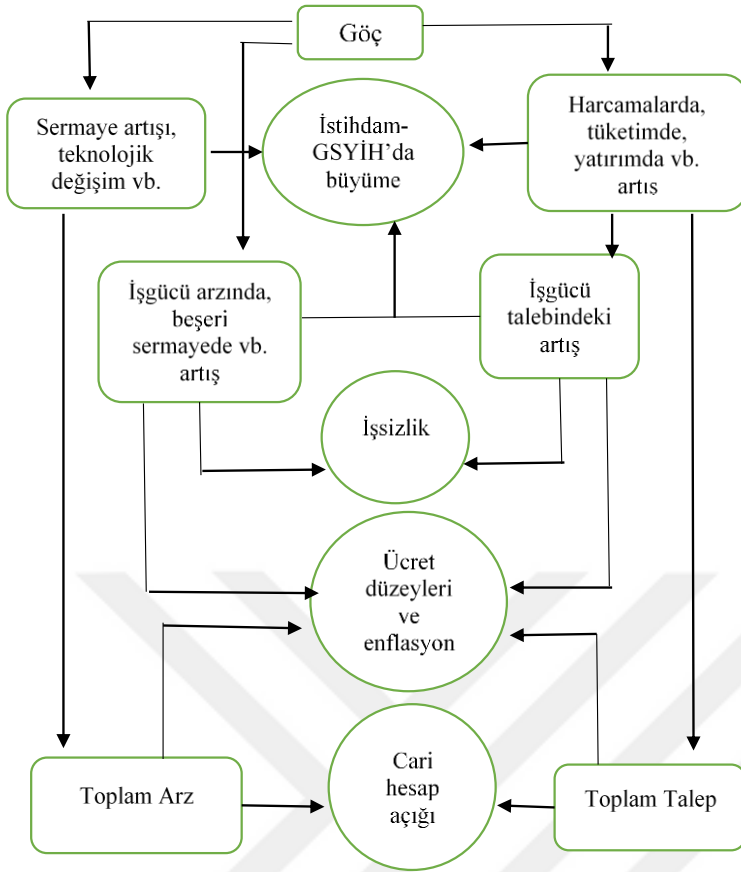
$$Y = A^{*4}Y + (I - B)^{-1}X + (A^* + A^{*2} + A^{*3})(I - B)^{-1}X \quad 33.$$

$$Y = A^{*4}Y + (I + A^* + A^{*2} + A^{*3})(I - B)^{-1}X \quad 34.$$

Bu çalışmada transfer etkileri ve açık döngü etkileri sunulan metodoloji çerçevesinde hesaplanmakta ve üretim faaliyetleri, mallar, hanehalkaları ile üretim faktörleri dört içsel hesap olarak kullanılmaktadır.

6.3. Yöntem

Göçün ekonomi üzerindeki etkileri çok yönlü olarak tartışılmaktadır. Göç, bir taraftan harcamaları ve yatırımları artırırken diğer taraftan sermaye artışı ve teknolojik ilerlemeye yol açabilmektedir. Bu iki değişim aynı zamanda toplam arz ve toplam talep üzerinde etkiler yaratırken işgücü piyasasına, büyüme oranlarına, enflasyona ve cari işlemler dengesini de etkileyebilmektedir. Söz konusu bu etkilerin pozitif veya negatif olabileceği kabul edilmekle birlikte ortaya çıkan etkilerin bütüncül bir yapı içerisinde eşanlı olarak takip edilmesi karar vericilerin etkin politikalar geliştirebilmesine imkân sağlayacağı düşünülmektedir.

Şekil 6.1. Göçün Makroekonomik Etkileri

Kaynak: Junankar vd., (1998): 436.

Göçün makroekonomik etkileri alanında ilgili literatüre bakıldığında zaman serisi analizleri ile panel veri analizlerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Buna ek olarak literatürde ağırlıklı olarak göçün büyüme, istihdam, işsizlik ve ücret düzeylerine etkileri tartışılmaktadır.

Çalışmaların farklı analizler ve sonuçlara ulaşması önemli görülmele birlikte analizlerde kullanılan değişkenlerin göçün makroekonomi üzerindeki etkilerinin bütüncül bir yapıda incelenmesi için eksik kaldığı düşünülmektedir. Zaman Serisi analizleri literatüründe yer alan Venturini ve Villosio (2002), göçmenlerin yerli istihdam üzerindeki etkisini, Addison ve Worswick (2002), göçün reel ücretler üzerindeki etkisini, Borjas (2003), ABD’de göçün işgücü piyasası etkisini, Dustman vd. (2003), İngiltere’de göç ve emek piyasasını, Mete (2004), Finlandiya’da göç, kişi başı GSYİH ve işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisini, Peri (2006), göç ve emek piyasası ilişkisini, Gilpin vd. (2006), İngiltere’de göç ve işsizlik arasındaki ilişkiyi,

Kulkorn ve Potipiti (2007), Tayland’da göçün işsizlik ve ücretler üzerindeki etkisini, Lemos ve Portes (2008), göçün işsizlik üzerine etkilerini, Kugler ve Yüksel (2008), daha az vasıflı Latin Amerika göçünün ABD'deki yerli ve daha önceki göçmenlerin ücretleri ve istihdamı üzerindeki etkisini, Reed ve Latorre (2009), göçün Birleşik Krallık'ta istihdam üzerindeki etkilerini, Dungan, Fang ve Gunderson (2010), reel GSYİH büyümesi ve nüfus artışını karşılaştırarak göçün işsizlik üzerindeki etkisini, Martins, Piracha ve Verajoa (2012), göçmenlerin Portekiz'deki yerli istihdamı üzerindeki etkisini, Ottaviano ve Peri (2012), göçün ABD'li yerli işçilerin maaşları üzerindeki etkilerini, Chamunorwa ve Mlambo (2014), Güney Afrika'da göç ile işsizlik arasındaki ilişkiyi, Kasnauskiene ve Vebraite (2014), göçün Litvanya’nın ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerini, Çelik ve Arslan (2018), Türkiye’de alınan göç ve verilen göç ile genel işsizlik ve genç işsizlik arasındaki ilişkiyi, Meçik ve Koyuncu (2020), Türkiye’de göç ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini, Penaloza-Pacheco (2022), Kolombiya’da göç ve işsizlik ilişkisini ve Aytekin ve Bozkaya (2022), ABD’de uluslararası göç ile reel ücretler, işsizlik, gelir ve enflasyon arasında nedensellik ilişkisini incelemektedir.

Panel veri analizlerinde ise Angrist ve Kungler (2002), göçmen akışlarının Batı Avrupa'da istihdam üzerine etkilerini, Morley (2006), Kanada ve ABD’de göç ve kişi başına ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini, Nathan (2011), göçün Birleşik Krallık’ta ortalama işgücü piyasası etkilerini, Pryymachenko vd., (2011), Avrupa Birliği’nde göçün işsizlik üzerindeki etkisini, Troshchenkov ve Strielkowski, (2012), Danimarka'daki seçilmiş belediyelerde göç ve işsizlik arasındaki bağlantıları, Boubtane vd. (2013), 22 OECD ülkesinde göç, işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, Brücker vd. (2013), Danimarka, Almanya ve Birleşik Krallık'ta göçün, işgücü piyasası etkilerini, Bala ve Prada (2014), 26 Avrupa Birliği ülkesinde göç oranının hanehalkı tüketimi üzerindeki etkisini, Sevinç vd. (2016), 18 gelişmekte olan ülkede göçün ekonomik büyüme ilişkisini, Barbu vd. (2017), 21 temsili ülkeden oluşan bir örneklem için Konut Fiyat Endeksi, göçmen akışı ve diğer makroekonomik değişkenler ile ölçülen konut fiyatının gelişimi arasındaki ilişkiyi, Göv ve Dürrü (2017), göç ve ekonomik büyüme ilişkisini, Kılıç vd. (2019) 23 OECD ülkesinde göçün işsizlik üzerindeki etkisini, Kurt (2019), 30 OECD ülkesi için küreselleşme ve göç arasındaki nedensellik ilişkisini, Yu vd. (2021), Kanada'nın 10 ili için göçün yerli istihdam üzerindeki etkilerini, Asya ve

Aktaş (2022), 31 OECD ülkesinde göçmen emeğin istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir.

Bu çalışma literatürde yoğunlaşan zaman serisi ve panel veri yöntemlerinden farklı olarak Makro Sosyal Hesaplar Matrisi (SHM) analizi kullanmaktadır. Uygulamada kullanılan makro SHM hesapları Türkiye’de ikamet eden Geçici Koruma Altındaki Suriyeli (GKAS) nüfusu ayrıştırarak 2018 yılını baz alan SHM çatısı içerisinde analiz etmektedir. Çalışmada GKAS nüfusun ekonomi üzerindeki dağılımı üç ana başlık altında sunulmaktadır. GKAS nüfusun ekonomi üzerindeki bütüncül etkileri hanehalkı, üretim faktörleri (işgücü ve sermaye) ve firmalar olarak tanımlanan hesaplar üzerinden takip edilmektedir. Çalışmanın ilgili literatürden farkı makro SHM kullanmasının yanı sıra GKAS nüfusun ekonomide yaratacağı etkilerin eşanlı olarak analiz edilmesine imkân veren bir araç olmasıdır.

Veri Seti

Çalışmanın veri seti GKAS hanehalkı, işgücü ve firmalar ile ilgili veriler ICMPD tarafından 2022 yılında uygulanan ECOIMPACT projesi çıktıları baz alınarak hazırlanmış ve diğer Makro SHM hesapları ise 2012 yılı için hazırlanan Girdi Çıktı Tablosu’nun RAS yöntemi ile 2018 yılına uyarlanması sonucu elde edilmiştir. Bunlara ek olarak kamu hesapları TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı KKGD ve Maliye ve Maliye Bakanlığı Genel Yönetim Bütçe Gelir ve Gider Tablolarından, dış denge hesapları TCMB Ödemeler Bilançosu’ndan derlenmiştir.

BİN TL		Aktiviteler	Mallar	Üretim faktörleri				Kurumlar					Tasarruflar	Dış dünya	
		Aktiviteler	Mallar	İşgücü-TR	İşgücü-SR	Sermaye-TR	Sermaye-SR	Hanehalkları-TR	Hanehalkları-SR	Firmalar-TR	Firmalar-SR	Kamu	Yatırımlar	Dış dünya	TOPLAM
Aktiviteler	Aktiviteler	0	7.425.333.034	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7.425.333.034
Mallar	Mallar	4.055.734.015	0	0	0	0	0	1.989.912.954	30.650.393	0	0	528.080.564	1.056.441.165	1.120.302.537	8.781.121.630
Üretim faktörleri	İşgücü-Tr	1.075.005.475	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1.075.005.475
	İşgücü-SR	54.016.189	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	54.016.189
	Sermaye-TR	2.165.569.804	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2.165.569.804
	Sermaye-SR	108.814.169	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	108.814.169
Kurumlar	Hanehalkları-TR	0	0	1.075.005.475	0	0	0	0	0	0	0	180.606.164	0	5.396.820	1.261.008.459
	Hanehalkları-SR	0	0	0	54.016.189	0	0	0	0	0	0	0	0	754.487	54.770.676
	Firmalar-TR	0	0	0	0	2.165.569.804	0	0	0	0	0	60.721.336	0	99.957.033	2.326.248.173
	Firmalar-SR	0	0	0	0	0	108.814.169	0	16.379.374	0	0	0	0	100.444	125.293.988
	Kamu sektörü	-33.806.618	175.477.588	0	0	0	0	412.320.733	6.350.927	292.429.239	1.068.246	0	0	2.988.897	856.829.012
Tasarruflar	Tasarruflar	0	0	0	0	0	0	-1.141.225.228	1.389.982	1.983.491.904	124.225.742	63.512.260	0	25.046.507	1.056.441.166
Dış dünya	Dış dünya	0	1.180.311.008	0	0	0	0	0	0	50.327.030		23.908.688	0	0	1.254.546.726
	TOPLAM	7.425.333.034	8.781.121.630	1.075.005.475	54.016.189	2.165.569.804	108.814.169	1.261.008.459	54.770.676	2.326.248.173	125.293.988	856.829.012	1.056.441.165	1.254.546.726	

Tablo 6.3. Analizde Kullanılan Makro SHM Platformu

Kaynak: Makro SHM hesapları yazar tarafından dengelenmiştir.

6.4. Analiz Sonuçları

Senaryo 1. Üretim Faaliyetleri ve Mallar Hesabına Doğrudan Transfer

Bu senaryoda Makro SHM dengeleri üzerinde yer alan üretim faaliyetleri ve mallar hesabına eşanlı olarak 1000 TL’lik doğrudan transfer yapıldığı varsayılmaktadır. Bunun sonucunda üretim faaliyetleri gelir çarpan katsayısı 1,76 iken mallar hesabında ortaya çıkan çarpan katsayısı 1,52 olarak hesaplanmıştır. Tablo 6.4’te görüldüğü gibi üretim faaliyetlerine 1000 TL doğrudan transfer yapılması durumunda T.C. Vatandaş aktörler için yaratılan gelir 903,26 TL iken GKAS aktörler için yaratılan gelir 10,06 TL olmuştur. Mal talebi için yapılan 1000 TL doğrudan transfer ise T.C. Vatandaş aktörler için yaratılan gelir 585,4 TL iken GKAS aktörler için yalnızca 6,52 TL olmuştur.

Toplam transfer- Üretim Faaliyetleri	T.C. Vatandaş aktörler için yaratılan gelir	Suriyeli aktörler için yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir (başlangıç transferi dahil)	Politika etkinliği = Aktarılan transferin gelir yaratma oranı
(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	
1000	903,26	10,06	913,32	1.754,17	1,76

Toplam transfer- Mal Talebi	T.C. Vatandaş aktörler için yaratılan gelir	Suriyeli aktörler için yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir (başlangıç transferi dahil)	Politika etkinliği = Aktarılan transferin gelir yaratma oranı
(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	
1000	585,4	6,52	591,92	1.514,71	1,52

Tablo 6.4. Senaryo 1 İçin Toplulaştırılmış Gelir Çarpan Sonuçları

Üretim faaliyetlerine ve mal talebine yönelik 1.000 TL’lik doğrudan transferlerin etkileri Tablo 6.5’te sunulmaktadır.

	Üretim Faaliyetleri (TL)	Mal Talebi (TL)
Yaratılan aramalı talebi	494,96	320,88
T.C. Vatandaş işgücüne yaratılan talep	158,53	102,75
Suriyeli işgücüne yaratılan talep	1,6	1,04
T.C. Vatandaş sabit sermayesine yaratılan talep	339,38	219,96
Suriyeli sabit sermayesine yaratılan talep	3,43	2,22
Yaratılan T.C. Vatandaş hanehalkı geliri	158,53	102,71
Yaratılan Suriyeli hanehalkı geliri	1,6	1,04
Yaratılan T.C. Vatandaş firmaları geliri	246,82	159,97
Yaratılan Suriyeli firmalar geliri	3,43	2,22
T.C. Vatandaş hanehalkı tüketim harcamaları	815,62	895,11
Suriyeli hanehalkı tüketim harcamaları	25,23	27,68

Tablo 6.5. Üretim Faaliyetleri ve Mal Talebindeki Gelir Artışının Etkileri

Senaryo 1 kapsamında yapılan doğrudan transferler eşit şekilde hem üretim faaliyetleri hesabına hem de mallar hesabına enjekte edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre aynı miktarda yapılan doğrudan transferlerin üretim faaliyetleri üzerinden yarattığı gelirin daha fazla olduğu hesaplanmıştır. Dolayısıyla ekonomide ortaya çıkacak pozitif bir gelişme veya dışsal bir gelir artışı üretim faaliyetleri üzerinden gerçekleştiğinde hem faktör gelirleri (sermaye ve işgücü) hem de faktör gelirlerinin yarattığı çarpan etkisiyle hanehalkı gelirleri daha fazla artmaktadır.

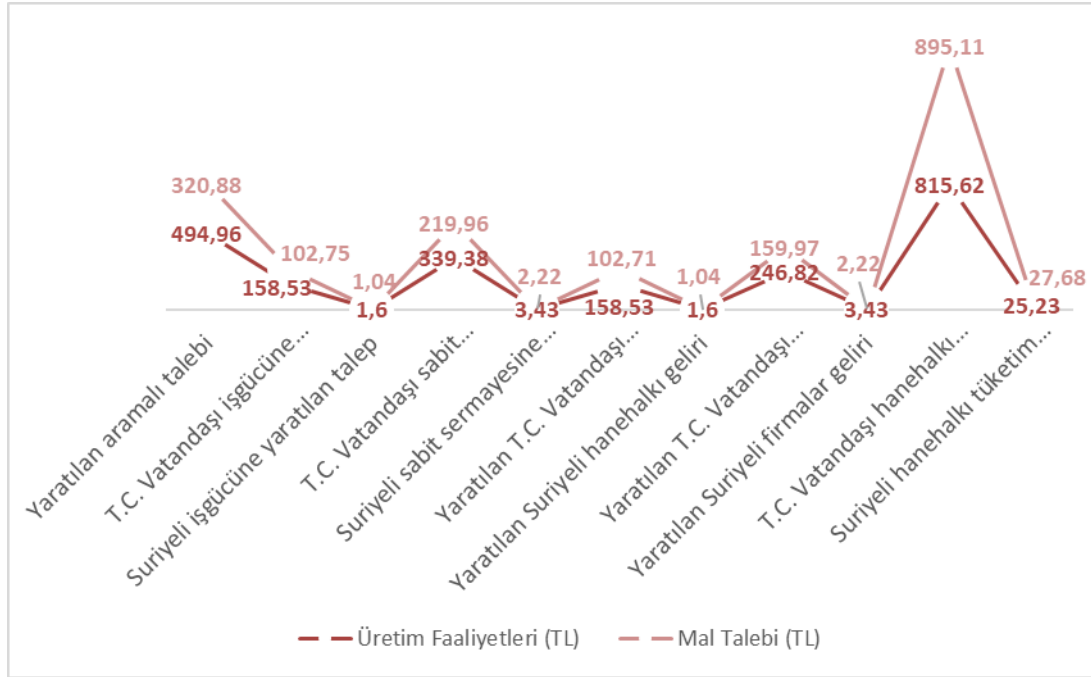
GKAS nüfusun TÜİK Girdi Çıktı tablosunda yer alan 62 sektörden yalnızca 14 sektöründe⁴⁶kayıtlı bir faaliyeti bulunduğu bilinmektedir. Bunlar;

1. Tarım ve Avcılık Ürünleri ve İlgili Hizmetler
2. Gıda, İçecekler ve Tütün Ürünleri
3. Tekstil, Giyim Eşyası, Deri ve İlgili Ürünler
4. Mobilya ve Diğer Mamul Eşyalar
5. Makine ve Ekipmanların Kurulumu ve Onarımı
6. Elektrik, Gaz, Buhar Ve İklimlendirme
7. Toptan ve Perakende Ticaret İle Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarım Hizmetleri
8. İnşaat ve inşaat işleri
9. Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri
10. Gayrimenkul Hizmetleri
11. Bilgisayarların, Kişisel Eşyaların ve Ev Eşyalarının Onarımına İlişkin Hizmetler sektörüdür.
12. Eğitim Hizmetleri
13. İnsan Sağlığı Hizmetleri
14. Diğer Kişisel Hizmetler

Dolayısıyla ekonomide ortaya çıkan pozitif bir gelişmenin veya gelir artırıcı bir dışsal şokun etkisi belirli sektörlerde yer alan GKAS nüfusa ulaşabilmektedir. Şekil

⁴⁶ ICMPD (2022) Ecoimpact projesi.

6.2’de görüldüğü gibi ister üretim faaliyetleri isterse mal talebinin yarattığı bir gelir artışı olsun her durumda GKAS işgücü, firmaları ve hanehalkları gelir artışlarından sınırlı ölçüde yararlanabilmektedir. Ekonomik büyümeden yeterince yararlanamayan ve üretim sürecine sınırlı ölçüde katılan GKAS nüfusun gelir desteğine bağımlılığı azaltılamamakta ve ekonomiye katkıları da sınırlı olmaktadır.

Şekil 6.2. Üretim faaliyeti ve Mal Talebi Artışının T.C. Vatandaşı ve GKAS Nüfusa Etkileri

Senaryo 2. Hanehalkları Hesabına Doğrudan Transfer

Bu senaryoda Makro SHM dengeleri üzerinde yer alan hanehalkları hesabında yer alan T.C. Vatandaşı ve GKAS hanehalkı hesaplarına eşanlı olarak 1000 TL’lik doğrudan transfer yapıldığı varsayılmaktadır. Bunun sonucunda GKAS hanehalkı gelir çarpan katsayısı 2,87 iken T.C. Vatandaşı hanehalkı hesabında ortaya çıkan çarpan katsayısı 2,82 olarak hesaplanmıştır. Tablo 6.6’da görüldüğü gibi GKAS hanehalkına 1000 TL doğrudan transfer yapılması durumunda T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir 988,07 TL iken GKAS aktörler için yaratılan gelir 1.011,11 TL olmuştur. T.C. Vatandaşı hanehalkına yapılan 1000 TL doğrudan transfer ise T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan geliri 1.965,06 TL artırırken GKAS aktörler için bu artış yalnızca 10,85 TL olmuştur. Bu durumda GKAS hanehalkına yapılan yardımların önemli ölçüde T.C. Vatandaşı hanehalkı gelirinde de artışa yol

açtığı söylenebilir. Buna karşılık T.C. Vatandaş hanehalkının gelirinde bir artış olduğu takdirde GKAS hanehalkının bundan yeterince yararlanmadığı görülmektedir. Dolayısıyla GKAS hanehalkı Türkiye ekonomisinde ortaya çıkan bir pozitif gelişmeden yarar sağlayamamaktadır.

Toplam transfer	T.C. Vatandaş aktörler için yaratılan gelir	Suriyeli aktörler için yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir (başlangıç transferi dahil)	Politika etkinliği = Aktarılan transferin gelir yaratma oranı
(Bin TL)	(Bin TL)	(Bin TL)	(Bin TL)	(Bin TL)	
1.000	988,07	1.011,11	1.999,18	2.867,62	2,87

Toplam transfer- TR	T.C. Vatandaş aktörler için yaratılan gelir	Suriyeli aktörler için yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir (başlangıç transferi dahil)	Politika etkinliği = Aktarılan transferin gelir yaratma oranı
(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	
1.000	1.965,06	10,85	1.975,91	2.824,11	2,82

Tablo 6.6. Senaryo 2 İçin Toplulaştırılmış Gelir Çarpan Sonuçları

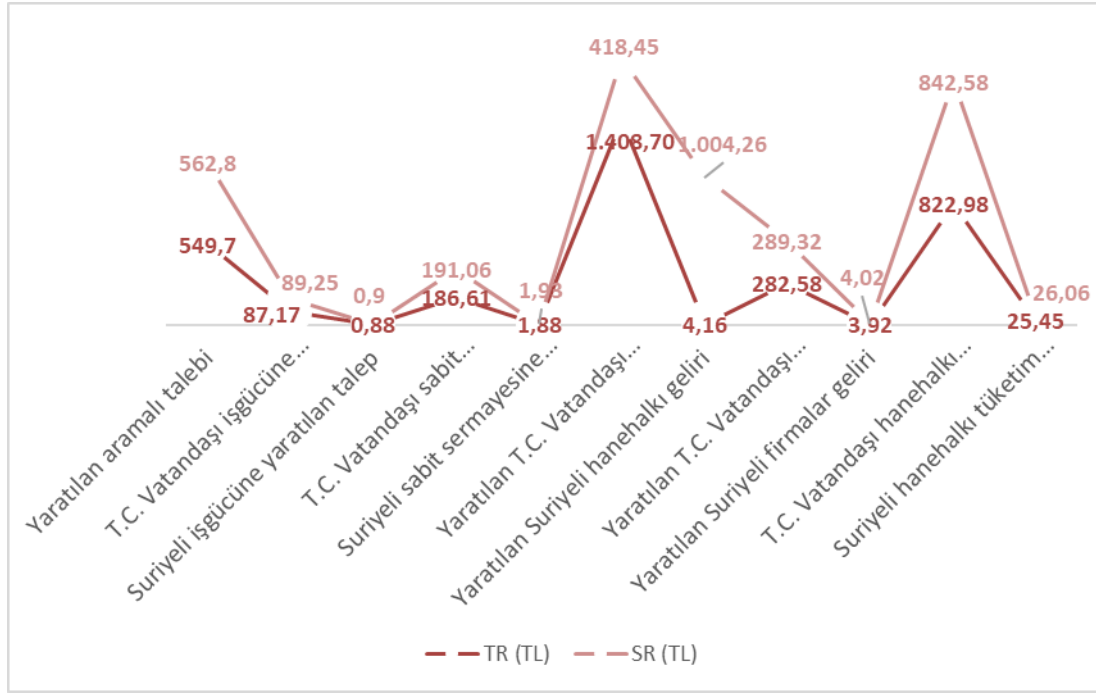
T.C. Vatandaş ve GKAS hanehalkınayönelik 1.000 TL’lik doğrudan transferlerin etkileri Tablo 6.7’de sunulmaktadır.

	TR (TL)	SR (TL)
Yaratılan aramalı talebi	549,7	562,8
T.C. Vatandaş işgücüne yaratılan talep	87,17	89,25
Suriyeli işgücüne yaratılan talep	0,88	0,9
T.C. Vatandaş sabit sermayesine yaratılan talep	186,61	191,06
Suriyeli sabit sermayesine yaratılan talep	1,88	1,93
Yaratılan T.C. Vatandaş hanehalkı geliri	1.408,70	418,45
Yaratılan Suriyeli hanehalkı geliri	4,16	1.004,26
Yaratılan T.C. Vatandaş firmaları geliri	282,58	289,32
Yaratılan Suriyeli firmalar geliri	3,92	4,02
T.C. Vatandaş hanehalkı tüketim harcamaları	822,98	842,58
Suriyeli hanehalkı tüketim harcamaları	25,45	26,06

Tablo 6.7. T.C. Vatandaş ve GKAS Hanehalkı Gelirlerindeki Artışın Etkileri

Senaryo 2 kapsamında T.C. Vatandaş ve Suriyeli hanehalkına 1000 TL doğrudan transfer yapıldığında yaratılan ara malı talebi, işgücü talebi, sabit sermaye talebi, firma gelirleri ve hanehalkı tüketim harcamalarındaki artışlar hem GKAS hem de T.C. Vatandaş aktörler açısından ciddi bir fark ortaya çıkarmamakta iken yapılan transferin T.C. Vatandaş hanehalkına verilmesi durumunda T.C. Vatandaş hanehalkı gelirlerindeki artış 1.408,70 TL olurken GKAS hanehalkı gelirleri yalnızca 4,16 TL artmaktadır. Buna karşılık doğrudan transfer GKAS hanehalkına yapıldığı takdirde GKAS hanehalkı geliri 1.004,26 artarken T.C. Vatandaş hanehalkı geliri de

418,45 TL artmaktadır. Tablo 6.7’de ortaya çıkan bu etkiler açık döngü etkisini temsil etmekte başlangıçta yaratılan ve Tablo 6.6’da sunulan çarpan etkilerine ek olarak ortaya çıkan gelirler olarak hesaplanmaktadır. Dolayısıyla hem doğrudan gelir artışı ortaya çıkarken hem de faktör gelirleri ve firma gelirleri üzerinden ilave gelir artışlarına ulaşılmaktadır.

Şekil 6.3. T.C. Vatandaşı ve GKAS Hanehalkına Doğrudan Transferin Yarattığı Etkiler

Şekil 6.3’te görüldüğü gibi eşanlı olarak hem GKAS hem de T.C. Vatandaşı hanehalkına doğrudan yapılan transferler her iki kesim açısından faktör, firma, hanehalkı gelirlerini artırarak bir tüketim artışına yol açmakla beraber verilen desteklerin büyük ölçüde T.C. Vatandaşı hanehalkı gelirlerini artırdığı söylenebilir. GKAS nüfusa verilen destekler elbette ilk aşamada GKAS hanehalkının gelirlerini artırırken elde ettikleri gelir artışının harcamalar üzerinden T.C. Vatandaşı hanehalkı gelirlerini ve buna bağlı olarak tüketim harcamalarını desteklediği görülmektedir.

Senaryo 3. T.C. Vatandaşı ve GKAS İşgücü Hesabına Doğrudan Transfer

Bu senaryoda Makro SHM dengeleri üzerinde yer alan T.C. Vatandaşı ve GKAS işgücü hesabına eşanlı olarak 1000 TL’lik doğrudan transfer yapıldığı varsayılmaktadır. Bunun sonucunda GKAS işgücü gelir çarpan katsayısı 4,17 iken

T.C. Vatandaşı işgücü hesabında ortaya çıkan çarpan katsayısı 4,12 olarak hesaplanmıştır. Tablo 5.8’de görüldüğü gibi GKAS işgücüne 1000 TL doğrudan transfer yapılması durumunda T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir 1.291,41 TL iken GKAS aktörler için yaratılan gelir 2.014,17 TL olmuştur. T.C. Vatandaşı işgücü için yapılan 1000 TL doğrudan transferde ise T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir 3.261,33 TL iken GKAS aktörler için yalnızca 13,84 TL olmuştur.

Toplam transfer- İşgücü SR	T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir	Suriyeli aktörler için yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir (başlangıç transferi dahil)	Politika etkinliği = Aktarılan transferin gelir yaratma oranı
(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	
1.000	1.291,41	2.014,17	3.305,59	4.174,02	4,17

Toplam transfer- İşgücü TR	T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir	Suriyeli aktörler için yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir	Toplam yaratılan gelir (başlangıç transferi dahil)	Politika etkinliği = Aktarılan transferin gelir yaratma oranı
(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	(TL)	
1000	3.261,33	13,84	3.275,18	4.123,29	4,12

Tablo 6.8. Senaryo 3 İçin Toplulaştırılmış Gelir Çarpan Sonuçları

Senaryo 3’te ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında çarpan katsayılarının yüksek olması GKAS nüfus için yapılan desteklerin işgücü üzerinden yapılması durumunda hanehalkı desteklerine kıyasla çok daha yüksek gelir artışlarına ulaşılabildiğini göstermektedir. Bir başka deyişle hanehalkına yardıma kıyasla işgücüne verilen destekler hem üretim sürecine katkı sağlamakta hem de hanehalkı gelirlerini yükseltebilmektedir. Böylece yardıma bağımlı hanehalkı yerine üreten ve üretim sürecinden pay alan GKAS nüfusa da ulaşılmasının mümkün olacağı düşünülmektedir.

	TR (TL)	SR (TL)
Yaratılan aramalı talebi	549,55	562,67
T.C. Vatandaşı işgücüne yaratılan talep	1.181,50	185,83
Suriyeli işgücüne yaratılan talep	1,83	1.001,88
T.C. Vatandaşı sabit sermayesine yaratılan talep	388,55	397,82
Suriyeli sabit sermayesine yaratılan talep	3,92	4,02
Yaratılan T.C. Vatandaşı hanehalkı geliri	1.408,70	418,45
Yaratılan Suriyeli hanehalkı geliri	4,16	1.004,26
Yaratılan T.C. Vatandaşı firmaları geliri	282,58	289,32
Yaratılan Suriyeli firmalar geliri	3,92	4,02
T.C. Vatandaşı hanehalkı tüketim harcamaları	822,67	842,38
Suriyeli hanehalkı tüketim harcamaları	25,44	26,05

Tablo 6.9. T.C. Vatandaşı ve GKAS İşgücü Gelirlerindeki Artışın Etkileri

Senaryo 3 kapsamında T.C. Vatandaşı ve Suriyeli işgücüne 1000 TL doğrudan transfer yapıldığında yaratılan ara malı talebi, firma gelirleri, hanehalkı gelirleri ve hanehalkı tüketim harcamalarındaki artışlar hem GKAS hem de T.C. Vatandaşı aktörler açısından ciddi bir fark ortaya çıkarmamakta iken yapılan transferin T.C. Vatandaşı işgücüne verilmesi durumunda T.C. Vatandaşı işgücü gelirlerindeki artış 1.181,50 TL olurken GKAS işgücü gelirleri yalnızca 1,83 TL artmaktadır. Buna karşılık doğrudan transfer GKAS işgücüne yapıldığı takdirde GKAS işgücü geliri 1.001,88 artarken T.C. Vatandaşı işgücü geliri de 185,83 TL artmaktadır. Tablo 6.9’da yer alan açık döngü sonuçlarına bakıldığında Senaryo 2’de hanehalkına yapılan transferlerin korunduğu hatta buna ek olarak hem T.C. Vatandaşı hem de GKAS işgücü gelirlerini ve sabit sermaye yatırımlarını daha fazla artırılabilirdiği görülmektedir.

Şekil 6.4. T.C. Vatandaşı ve GKAS İşgücüne Doğrudan Transferin Yarattığı Etkiler

sermaye yatırımlarında ilave artışlar ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla hanehalkı gelirlerini artırmanın bir başka yolu olarak işgücü desteklerinin artırılması alternatif bir politika olarak önerilebilir.

7. SONUÇ

Göç çok çeşitli disiplinler tarafından incelenen bir konudur. Göç türleri alan (yerel–uluslararası), zaman (geçici–kalıcı), yasallık (yasal-yasadsız), sebep (gönüllü–zorunlu), boyut (bireysel-grup-kitlesel) kriterlerini baz alarak 5 kategoride değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, ekolojik faktörlerin itme gücüyle oluşan “ilkel göç”; ikinci olarak, göçmenin göç etmese de yaşamını sürdürebildiği, itici güçlere karşı son kararın kendisinde olduğu “zorla göç” ve göç etmezse hayatını sürdürmesinin olumsuz etkileneceği “zorunlu göç”; üçüncü olarak, göçmenin şahsi tercihiyle göç ettiği “serbest göç”; son olarak ise, ulaşım imkanlarının da gelişmesiyle sık hale gelen ve toplu halde meydana gelen “kitlesel göçtür.”

Göçmenlik kavramı; göç kararının bireyin özgür iradesi ile alınması ve bireyin kişisel rahatlığını artırmak istemesi nedeniyle zorlayıcı bir unsur olmadan göç eden kişileri tanımlamaktadır. Uluslararası literatürde ise göçmen iki şekilde tanımlanmaktadır. Birincisi İngilizcesi “immigrant” olan “göç eden” kişidir. İkincisi ise İngilizcesi “migrant” olan kişinin göç etme kararını bağımsız iradesiyle ve genellikle şahsına uygunluk kriterlerini dikkate alarak aldığı tüm durumları kapsamaktadır.

Buna ek olarak Sığınmacı ve Mülteci kavramı da literatürde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu iki kavram çoğunlukla birbirini yerine kullanılmakta ve/ya birbirini ile karıştırılmaktadır. Benzer amacın sürecini ve sonunu ifade eden bu kavramlardan sığınmacı; mülteci statüsü almak için başvurmuş ve bu başvurunun ilgili devlet veya Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği tarafından kabulünü bekleyen kişi, tabiri caizse “mülteci aday” olarak ayrılmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü de sığınmacı kavramının süreç boyutuna vurgu yapmakta ve bu kişiler hakkında olumsuz bir karar çıkması durumunda sığınılan ülkede kanunsuz kalma ortaya çıktığı için ilgili ülke tarafından sınır dışı edilebilirliğine dikkat çekmektedir.

Sığınmacı ve mültecilik kavramlarına farklı açılardan yaklaşılarak tanımlar getirilmiştir. Mülteci olmak hukuki bir statünün kazanılmasını ifade ederken; sığınmacının kısa süreli barınmayı nitelediği belirtilmektedir. Mülteci, hukuken tanınmış bir statüyü, sığınmacı ise mülteci başvurusu değerlendirilirken geçici olarak korunanları ifade etmektedir. Bu açıdan Türk hukukunda, Avrupa dışından gelip güvenli üçüncü ülke bulunana kadar geçici ikamet eden kişileri de kapsamaktadır.

Bununla birlikte; sığınmacı olan bir yabancının uluslararası hukukta mültecilik şartlarını taşıdığıının anlaşılması üzerine mülteci statüsüne hak kazanırken, Türkiye yabancılar hukukunda sığınmacının hukuken mülteci statüsü kazanması mümkün gözükmemektedir.

Geçici korumayla ilgili hükümler ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun 91. maddesinde geçmektedir. Kanunun 91/1 maddesinde, *“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma”* sağlanabileceği düzenlenmiştir. Geçici koruma statüsü kitlesel akınlar sonucunda verilmekle birlikte Suriye vatandaşlarının durumunu yasal zemine oturtmak için oluşturulan bir korumayı ifade etmektedir. Ayrıca Kanunun 91/2 maddesine göre, 2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. Yönetmeliğe göre geçici koruma, *“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma”* olarak tanımlanmıştır. Yine Yönetmelik’te geçici madde 1’e göre, *“28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınmaktadırlar.*

Bilindiği üzere göç birden çok disiplini ilgilendiren bir kavram olmakla birlikte bu çalışmanın sınırları bakımından ekonomik temelli bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında ekonomi temelli göç teorileri incelendiğinden göç teorilerine yönelik ekonomik yaklaşım üç temel soru üzerine inşa edilmektedir. İlk soru ülkeler arası göç hareketlerinin yönü, boyutu ve kompozisyonunu hangi koşulların belirlediği; ikinci soru göçmenlerin göç ettikleri ülkeye nasıl uyum sağlamakta olduğu ve üçüncü soru göçün, köken ve hedef ülkelerin ekonomilerine ne tür etkileri bulunduğuna ilişkindir.

Söz konusu kuramların açıklamaya çalıştığı sorular bir tarafta dururken diğer taraftan göçün yönetimi ve de durdurulmasına yönelik politikaların her zaman gerçekleşmediği de bilinmektedir. Bu çerçevede de ülkelerin farklı amaçlarla kendilerine özgü veya karşılaştıkları durumlara özgü politikaları uygulamaya çalıştıkları da görülmektedir. ABD, Almanya, Lübnan, İsrail ve Kolombiya gibi ülkelerin yaşadıkları göç tecrübelerine bakıldığında her ülkenin tarihinin bir döneminde göçmenler ve göçü yönetmekle ilgili sorunlar yaşadığı ve edinilen tecrübeler ışığında bugünkü sistemli göç politikalarını geliştirdikleri söylenebilir. Buna ek olarak ülkedeki kurumların göç yönetimi konusunda ortak fikre sahip olması ve göçmenlerin ev sahibi ülkenin dilini konuşabilmesi uyum açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, göçün ekonomik faydasını artırmak için göçmenler ve yerli halkın üretimde tamamlayıcı olması önemli bir husustur. Bu bağlamda göçün ekonomik faydası göçmenlerin niteliğinden çok uyum ve entegrasyon politikalarının başarısına bağlı olmaktadır.

Tüm bu deneyimlerden farklı olarak “Suriyeli Göçü” olarak tanımlanan ve 2011 yılından itibaren yaşanan siyasi istikrarsızlığın ve iç savaşın bir sonucu olan Suriyeli sığınmacıların durumu göç literatürü açısından yeni bir alan olarak görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye, bir taraftan ilave göç yükünü azaltıcı sınır güvenliği önlemlerini artırırken diğer taraftan da Geçici Koruma Altındaki Suriyeli nüfusun gönüllü geri dönüşünü destekleyici bir politika sürdürmektedir.

Türkiye savaş sebebiyle gelen Suriyelilere, sorunun kaynağında çözüm ve gönüllü geri dönüş politikası ile uyumlu olarak kalıcı bir statü vermemiş ve Geçici Koruma Statüsü vermiştir. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye’de bulundukları dönem içinde Türk Toplumunu ile uyum içinde yaşamaları kritik önemdedir. Büyük bir çoğunluğunun uygun şartlar sağlandığında gönüllü, onurlu ve güvenli bir şekilde geri dönüşleri sağlandığında bugün yaşanan sosyal uyum her iki toplumun geleceği açısından hayati önem taşımaktadır. Gelecekte geri dönüşler sağlandığında her iki toplum birbirine karşı güçlü işbirliklerine açık olacak ve ekonomik büyümeyi sağlayacaklardır. Dolayısıyla sosyal uyum kalıcılık veya geçicilikten bağımsız olarak her iki durumda da toplumsal huzuru artıran bir süreçtir. Bununla birlikte sosyal uyum süreci zaman zaman popülist bakış açısıyla red edilebilmektedir. Bunun nedeni sosyal uyumun toplumda kalıcılık algısı

oluşturmasıdır. Ancak sosyal uyum kalıcılık anlamına gelmemektedir. Göçmenlerin ve onları misafir eden toplumların uyum içerisinde birlikte yaşamaları, göçmenler geri dönecek olsalar bile, toplumsal refahı, kalkınmayı ve ekonomiyi güçlendirmektedir.

Nihai olarak gönüllü geri dönüş hedefi için gerekli çalışmalar yapılmakla birlikte bir taraftan da sosyal ve ekonomik uyum konusunda farkındalık çalışmaları yapılmaktadır. Elbette bu çalışmaların uzun dönemde her iki topluma da önemli katkılar sağlayacağını öngörmek mümkündür. Bununla birlikte Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler'in ekonomik uyum ve ilave katma değer potansiyellerini tespit etmek uzun vadeli hedefler açısından önemli görülmektedir.

Her ne kadar göçün ekonomiye etkileri konusunda yapılan çalışmalar pozitif ve negatif etkiler bakımından önemli bulgular sunmuş olsa da Geçici Koruma Altındaki Suriyeli nüfusun ekonomiye etkilerinin bütüncül bir yapı içerisinde eşanlı olarak makroekonomik etkilere yol açabileceği konusu yeterince incelenememiştir. Bu çalışmada ise Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler (GKAS)'ın Türkiye'deki varlığı ekseninde değerlendirilmeler yapılmaktadır. GKAS nüfusun ekonomide yarattığı yüke ek olarak sosyal ve demografik etkileri konusunda tartışmalarda yapılmakla birlikte bu çalışmanın odağında, zorunlu göç sonucunda Türkiye'de hali hazırda bulunan GKAS nüfusun mevcut sayısı itibari ile ekonomiye olan etkileri; hanehalkı, işgücü ve firmalar olarak ayrıştırılan değişkenler üzerinden incelenmektedir. GKAS nüfusun Türkiye ekonomisine etkilerinin bütüncül bir çerçevede incelenebilmesi için çalışmada hanehalkı, işgücü ve firma hesaplarını eşanlı olarak dikkate alan bir Makro Sosyal Hesaplar Matrisi (Makro-SHM) çatısı kullanılmıştır. Yöntem olarak SHM gelir çarpan analizi kullanan çalışmada, ekonomide dışsal şoklar ile yapılan transferlerin yaratacağı doğrudan transfer ve açık döngü etkilerinin ortaya çıkaracağı gelir artışları hesaplanmıştır.

Çalışmada üç farklı Senaryo kullanılmıştır. Birinci senaryo da dengede olan bir ekonomide üretim faaliyetleri ve mallar hesabında ortaya çıkacak 1000 TL'lik bir transferin T.C. Vatandaşı ve Suriyeli hanehalkları, firmalar, işgücü ve tüketim üzerindeki etkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre üretim faaliyetleri gelir çarpan katsayısı 1,76 iken mallar hesabında ortaya çıkan çarpan katsayısı 1,52 olarak hesaplanmıştır. Bir başka deyişle üretim faaliyetlerinde ortaya çıkacak bir gelir

artışının ekonomide yaratacağı etkilerin daha fazla olduğu görülmektedir. Buna ek olarak üretim faaliyetlerine 1000 TL doğrudan transfer yapılması durumunda T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir 903,26 TL iken GKAS aktörler için yaratılan gelir 10,06 TL olmuştur. Mal talebi için yapılan 1000 TL doğrudan transfer ise T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir 585,4 TL iken GKAS aktörler için yalnızca 6,52 TL olmuştur. Bu durum GKAS nüfusun ekonomide ortaya çıkacak bir gelir artışından yeterince yararlanamadığı şeklinde değerlendirilmektedir. GKAS nüfusun analizde yer alan 62 sektörden yalnızca 14'ünde faaliyet göstermesi ve bu sektörlerin verimliliğinin düşük olması gelir artışlarından pay almalarının önündeki en önemli engel olarak görülmektedir.

Senaryo 2'de ise GKAS ve T.C. Vatandaşı hanehalklarına 1000 TL doğrudan transfer yapılması durumunda ortaya çıkabilecek etkiler incelenmektedir. Elde edilen bulgulara göre GKAS hanehalkı gelir çarpan katsayısı 2,87 iken T.C. Vatandaşı hanehalkı hesabında ortaya çıkan çarpan katsayısı 2,82 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla GKAS hanehalkına 1000 TL doğrudan transfer yapılması durumunda T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir 988,07 TL iken GKAS aktörler için yaratılan gelir 1.011,11 TL olurken, T.C. Vatandaşı hanehalkına yapılan 1000 TL doğrudan transfer sonucunda T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir 1.965,06 TL ve GKAS aktörler için bu artış yalnızca 10,85 TL olmuştur. Bu durumu değerlendirdiğimizde T.C. Vatandaşı hanehalkına yapılan transferlerin GKAS nüfusa sınırlı ölçüde katkısı olduğunu bu karşılık GKAS hanehalkına yapılan transferlerin hem kendi gelirlerini hem de T.C. Vatandaşı hanehalkları gelirlerini artırdığı söylenebilir. Elde edilen bulgular çerçevesinde GKAS hanehalkına yapılan dış desteklerin T.C. Vatandaşı hanehalkına da katkı sağlayabildiği görülmekle birlikte bu durumun sürdürülebilir olmadığı düşünülmektedir. Avrupa Birliği tarafından yapılan mali desteklerin sınırlı olması ve desteklerin uygulama sürecindeki öngörülemeyen kayıplar gibi sorunların yanı sıra hanehalkı desteklerinin yardıma bağımlı bir nüfusa yol açabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Son olarak Senaryo 3'te doğrudan transferlerin hanehalkı yerine işgücü üzerinden üretim faaliyetlerini destekleyici bir çerçevede verilmesi durumunda ortaya çıkabilecek etkiler incelenmektedir. Elde edilen bulgulara göre GKAS işgücü gelir çarpan katsayısı 4,17 iken T.C. Vatandaşı işgücü hesabında ortaya çıkan çarpan

katsayısı 4,12 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla GKAS işgücüne 1000 TL doğrudan transfer yapılması durumunda T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir 1.291,41 TL iken GKAS aktörler için yaratılan gelir 2.014,17 TL olmuştur. T.C. Vatandaşı işgücü için yapılan 1000 TL doğrudan transferde ise T.C. Vatandaşı aktörler için yaratılan gelir 3.261,33 TL iken GKAS aktörler için yalnızca 13,84 TL olmuştur. GKAS işgücü odağında yapılan bir transferin ekonomiye ve özellikle de işgücü ve yatırım talebinde yarattığı pozitif katkıları ile hanehalkına yapılan doğrudan transferlere kıyasla daha fazla yarar sağladığı görülmektedir.

Sonuç olarak GKAS nüfus için yapılan doğrudan transferler üretim faaliyetleri, mallar ve hanehalkları yerine işgücü dikkate alınarak yapıldığı takdirde ekonomiye olan pozitif etkilerin daha fazla olacağı ve gelecekte uygulanması muhtemel AB kaynaklı desteklerin bu çerçevede düzenlenmesinin daha etkili olacağı düşünülmektedir. Elbette AB desteklerinin “gönüllü, güvenli ve onurlu geri dönüş politikası”nı akamete uğratmayacak şekilde planlanması da önemli bir husus olarak görülmektedir. Ayrıca, çalışmanın sınırları kapsamında kullanılan Makro-SHM uygulaması yanı sıra daha detaylı çalışmaların yapılması ve ilerde yapılacak akademik çalışmalarda; sektörel dağılımlar, yerel ve bölgesel farklılıkların da dikkate alınmasının yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç, Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (Üçüncü Baskı: Gözden Geçirilmiş ve genişletilmiş), İstanbul.
- Addison, T. ve Worswick, C., (2002). The impact of immigration on the earnings of natives: evidence from Australian microdata. *Economic Record*, 78(240), 68-78.
- AFAD (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*. Ankara.
- AFAD (2016). Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında. <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>, Erişim: 03.02.2023.
- Aksoy, E. (2020). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Okullaşma Durumları. *Akademik Hassasiyetler*, 7(4), 37-51.
- Aktaş, M. ve Öztekin, S. (2017). Göç ve Mültecilik İle İlgili Kavram Karışıklığı. *Third Sarajevo International Conference*, Bosna Hersek-Saraybosna, International University of Sarajevo.
- Aktaş, M. (2022). Türkiye'deki Suriyelilerin Eğitim Hakkına Erişimi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- Alakuş, E. (2018). Türkiye'de Göç Yönetimi ve Uygulaması. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- Alarcon, J. (1991). Social Accounting Matrix-Based Modeling, ExtentionsWell being and Environment Applications Using the Sams forEcuador 1975 and Bolivia 1989. <http://www.iss.nl/> Erişim: 18.08.2007.
- Altınsoy, Z. D. (2015). Yabancılar Hukuku Çerçevesinde Uluslararası Koruma, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- American Immigration Council (2022). How the United States Immigration System Works. <https://www.americanimmigrationcouncil.org/research/how-united-states-immigration-system-works>, Erişim: 15.04.2022.
- Anaran, S. (2020). Göçmen Hukuku Bağlamında 2011 Sonrası Türkiye'deki Gayrimüslim Göçmenlerin Durumu. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Angrist, J. Db ve Kugler, A. D. (2002). Protective or counter-productive? labor market institutions and the effect of immigration on eunatives. *Institute of LaborEconomics IZA Discussion Papers*, No. 43.
- Arıkan, M. E. (2018). Uluslararası Koruma Kapsamındaki Yabancıların Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakkı. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Artstein, Y., (2002), The Flexibility of the Israeli Labor Market, In The Israeli Economy, 1985-1998 (Ed. A. Ben-Bassat), The MIT Press, (<https://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/10341/1/10.Avi%20Ben-Bassat.pdf#page=398>), Erişim: 28.12.2002.
- Asar, A. (2017). *Yabancılar Hukuku*. Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara.
- Aslan, M. (2005). Turkish Social Accounting Matrix for 1996. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 221-245.

- Aslan, M. (2007). Construction of a Financial Social Accounting Matrix for the Turkish Economy with 1996 Data. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 7(1), 287-306
- Aslantürk, O. ve Tunç Y. E. (2018). Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri: Suriyeliler Örneği. *Ombudsman Akademik*, 5/9, 141-180.
- Asya G. ve Aktaş A. (2022). The effect of unqualified labor migration on economic growth: the case of oecd countries. *İçtimaiyat*, 6(Göç ve Mültecilik Özel Sayısı): 479-492.
- Atıcı, C. (2004). *Türkiye’nin Dış Ticaretinde ve Transfer Politikalarında Değişimin Faktör Bazında Gelir Dağılımı Etkileri: Bir Sosyal Hesaplar Matrisi Denemesi*. TEAE Yayınları, Ankara.
- Aydemir, A. (2013). Skill Based Immigrant Selection and Labor Market Outcomes By Visa Category. In *International Handbook on the Economics of Migration* (Ed. Amelie F Constant and Klaus Zimmermann), Edward Edgar Cheltenham UK, Northampton, MA, USA, 432-452.
- Aydemir, S. ve Şahin M. C. (2017). Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz. *Journal of Islamic Research*, 28(3), 359-371.
- Aydın, M. Ş. (2022). Ege Bölgesi Üzerinde Yapılan Uluslararası Göçmen Kaçakçılığının Lojistik Açısından İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Aytekin, İ. ve Bozkaya, Ş. (2022). ABD’de göç ve reel ücretler arasındaki nedensellik ilişkisinin analizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57(2), 1115-1132.
- Bahar,D., Dooley, M., ve Huang, C. (2018). Integrating Venezuelans into the Colombian Labor Market: Mitigating Costs and Maximizing Benefits, Brookings Global Economy and Development. Brookings Institute, <https://reliefweb.int/report/colombia/integrating-venezuelans-colombian-labor-market-mitigating-costs-and-maximizing>, Erişim: 15.04.2022.
- Bălă, R. M. ve Prada, E. M. (2014). Migration and private consumption in europe: a panel data analysis. *Procedia Economics and Finance*, 10, 141-149.
- Barbieri, N., G., Gallegos, J., R, Grajales, M., P., O., Campos, B., P., C., Alvis, y S., P. (2020). Responses of the Countries of the South American Pacific Regarding Venezuelan Migration: Comparative Study of Migration Policies in Colombia, Ecuador and Peru. *Diálogo Andino*, No: 63, Arica dic. 219-233
- Barbu, T. C., Vuță, M., Străchinaru, A. I. ve Cioacă, S. I. (2017). An assessment of the immigration impact on the international housing price. *Amfiteatru Economic Journal*, 19(46), 682-695.
- Barkin, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 2014/1:331-360.
- Bauer, T., Lofstrom, M., ve Zimmermann, K. F. (2000). Immigration Policy, Assimilation of Immigrants, and Natives’ Sentiments Towards Immigrants: Evidence From 12 OECD Countries. *Swedish Economic Policy Review*, 7(2), 11–53.
- Beaujouan, J. ve Rasheed, A. (2020). *Syrian Crisis, Syrian Refugees, Voices From Jordan and Lebanon*. Palgrave Macmillan, Switzerland.
- Ben-Porath, Y. (1986). *The Israeli Economy: Maturing Through Crises*. Harvard University Press.

- Bijak, J. (2006). *Forecasting International Migration: Selected Theories, Models and Methods*. Warsaw, Central European Forum for Migration Research.
- Bitkal, S. (2019). Suriyeli Mültecilerin Lübnan Demografisine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bölgesel Araştırmalar (Ortadoğu Araştırmaları) Anabilim Dalı, Çanakkale. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Black, R., Koser, K., Munk, K., Atfield, G., D'Onofrio, L. ve Tiemoko, R. (2004). *Understanding Voluntary Return*. Home Office Online Report 50/04. London: Home Office.
- BM (1950). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü. http://madde14.org/index.php?title=Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_M%C3%BCteciler_Y%C3%BCksek_Komiserli%C4%9Fi_T%C3%BCz%C3%BC%C4%9F%C3%BC, Erişim: 13.08.2022.
- Bordvarsson, Örn B. ve Berg Van den H. (2013). *The Economics of Immigration: Theory and Policy*. Springer,
- Borjas, G. J. (2003). The labor demand curve is downwards loping: reexamining the impact of immigration on the labor. NBER WorkingPaper No. 9755 June
- Borjas, G. J. (2016). *We Wanted Workers: Unrevealing the Immigration Narrative*, W.W. Norton&Company, Illustrated Edition, New York, London.
- Borjas, G. (1999). The economic analysis of migration, In *Handbook of Labor Economics*. (Eds. Orley Ashenfelter and David Card), 3A, Amsterdam: North-Holland, 1697–1760.
- Boubtane, E., Coulibaly, D. ve Rault, C. (2013). Immigration, growth, and unemployment: panel var evidence from oecd countries. *Review of Labour Economics and Industrial Relations* 27(4), 399-420.
- Brettel, C. B. ve Hollifield, J. F. (2000). *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York: Routledge.
- Brooks, J. ve Tanyeri, A. (1999). Agricultural Policy Reform in Turkey: A Social Accounting Matrix Perspective, *TEAE Yayınları*, Ankara.
- Brücker, H., Hauptmann, A., Jahn, E. J. ve Upwar, R. (2013). Migration and Imperfect Labormarkets: Theory and Cross-Country Evidence from Denmark, Germany and the UK. *European Economic Review*, 66(C), 205-225
- Bulkan, D. (2018). Avrupa Birliği Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bulut, Y., Akın, S. ve Karakaya, S. (2016). Mülteci Sorununa Nasıl Bakıldığına İlişkin Bir İnceleme. UluslararasıYönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi Bildiriler Kitabı, (Ed. Erdoğan, S., D. Ç. Yıldırım, ve A. Gedikli), 3016-3040, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Buz, S. ve Korç, S. (2021). Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(50), 195-230.
- Castles, S. ve Miller, M. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çeviren Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Chamunorwa, W., Mlambo, C. (2014). The unemployment iimpact of immigration in South Africa., *Mediterranean Journal of Social Sciences* 5(20,: 2631-2640.
- Ciment, J. ve Radzilowski J. (2014). *Social and Cultural Change*. American Immigration Encyclopedia of Political, Routledge.

- Cohen, S., ve Hsieh, C., T. (2000). Macroeconomic and Labor Market Impact of Russian Immigration in Israel. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/259307/1/wp01-11.pdf>, Erişim: 21.11.2022.
- Coşkun, A. (2021). Göç Yönetiminden Göç Yönetişimine: Bir Model Önerisi. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora tezi.
- Czegledy, K. (2006), *Bozkır Kavimlerinin Doğu'dan Batı'ya Göçleri*. Doruk Yayınlar, İstanbul.
- Çağatay, S., Taşdoğan C. ve Şahinöz A. (2010). 2001-2008 Yıllarında Türkiye'de Uygulanan Alternatif Tarım Politikalarının Gelir Çarpan Analizi ve Politika Önerileri. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(19), 161-182.
- Çağlar, A., ve Onay, A. (2015). *Göç ve Uyum / Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz*. (Der. B. Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci, M. Murat Yücesahin), İkinci Baskı, Transnational Press, London.
- Çağlayan, D. Y. (2009). Yasadışı Göç ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Çanga, N. (2019). Bingöl İlinde Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Uyum Sürecinde Kamu Politikalarının Etkisi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Çapcıoğlu, İ., Akın, M., ve Akyüz, N., (2018), Göç Olgusunun Dini ve Toplumsal Yansımaları: Kur'an'daki Atıflar Bağlamında, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(5):596-605.
- Çavuşoğlu, H., (2006), Uluslararası Göç: Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 12,48: 83-104.
- Çelik, R. ve Arslan, I. (2018). Göç ve işsizlik arasındaki ilişki: Ampirik bir uygulama. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 74, 65–75.
- Çelikel, A. ve Gelgel, G. (2017). *Yabancılar Hukuku*. Beta Yayınları, 23. Baskı, İstanbul
- Çiçekli, B. (2003). *Yabancılar ve Polis*. Seçkin Yayıncılık, Ankara,
- Çiçekli, B. (2014). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. Güncellenmiş 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara
- Çiçekli, B., (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre, Uluslararası Göç Örgütü Yayınları,
- Çoştan, U. (2020). Türkiye'de Göç Yönetimi ve Politikaları: Suriyeli Mülteciler Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Dalboy, E. (2020). Türk Yabancılar Hukukunda Geçici Koruma Statüsü Sahibi Yabancıların Çalışma Hakları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Defourny I. ve Thorbecke E. (1984). Structural Path Analysis and Multiplier Decomposition Within A Social Accounting Matrix Framework. *The Economic Journal*, 94,111-136.
- Delen Erdemir, G. (2013). Türkiye'nin Avrupa Birliği Entegrasyon Sürecinde Yasa Dışı Göç ve Mülteci Sorunları. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Edirne.
- Doğan, V. (2017). *Türk Yabancılar Hukuku*. Savaş Yayınevi, 2.Baskı, Ankara.

- Dost, S. (2014). Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriye’li Sığınmacıların Hukuki Durumu. *S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1). 27-69.
- Dönmez Kara, C. Ö. (2015), Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye’nin Politikaları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Drori, I. (2009), *Foreign Workers in Israel*. Global Perspectives State University of New York Press.
- Duleep, H., O. ve Regets, M., C. (1992). Some Evidence on the Effect of Admission Criteria on Immigrant Assimilation. In *Immigration, Language, and Ethnicity*, (Ed. B. Chiswick), Washington: American Enterprise Institute, 410–39.
- Dungan, P., Fang, T. ve Gunderson, M. (2010). Macroeconomic impacts of Canadian immigration: An empirical analysis using the FOCUS model. University of Toronto Working Paper.
- Dustmann, C., Fabbri, F., Preston, I. ve Wadsworth, J. (2003). The local labour market effects of immigration in the UK. Home Office Online Report 06/03.
- Ebrem, İ., S. (2021). Suriye Krizinin Etki Alanındaki Ülke: Lübnan. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(3), 2076-2090.
- Eckstein, Z. ve Weiss, Y. (2002). The Integration of Immigrants from the Former Soviet Union In the Israeli Labor Market.. In *The Israeli Economy 1985-1998 From Government Intervention to Market Economics*, (Ed. A. Ben-Bassat), (https://zvi-eckstein.com/wp-content/uploads/2022/02/Bruno_paper_english.pdf), Erişim: 15.04.2022.
- Edwards, A. (2016). *UNHCR Viewpoint: ‘Refugee’ or ‘Migrant’ – Which is Right?*, UNHCR UN Refugee Agency”, <https://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html>, Erişim: 15.04.2022.
- Ekşi, N. (2011). *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular*. Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Ekşi, N. (2014). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. Beta Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.
- Elespectador (2018). Los Beneficios de la Migración Venezolana. (<https://www.elespectador.com/economia/los-beneficios-de-la-migracion-venezolana-article-791568/>), Erişim: 30.05.2018.
- Ellerman, A. (2021). *The Comparative Politics of Immigration, Policy Choices in Germany, Canada, Switzerland and the United States*. Cambridge University Press.
- Eltiempo (2018). Migración Venezolana Puede ser Benéfica Para la Economía Colombiana. (<https://www.eltiempo.com/economia/sectores/la-migracion-venezolana-puede-ser-benefica-para-la-economia-colombiana-289482>), Erişim: 03.11.2018
- Erat, V., (2017), Küreselleşme ve Ulus-Devlet Sarmalında Devletlerin Göçmen Politikası, *KAÜ İİBF Dergisi*, Cilt 8, Sayı 15: 197-209
- Erder S. (2006). *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, E. (2011). Multi regional Social Accounting Matrix and Multiplier Analysis: An Application for Turkish Economy. Unpublished Master Thesis, Metu, Department of Economics
- Ergüven, N. S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(4), 1007-1062.

- Eroğlu, C. ve Taşkiran, R. (2002). Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2002/1, 105-128.
- Erten, H. (2009). Türkiye İçin Sektörel Sosyal Hesaplar Matrisi Üretme Yöntemi ve İstihdam Üzerine Bir Hesaplanabilir Genel Denge Uygulaması. DPT, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Easterlin, R. A. (1980). *Immigration: Economic and Social Characteristics*. In The Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups (ed. Stephan Thernstrom), Cambridge, Harvard University Press.
- European Commission (2014). Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporu. (https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf, Erişim: 13.08.2022
- European Commission (2017). The EU and the Migration Crisis. <https://ec.europa.eu/migrant-integration/sites/default/files/2019-05/ISMUXIV-Report-on-migrations-2018.pdf>, Erişim: 15.04.2022.
- European Union (2007). Regulation (EC) No 862/2007 of the European Parliament and of the Council of 11.07.2007 on Community statistics on migration and international protection and repealing Council Regulation (EEC) No 311/76 on the compilation of statistics on foreign workers. No. 862/2007, <http://www.refworld.org/docid/48abd548d.html>, Erişim: 13.08.2022
- Faist, T. (2010). Migration: Critical Concept in the Social Sciences. In *The Crucial Meso-Level* (Ed. S.Vervotec), Newyork: Routledge Press.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulus aşırı Toplumsal Alanlar*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Fakılı, Ş. (2021). Göçmenler, Sığınmacılar, İlticacılar: Türkiye'nin 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesine Koyduğu Rezerv Ne Anlama Geliyordu? <https://apm.org.tr/2021/01/21/gocmenler-siginmacilar-ilticacilar-turkiyenin-1951-cenevre-multeci-sozlesmesine-koydugu-rezerv-ne-anlama-geliyordu/>, Erişim: 13.08.2022.
- Fitzgerald, D. S. ve Martín, D. C. (2014). *Culling the Masses: The Democratic Origins of Racist Immigration Policy in the Americas*. Harvard University Press, Illustrated Edition.
- Franco-López, J. A. ve Suaza-Argáez, N. (2019). La Diáspora Venezolana y su Repercusión en la Estructura Socioeconómica Colombiana. *Revista CEA*, 5(10), 83-98. <https://doi.org/10.22430/24223182.1204>, Erişim: 15.04.2022.
- Freiner, L. F. (2018). Understanding The Venezuelan Displacement Crisis. <https://www.e-ir.info/pdf/74606>, Erişim: 15.04.2022.
- Friedberg, R. (2001). The Impact of Mass Migration on the Israeli Labor Market. *Quarterly Journal of Economics* 116, 1373- 1408.
- Fwd.us (2020). Immigration Facts: The Positive Economic Impact of Immigration, <https://www.fwd.us/news/immigration-facts-the-positive-economic-impact-of-immigration/>, Erişim: 13.08.2022.
- Gandal, N., Hanson, G. H. ve Slaughter M, J. (2004). Technology, Trade and Adjustment to Immigration In Israel. <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0014292102002659?token=667800FDABDEA7B0B1CE614752B1DC0FA79FB0DFDA11B6E68ED3E7692C45AF8024011CCED1F9462FDA7587BFC7814F5A&originRegion=eu-west-1&originCreation=20230322072433>, Erişim: 14.11.2022
- Gedik, M. A. (2010). Vergi Politikalarının Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Hesaplanabilir Genel Denge Uygulaması. *Maliye Dergisi*, 159, 395-415.

- Geha, C. ve Talhouk, J. (2018). Politics and the Plight of Syrian Refugees in Lebanon. Beyrut American University, Political Brief on the Return of Syrian Refugees.
- Geißler, R. (2014). Migration und Integration, Bundeszentrale für Politische Bildung: Sozialer Wandel in Deutschland. Informationen zur politischen Bildung, (324), 40-52.(<https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/izpb/198020/migration-und-integration/>), Erişim: 06.04.2022.
- Gençler, A. (2010). *Avrupa Birliği'nin Göç Politikası*. Journal of Social Policy Conferences, 49, 173-197. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/897/10022>, Erişim: 13.08.2022.
- Gerber, D. (2011). *American Immigration a Very Short Introduction*. Oxford Press.
- GİB (2019). Uluslararası Göç Örgütü, Türkiye'nin Genişletilmiş Göç Profili Çalışması. Türkiye'nin Göç Yönetimi Çalışmalarının Desteklenmesi Projesi
- GİB (2022a). *Türkiye ve Göç*. Göç İdaresi Başkanlığı, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/turkiyevegoc_tr.pdf, Erişim: 13.03.2022
- GİB (2022b). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/yabancılar-ve-uluslararası-koruma-kanunda-gecici-koruma>, Erişim: 13.07.2022.
- GİB (2022c). İltica ve Göç Mevzuatı. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Temel-Belgeler/Iltica-Ve-Goc-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>, Erişim: 13.08.2022.
- Gilpin, N., Henty, M., Lemos, S., Portes, J. ve Bullen, C. (2006). The impact of freemovement of workers from Central and Eastern Europe on the UK labour market. Department for Work and Pensions, Working Paper No 29.
- Gök, B. ve Karadağ, M. (2013). Türkiye için 2002 Yılı Sosyal Hesaplar Matrisi. *Ege Academic Review*, 13(3), 325-335.
- Göv, A. ve Dürrü, Z. (2017). Göç ve ekonomik büyüme ilişkisi: seçilmiş OECD ülkeleri üzerine ekonometrik bir analiz. *International Journal of Economic Studies* 3(4). 491-502.
- Grandi, F., Mansour, K. ve Holloway, K. (2018). Dignity and displaced Syrians in Lebanon, Humanitarian Policy Group, <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/resource-documents/12532.pdf>, Erişim: 30.12.2021.
- Güneş, B. (2009). Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Bir Hesaplanabilir Genel Denge Modeli. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 24(1), 123-170.
- Haas, H. D. (2010). Migration and Development A Theoretical Perspective. International Migration Institute, IMR, (Spring), 44(1), 227-264.
- Hacıoğlu, N. ve Saylan, U. (2014). Arap Baharının Turizme Yansımaları: Arap Ülkeleri ve Türkiye, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(32), 55-80.
- Handlin, O. (1973). *The Uprooted: The Epic Story of the Great Migration That Made the American People*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hanewinkel, V. ve Oltmer, J. (2017). Integration und Integrationspolitik in Deutschland. <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/laenderprofile/deutschland/256307/integration-und-integrationspolitik-in-deutschland/#node-content-title-0>, Erişim: 06.04.2022.

- Harris, J., R. ve Todaro, M. P. (1970). Migration, Unemployment and Development: A Two Sector Analysis. *The American Economic Review*, 60(1), 126-142.
- Hart, R. A. (1975). Interregional Economic Migration: Some Theoretical Considerations. *Journal of Regional Science*, 15(2), 127.
- Haug, S. (2000). Klassische und Neuere Theorien der Migration, Mannheim.Arbeitspapiere Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, Nr: 30.
- Hess, B. Marson, E. W. ve Stein, P. J. (1982). *Sociology*. MacMillan Publishing Company, New York.
- HSK (2023). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, Erişim: 14.01.2023
- Hunter, L. M. (2005). Migration and Environmental Hazards. *Population and Environment* 26(4), 273-302.
- Huntington, P. S. (2004). *Who We Are? The Challenges to American's National Identity*. Simon& Schuster, New York.
- IDMC. (2022). 2020 Report. <https://www.internal-displacement.org/database/displacement-data>, Erişim: 30.01.2023.
- IMF (2017). Lebanon, International Monetary Fund. Country Report No: 17/20, Washington D.C., <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2017/cr1720.ashx>, Erişim: 15.04.2022.
- IOM (2009). Göç Terimleri Sözlüğü, [https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf), Erişim 13.07.2022.
- IOM (2017). Briefing Note Migration Policies in Lebanon, International Centre For Migration Policy Development. <https://www.iom.int/countries/lebanon>, Erişim: 15.04.2022.
- IOM (2019) World Migration Report, 2020, IOM UN MIGRATION, https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf, Erişim: 13.07.2022.
- IOM (2022), World Migration Report 2022. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>, Erişim: 13.06.2022.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ. (1998), Türkiye’de İç Göç. Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı, 6–8 Haziran 1997, Bolu.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. (2012). *Türkiye’de Düzensiz Göç*. Uluslararası Göç Örgütü, Ankara.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999), *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Jacobs, T, (2019), New Evidence That Immigration is Good for America, <https://psmag.com/economics/new-evidence-that-immigration-is-good-for-america>, Erişim: 06.01.2023 .
- Jagarnathsingh, A. (2016). Syrian Refugees’ Livelihoods. The Impact of Progressively Constrained Legislations and Increased Informality on Syrians’ Daily Lives. Lebanon Support Report Series, 2016, <https://civilsociety-centre.org/sites/default/files/resources/syrianrefugees-livelihoods-ls2016.pdf>, Erişim:30.12.2021.

- Janmyr, M. (2016). The Legal Status of Syrian Refugees in Lebanon. Issam Fares Institute for Public Policy and International Relations, Working Paper 33, Beirut, Mart 2016, https://www.aub.edu.lb/ifi/Documents/publications/working_papers/2015-2016/20160331_Maja_Janmyr.pdf, Erişim: 30.12.2021.
- Jansen, C. (1969). Some Sociological Aspects of Migration. In Migration (Ed. J.A. Jackson), Cambridge University Press: Cambridge.
- Jasso, G. ve Rosenzweig, M. R. (1995), „Do immigrants screened for skills do better than family reunification immigrants? *International Migration Review*, 29(1), 85–111.
- Jennisen, R. P. W. (2004). *Macroeconomic Determinants of International Migration in Europe*. Rozenberg Publishers, Amsterdam.
- Junankar, P. N. (2016), *Economics of Immigration: Immigration and Australian Economy*. Palgrave Macmillan, London.
- Junankar, P. N., Pope, D. ve Withers, G. (1998). Immigration and the Australian Macroeconomy: Perspective and Prospective. *The Australian Economic Review*, 31(4), 435-444.
- Kale, B. (2015). *Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri, Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karpat, K. (2013). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. (2015). *Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kasnauskiene, G., Vebraitė, L. (2014). The impact of migration on Lithuanian economy in an ageing society context. *International Journal of Business and Management* 2(4), 31-42.
- Kaya, İ. ve Eren, E. Y. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hak ve Yükümlölükleri*. SETA Yayınları, İstanbul.
- Kaya, S. (2017). Uluslararası Koruma ve Yönetimi Bağlamında Türkiye'de Yeni Bir Kamu Hizmeti Alanı Olarak Göç ve İdaresi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kennedy, J. F. (1964). *Anation Of Immigrants*. Harper Collins Publishers, Harper and Row, New York.
- Kılıç, C., Yücesan, M. ve Özekicioğlu, H. (2019). Relationship between migration and unemployment: Panel data analysis for selected oecd countries, *Montenegrin Journal of Economics* 15(3), 101-111.
- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin "Suriyeli Mülteciler" Sınavı*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu & Brookings Enstitüsü, Ankara.
- Koser, K. (2007). *International Migration A Very Short Introduction*. Oxford Press.
- Köse, A. H. ve Yeldan, E. (1996)b Çok Sektörlü Hesaplanabilir Genel Denge Modellerinin Veri Tabanı Üzerine Notlar: Türkiye 1990 Sosyal Hesaplar Matrisi. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 23 (1), 59-83.
- Kugler, A. ve Yuksel, M. (2008). Effects of low-skilled immigration on US natives: evidence from Hurricane Mitch. National Bureau of Economic Research, (No. w14293).
- Kulkolkarn, K b ve Potipiti, T. (2007). Migration, wages and unemployment in Thailand. *Chulalongkorn Journal of Economics* 19(1), 1-22.

- Kurt, Ü. (2019). The causal effects of economic, political and social globalization on migrants: A panel data analysis for selected OECD countries. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 17(1), 281–296.
- LCRP (2018). Lebanon Crises Response Plan 2017-2020. The Government of Lebanon and The United Nations, <https://lebanon.un.org/en/102825-lebanon-crisis-response-plan-2017-2020>, Erişim: 15.04.2022.
- Lemos, S. ve Portes, J. (2008). The Impact Of Migration From The New European Union Member States On Native Workers (London: Department for Work and Pensions), IZA DP No. 3756.
- Lewis, W. A. (1954). Economic Development with Unlimited Supplies of Labor. *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 22, 139-191.
- Mani, S. M. (2009). Devletler Özel Hukukunda Göçmelere Statüsü Ve Göçmelere Ait Düzenlemeler. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Uluslararası Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Martins, P., Piracha, M. ve Varejão, J. (2012). Do immigrants displace native workers? Evidence from matched panel data. IZA DP No. 6644.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylord, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466.
- McNeill, W. H. (1984). Human Migration in Historical Perspective. *Population and Development Review*, 10(1), 1-18.
- Meçik, O. ve Koyuncu, T. (2020). Türkiye’de göç ve ekonomik büyüme ilişkisi: toda-yamamoto nedensellik testi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2618-2635,
- Mete, F. (2004). Does immigration have an impact on economic development and unemployment? Empirical evidence from finland (1981–2001). *International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies*, 1(3), 39-60.
- Microempresas de Colombia (2020). Emprendedores migrantes formalizan sus unidades de negocio y dinamizan la economía local. <https://microempresas.co/blog/emprendedores-migrantes-formalizan-sus-unidades-de-negocio/>, Erişim: 15.04.2022.
- Morley, B. (2006). Causality between economic growth and immigration: an ardl bounds testing approach. *Economics Letters*, 90(1), 72-76.
- Nathan, M. (2011). The long term impacts of migration in British cities: diversity, wages, Employment and Prices. SERC Discussion Paper 67, February.
- Nurdoğan, A., Dur, A.İ., ve Öztürk, M. (2016). Türkiye’nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri. *İş ve Hayat Dergisi*, 2(4), 217-238.
- Odman, M. T. (1995). *Mülteci Hukuku*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, Ankara.
- Ottaviano, G. ve Peri, G. (2012). Rethinking the effect of immigration on wages. *Journal of the European Economic Association*, 10(1), 152–197.
- Ögel, B. (2016). *Türklerde Devlet Anlayışı*. Ötüken Neşriyat.
- Öner, A. Ş. (2018). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* içinde (Ed. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), 13-47, (Dördüncü Baskı), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Öner, I., Gülfer, S., N. ve Öner, A. S. (2012). *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar*. İletişim Yayınları, İstanbul, İletişim Yayınları.

- Özel, S. (2020), Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü, *YÜHFD*, C.XVII, 2020/2, 709-734.
- Özer İ, (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*. Ekin Kitabevi, Bursa.
- Özgür, N. (2012). Modern Türkiye’nin Zorunlu Göçmenleri: Muhacirler, İskânlılar, Mübadiller, İslamlar, Soydaşlar, “G” Grubu, Mülteciler. *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* içinde (Ed. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, N. Ö. (2017). Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumuna Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66 (1), 201-264.
- Öztürk, T. ve Boyacı E. (2022). Suriyeli Mülteci Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkisine Yansıması: Dünya Sistemleri Analizi Üzerinden Bir Değerlendirme. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 6(1), 1809-1823.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Penaloza-Pacheco, L. (2022). Living with the neighbors: the effect of Venezuelan forced migration on the labor market in Colombia. *Journal for Labour Market Research* 56(1), 1-32.
- Peri, G. (2006). The effects of immigration on california’s labor market, econstor. A Service of ZBW, WorkingPaper, No. 06-37, September.
- Petersen, W. (1978). International Migration. *Annual Review of Sociology*, 4, 533-575
- Pineda, S. S. (2021). *Efectos de la Migracion de Venezolanos a Colombia*. <https://repository.urosario.edu.co/server/api/core/bitstreams/e71bd5e2-02c7-4843-8d90-fb8aa2fc61f7/content>, Erişim: 15.04.2021.
- Piore, J. M. (1978). Dualism in the Labor Market: A Response to Uncertainty and Flux: The Case of France. *Revue Economique, Emploi et Chomage*, 29(1), 26-48.
- Pirinççi, F. (2018). Suriye’ye Komşu Ülkelerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikaları. *TESAM Akademi Dergisi*, 5a(2), 39-60.
- Powell, M. ve Round, J. I. (2000). Structure and Linkage in the Economy of Ghana: A SAM Approach. In *Economic Reforms in Ghana: Miracle or Mirage* (Eds. E Aryeetey, J Harrigan and M Nissanke), James Currey Press, Oxford: 68-87.
- Pryymachenko, Y., Fregert, K. ve Andersson, F. N. (2011). The effect of emigration on unemployment: Evidence from the Central and Eastern European EU memberstates. Working Paper No: 32.
- Pyatt, G. (1988). A SAM Approach to Modeling. *Journal of Policy Modeling*, 10(3), 327-352.
- Pyatt, G. ve Round, J. (1979). Accounting and Fixed Price Multipliers in a Social Accounting Matrix Framework. *The Economic Journal*, 89, 850-873.
- Reed, H. ve Latorre, M. (2009). The Economic Impacts of Migration on the UK Labour Market. *Economics of Migration Working Paper* 3, February.
- Reichert, J. S. (1981). The Migrant Syndrome: Seasonal US Wage Labor and Rural Development in Ccentral Mexico, *Human Organization* 40, 56-66.
- Resmi Gazete (1961). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>, Erişim: 13.07.2022.
- Resmi Gazete (2006). Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca

- Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm>, Erişim: 13.08.2022.
- Resmi Gazete (2014). Geçici Koruma Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, Erişim: 13.08.2022.
- Rhein-Zeitung (1954). Kommen italienische Arbeiter? Die Verhandlungen haben Begonnen – Eine Million Arbeitslose in der Bundesrepublik. December 14, 1954.
- Rivlin, P. (2011). *The Israeli Economy From The Foundation of The State Through the 21st Century*. Cambridge University Press.
- Roux, J. P. (2017). *Türklerin Tarihi “Pasifikten Akdeniz’e 2000 Yıl*. Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları*, 5, 33-44.
- Sassen, S. (1988). *The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sayın, H. (2010). Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Bakımından Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Cinsel Sömürü Suçları ve Bunlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Schönwälder, K. (2006). The Difficult Task of Managing Migration: The 1973 Recruitment Stop. In *German History from the Margins*, (ed. Gregor, N., Roemer N. ve Roseman M.), 252–267, Bloomington and Indianapolis University Press.
- Sen., H. (1996). Social Accounting Matrix (SAM) and Its Implications for Macroeconomic Planning. Unpublished Assessed Article, Bradford University, Development Project Planning Center (DPPC), Bradford, UK.
- Sevinç, H., Bozkurt, E. ve Künü, S. (2016). Ekonomik büyüme ve göç ilişkisi: Gelişmekte olan ülkelere dayalı bir analiz. International Conference on EurosanEconomics 2016, 398-403. SESSION 2C: Kalkınma II.
- Sjaastad, L. A. (1962). The Costs and Returns of Human Migration. *Journal of Political Economy*, 70(5), 80-93.
- Somuncu, B. (2006). Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sönmez, P. ve İncekara, B. (2019). *Ekonomik Göstergeler ve Küresel Rekabet Bağlamında Mavi Kart: Nitelikli Göçmen Politikasında AB’nin Başarısı mı, Yoksa Uyumsuzluk Örneği mi?*. ed., Görgün, Uluslararası Göç, 85-100. Beta Yayınları.
- Şahin, Y. (2010). *Kentleşme Politikası*. Murathan Yayınevi, Trabzon.
- Şan, M. ve Haşlak, İ. (2014). Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 29-54.
- Şanlıöz, S. A. (2016). Dış Göç Olgusunun Düzensiz Göç Gerçeği: Karşılaşılan Etkilere Ekonomik ve Sosyolojik Çözüm Önerileri. *Sosyoekonomi*, 24(30), 139-146.

- Şenesen, G. G. (1984). Sosyal Hesaplar Matrisi ve Türkiye için Bir Uygulama. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Taneri, G. (2012). *Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi İlkesi*. Bilge Yayınevi, 1. Baskı,
- Tarp, F., Roland-Holst, D. ve Rand, J. (2002). Trade and Income Growth in Vietnam: Estimates from a New Social Accounting Matrix. *Economic Systems Research*, 14(2), 157-184.
- Taşdoğan, B., ve Bahçe, S. (2019). Tarım ve Gıda Fiyatlarındaki Değişmelerin Hanehalkı ve Üreticilere Yansıması: Sosyal Hesaplar Matrisi Çerçevesinde Alternatif Maliye Politikaları. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 54(2), 744-767.
- Taşdoğan, C. (2009). Sosyal Hesaplar Matrisi ve Çok Sektörlü Makro Modeller Çerçevesinde Türkiye’de Tarımsal Politikaların Analizi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Taşdoğan, C., Çağatay, S. ve Öziş, R. (2013). Türkiye’de Bio-dizel Kullanımı Hedeflerinin Ekonomik Etki Analizi. *Ekonomik Yaklaşım*, 24(87), 37-68.
- TBMM (2010). Türkiye’de Bulunan Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenlerin Sorunlarını İnceleme Raporu. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu.
https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/insanHaklari/belge/gocmen_raporu.pdf Erişim: 13.07.2022.
- TBMM (2022a). Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. <https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4662.html> , Erişim: 13.07.2022.
- TBMM (2022b). Göçmen İşçinin hukuki statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının uygun Bulunduğuna Dair Yasa Tasarısı ve Sağlık ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM_/d05/c012/km_05012082ss0279.pdf, Erişim: 13.07.2022.
- TBMM (2022c). Cenevre’de 1951 Tarihinde İmzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Tasdiki Hakkında Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/KM_/d00/c002/km_00002024ss0053.pdf, Erişim: 13.07.2022.
- Tektaş, M. (2006). Tarımsal Desteklerin Gelir Etkileri: Sosyal Hesaplar Matrisi Uygulaması, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Telli, Ç. (2004). Sosyal Hesaplar Matrisi Üretim Yöntemi ve Türkiye Uygulaması. DPT Planlama Uzmanlığı Tezi, Ankara.
- Tepealtı, F. (2020). Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye. Tersine Beyin Göçü Politikalarının Sanayi Politikalarına Entegrasyonu: Ülke Örnekleri ve Türkiye için Dersler, 1. Baskı. Pegem Akademi, Ankara, <https://docplayer.biz.tr/296271-Tersine-beyin-gocu-politikalarinin-sanayi-politikalarina-entegrasyonu-ulke-ornekleri-ve-turkiye-icin-dersler.html>, Erişim: 15.04.2022.
- Thorbecke, E., Downey, R., Keuning, S., Roland-Holst, D. ve Berrian, D. (1992). *Adjustment and Equity in Indonesia*. OECD Development Centre, Paris.
- Tınas, M. (2020). Lübnan Hükümeti ve Lübnan Toplumunu Perspektifinden Lübnan’daki Suriyeliler. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 13-34.

- Tin, E. (1997). A Social Accounting Matrix Multiplier Analysis of The Effects of Agricultural Support Policies: The Case of US. Unpublished Master Thesis, Bilkent University, Department of Economics.
- Totan, B. (2019). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Çerçevesinde Türkiye’de Yabancıların Temel Hak ve Yükümlülükleri Üzerine Bir Araştırma: Ardahan İli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- Triadafilopoulos, T. (2013). *Becoming Multicultural: Immigration and the Politics of Membership in Canada and Germany*. UBC Press, Vancouver.
- Triadafilopoulos, T. ve Schönwälder, K. (2006)b How the Federal Republic Became an Immigration Country: Norms, Politics, and the Failure of West Germany’s Guestworker System. *German Politics and Society*, 24(3), 1–19.
- Troshchenkov, S. ve Strielkowski, W. (2012), Migration and unemployment: a case study of denmark, *Czech Journal of Social Sciences Business And Economics* 1(1), 24-33
- Tsegai, D. (2007), Migration as a Household Decision: What are the roles of Income Differences? Insights from the Volta Basin of Ghana, *The European Journal of Develoepment Research*, 19(2), 305-326.
- Tunç, G. İ. (1999). 1990 Türkiye Mali Sosyal Hesaplar Matrisi: Bir Deneme. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 26(3-4), 493-509.
- Turan, A. Y. (2019). Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların Türkiye’de Çalışma Hakkı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tümen, S. (2015). The Use of Natural Experiments in Migration Research. IZA, World of Labor, <https://wol.iza.org/uploads/articles/191/pdfs/use-of-natural-experiments-in-migration-research.pdf>, Erişim: 21.03.2023.
- Türker, Ö. (2021). Türkiye’de Bürokratik Göç Yönetimi Örgütlenmesinin Artıları ve Eksileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Karabük.
- UNHCR (2021a). Syria emergency. United Nations High Commission for Refugees (UNHCR), 2019, <http://www.unhcr.org/syria-emergency.html>, Erişim: 20.12.2021.
- UNHCR (2009). İsrail’den Sığınma İsteyenlerin Hakları ve Bilmek İstedikleri Diğer Şeyler. <https://docplayer.biz.tr/1954876-Israil-den-siginma-isteyenlerin-haklari-ve-bilmek-istedikleri-diger-seyler.html>, Erişim: 15.04.2022.
- UNHCR (2018). Lübnan Hükümeti ve Birleşmiş Milletler, Lebanon Crisis Response Plan 2017–2020 (2018 Update). Beyrut, Lübnan Hükümeti, <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/61740>, Erişim: 25.12.2021.
- UNHCR (2019). GIFMM Colombia: Venezuelen Refugees and Migrants (- June 2019 <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/70639>, Erişim: 02.08.2019.
- UNHCR (2019a). Syria emergency. United Nations High Commission for Refugees, (<http://www.unhcr.org/syria-emergency.html>), Erişim: 20.12.2021.
- Uzuner, B. (2021). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Belgelerine Göre Bulgaristan’dan Kırklareli’ne Türk Göçü. *Tarihçi* 1, no.2 (Mayıs 2021), 225-245
- Venturini, A. ve Villosio, C. (2002). Are immigrants competing with natives in the italian labour market? The employment effect, Discussion Paper Series, IZA DP No. 467.

- Wagner, M. (1989). Räumliche Mobilität im Lebensverlauf: Eine empirische Untersuchung sozialer Bedingungen der Migration, Stuttgart, Enke, https://kups.ub.uni-koeln.de/5284/1/Wagner_R%C3%A4umliche__Mobilit%C3%A4t.PDF, Erişim: 15.04.2022.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World System, Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
- Wickramasinghe, A. A. I. N. ve Wimalaratana, W. (2016). International Migration and Migration Theories. *Social Affairs*, 1(5), 13-32.
- Wikipedia (2022), Emigración Colombiana. https://es.wikipedia.org/wiki/Emigraci%C3%B3n_colombiana, Erişim: 15.04.2022.
- Worldbank (2018). Migración desde Venezuela a Colombia. Washington, D.C. World Bank Group and State and Peacebuilding Fund. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/30651/131472SP.pdf?sequence=3&isAllowed=y>, Erişim: 15.04.2022
- Worldbank (2021). Supporting Colombian Host Communities and Venezuelan Migrants During the COVID-19 Pandemic. <https://www.worldbank.org/en/results/2021/10/31/supporting-colombian-host-communities-and-venezuelan-migrants-during-the-covid-19-pandemic#:~:text=As%20of%20March%202021%2C%20an,70%20%25%20of%20all%20Venezuelan%20migrants>, Erişim: 21.04.2022
- Worldbank (2021a). A Future of Opportunities for Colombia and Its Migrants. <https://blogs.worldbank.org/latinamerica/future-opportunities-colombia-and-its-migrants>, Erişim: 24.11.2022.
- Yalçın, O. (2021). Türkiye’de Göç ve Güvenlik İlişkisi: Suriye Göçü Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Yılmaz, A. (2014). *Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9(2), 1685-1704.
- Yiğiteli, N. G. (2010). Sosyal Güvenlik Politikası Değişikliklerinin Etkileri: Türkiye için Bir Sosyal Hesaplar Matrisi Çarpan Çözümlemesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü, Ankara.
- Yu, S., Sial, M. S., Shabbir, M. S., Moiz, M., Wan, P. ve Cherian, J. (2021). Does higher population matter for labour market? Evidence from rapid migration in Canada. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 34(1), 2337-2353.
- Zimmermann, K. F., Fahr, R., Bonin, H. ve Hintze, H. (2007). *Immigration Policy and the Labor Market The German Experience and Lessons for Europe*. Springer,

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Çataklı, İsmail
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Ün. Sosyal Bilimler Ens.	1999
Lisans	İstanbul Ün. Siyasal Bilgiler Fak.	1996

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1996	Çankırı	Kaymakam Adayı
1998	Afyon	Kaymakam Vekili
2000-2001	Nevşehir	Kaymakam
2001-2003	Bingöl	Kaymakam
2003-2005	Diyarbakır	Kaymakam
2005-2009	Sivas	Kaymakam
2009	Ankara	Mülkiye Müfettişi
2010	Ankara	Mülkiye Baş Müfettişi
2014	Ankara	Mülkiye Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı
2016	Kilis	Vali
2017	Ankara	İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
2018	Ankara	İçişleri Bakanlığı Bakan Yardımcısı

YabancıDil

İngilizce

Yayınlar

Çataklı, İ. (2019). Yunanistan Mübadillerinin Yeni Türkiye'nin İktisadi Hayatına Etkileri (1923-1929). *Türk İdare Dergisi*, 91(488), 173-201.

Çataklı, İ. ve Taşdoğan C. (2023). Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Türkiye Ekonomisine Katkılarının Makro Sosyal Hesaplar Matrisi ile Değerlendirilmesi, *3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 58(1), 472-496.

